

SBORNÍK PŘÍSPĚVKŮ

MEZINÁRODNÍ KONFERENCE MANAGEMENT STATKŮ SVĚTOVÉHO DĚDICTVÍ: RIZIKOVÉ FAKTORY

19. – 20. 11. 2015

Národní technické muzeum v Praze

CONFERENCE PROCEEDINGS

INTERNATIONAL CONFERENCE RISK MANAGEMENT AT WORLD HERITAGE SITES

19. – 20. 11. 2015

Prague, National technical museum

OBSAH

ÚVODNÍ SLOVO	4
RIZIKOVÉ FAKTORY A JEJICH ELIMINACE JAKO AKTUÁLNÍ TÉMA <i>Věra Kučová</i>	5
ŘÍZENÍ RIZIK SPOJENÝCH S PAMÁTKAMI SVĚTOVÉHO DĚDICTVÍ V POLSKU – PŘÍPADOVÉ STUDIE Z POVODNÍ (ABSTRAKT) <i>Dąbrówka Lipska</i>	18
MANAŽMENT SVETOVÉHO KULTÚRNEHO DEDIČSTVA A VÝSLEDKY II. CYKLU PERIODICKÝCH SPRÁV SLOVENSKEJ REPUBLIKY (ABSTRAKT) <i>Ľubica Pinčíková</i>	19
AUTENTICITA JAKO SOUČÁST OUV A RIZIKOVÉ FAKTORY (ABSTRAKT) <i>Petr Kroupa</i>	21
PAMÁTKA SVĚTOVÉHO DĚDICTVÍ UNESCO VÖLKLINGENSKÉ ŽELEZÁRNY. AUTENTICITA A UDRŽITELNOST V OCHRANĚ PRŮMYSLOVÉHO DĚDICTVÍ (ABSTRAKT) <i>Peter Backes</i>	22
RIZIKOVÉ FAKTORY U NĚKTERÝCH MAĎARSKÝCH PAMÁTEK SVĚTOVÉHO DĚDICTVÍ (ABSTRAKT) <i>Ágnes Balog</i>	24
VÝZNAM TRADIČNÍCH STAVEBNÍCH MATERIÁLŮ A ŘEMESEL PRO OCHRANU HODNOT ARCHITEKTONICKÝCH PAMÁTEK (ABSTRAKT) <i>Dagmar Michoainová</i>	27
MONITORING – NÁSTROJ K ŘEŠENÍ RIZIK (ABSTRAKT) <i>Jitka Šrejberová</i>	28
HISTORICKÉ CENTRUM PRAHY – VYUŽITÍ STATKU A CESTOVNÍ RUCH (ABSTRAKT) <i>Robert Gája a Radek Chaloupka</i>	30
KUTNÁ HORA - HISTORICKÉ JÁDRO MĚSTA, RIZIKA PRO ZACHOVÁNÍ HLAVNÍCH HODNOT VYJÍMEČNÉ HISTORICKÉ LOKALITY <i>Jiří Mrázek</i>	32
OBČANSKÁ SPOLEČNOST A JEJÍ ROLE NA UCHOVÁNÍ INTEGRITY HISTORICKÉ PRAHY (ABSTRAKT) <i>Richard Biegel</i>	36
ŽIDOVSKÉ MĚSTO V TŘEBÍČI, PROMĚNA ŽIDOVSKÉHO GHETTA: TLAKY INVESTORŮ NA PŘESTAVBY OBJEKTŮ	37
HISTORICKÉ CENTRUM TELČE, POSTUPNÉ DOŽÍVÁNÍ HISTORICKÝCH KONSTRUKCÍ A NÁSLEDNÝ TLAK NA MODERNIZACI OBJEKTŮ	44

POUTNÍ KOSTEL SV. JANA NEPOMUCKÉHO NA ZELENÉ HOŘE - VICHŘICE 2008, JEJÍ DŮSLEDKY A NÁSLEDNÁ OBNOVA OBJEKTU	51
<i>Jana Musilová a Gabriela Kašćáková</i>	
SLOUP NEJSVĚTĚJŠÍ TROJICE V OLOMOUCI. 15 LET NA SEZNAMU KULTURNÍHO A PŘÍRODNÍHO DĚDICTVÍ UNESCO	56
<i>František Chupík</i>	
HOLAŠOVICE - TLAK NA MODERNIZACI A STAVEBNÍ ÚPRAVY UVNITŘ STÁVAJÍCÍCH USEDLOSTÍ	75
<i>Michaela Špinarová</i>	
ČESKÝ KRUMLOV – FAKTOR VYLIDŇOVÁNÍ HISTORICKÉHO CENTRA A VELKÝ NÁPOR TURISTŮ	92
<i>Eva Erbanová</i>	
PROBLÉM INTEGRITY ZÁMECKÉ ZAHRADY V ČESKÉM KRUMLOVĚ VE VZTAHU K DIVADELNÍM PŘEDSTAVENÍM POD ŠIRÝM NEBEM (ABSTRAKT)	110
<i>Pavel Slavko</i>	
LIDOVÉ STAVITELSTVÍ V LEDNICKO-VALTICKÉM AREÁLU A ÚDRŽBA, OBNOVA A MODELOVÁNÍ KRAJINY A KRAJINNÝCH FENOMÉNŮ V LVA	111
<i>Jitka Matuszková a Jan Vybíral</i>	
NEGATIVNÍ VLIVY PŘÍRODY A ČLOVĚKA NA STAV PODZÁMECKÉ ZAHRADY V KROMĚŘÍŽI	126
<i>Jan Obšivač</i>	
PŘEDSTAVENÍ METODIKY „MANAGEMENT PLAN OCHRANY PAMÁTKOVÝCH HODNOT PAMÁTEK ZAHRADNÍHO UMĚNÍ“	132
<i>Lenka Křesadlová</i>	
PROBLEMATIKA PÉČE O PAMÁTKY ZAHRADNÍHO UMĚNÍ NA PŘÍKLADECH VYBRANÝCH PAMÁTEK UNESCO V ČESKÉ REPUBLICE (ABSTRAKT)	138
<i>Ina Truxová</i>	
ZÁMEK LITOMYŠL A JEHO SGRAFITOVÉ FASÁDY – RIZIKO POVĚTRNOSTNÍCH VLIVŮ	140
<i>Eliška Racková</i>	
REVITALIZACE „ZÁMECKÉHO NÁVRŠÍ“ V LITOMYŠLI (ABSTRAKT)	151
<i>Miloš Solař</i>	
MAPOVÁNÍ RIZIKOVÝCH FAKTORŮ PROSTŘEDNICTVÍM VĚDECKO - VÝZKUMNÝCH ÚKOLŮ NAKI	153
<i>Veronika Vichrová, Alexandra Křížová a Miriam Dzuráková</i>	
METODIKA TVORBY KRIZOVÝCH PLÁNŮ OBJEKTŮ KULTURNÍHO DĚDICTVÍ (ABSTRAKT)	164
<i>Ivana Kopecká</i>	

Ve dnech 19. – 20. listopadu 2015 uspořádal Národní památkový ústav mezinárodní odbornou konferenci s názvem **Management statků světového dědictví: rizikové faktory**. Stalo se tak v Národním technickém muzeu v Praze.

Tato konference navázala na obdobnou tematickou konferenci „Úmluva UNESCO o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví a její naplňování v České republice“, která se uskutečnila v Praze, v dubnu 2012. Tehdy bylo hlavním cílem připomenout rok, v němž se naplnilo 40. výročí od podepsání Úmluvy, konference měla povahu spíše informační, seznamující s touto poměrně prestižní a společensky významnou agendou.

V roce 2015 jsme se rozhodli pro pojetí mezinárodní a dvoudenní, i když zatím dominují zástupci z České republiky; řada příspěvků má i obecnější povahu a věříme, že i relativně pomalými kroky širší spolupráci v konkrétních tématech posílíme.

Akce byla koncipována rovněž jako národní příspěvek k 70. výročí založení UNESCO s cílem připomenout širokou působnost této organizace při ochraně světového dědictví. Záštitu konferenci poskytla Česká komise pro UNESCO, partnery se kromě MK ČR staly Národní komitét ICOMOS a Národní technické muzeum. Je třeba poděkovat zejména místopředsedovi ICOMOS a současně náměstkovi ministra kultury ČR panu V. Ourodovi a řediteli NTM panu K. Ksandrovi.

Příspěvky přednesené v rámci tohoto odborného setkání byly zaměřeny na zahraniční zkušenosti se správou statků světového dědictví, které jsme konfrontovali s našimi zkušenostmi a to s důrazem na řešení rizikových faktorů, které byly vysledovány v rámci monitoringu památek UNESCO. Cílem bylo položit základy k budoucí diskuzi k výsledkům monitoringu, na jejichž základě dojde ke zpracování národních doporučení k Akčnímu plánu v roce 2016.

Věřím, že jakkoli téma konference naznačuje, že budou popisována rizika nebo i negativní součásti naší praxe, seznámíte se alespoň s doporučeními zkušených osob, které se dlouhodobě těmto památkám věnují, jak se v dalších letech s nejrůznějšími problémy vypořádat.

Toho je důkazem i sborník příspěvků z konference, které nám laskavě poskytli někteří z přednášejících, především pracovníci referátu památek s mezinárodním statutem, kteří zajišťují národní monitoring statků světového dědictví v České republice. Ostatní příspěvky jsou připomenuty alespoň formou abstraktů.

Jsme proto velmi rádi, že **Ministerstvo kultury podpořilo přípravu této konference**. Konference byla realizována za přispění dotačního programu Ministerstva kultury České republiky Podpora pro památky UNESCO, priorita č. 3 – Presentace, propagace a edukace památek.

Děkujeme také za záštitu České komise pro UNESCO, která poskytla této akci i možnost užít logo 70. výročí založení UNESCO – možná jsme i jednou z prvních institucí, která výročí zviditelňuje.

Leden 2016

Mgr. Martin Tomášek, Ph.D.

Náměstek generální ředitelky pro památkovou péči

Věra Kučová

Abstrakt

Úvodní příspěvek obecně vysvětlí téma konference. Naplňování Úmluvy o ochraně světového dědictví UNESCO nespočívá zdaleka jen ve vyhledávání vhodných památek a území, které státy na Seznam světového dědictví navrhnou. Takto je totiž často smysl této Úmluvy zjednodušován. Společnou a významnou odpovědností je trvale sledovat, aby se statkům na Seznamu světového dědictví věnovala trvalá pozornost z mnoha úhlů pohledu. Pozornost památkové péče jako celku by měla být zaměřena na sledování a eliminaci rizik, která hrozí jejich mimořádným hodnotám. Tato rizika jsou přitom odlišná i podle typu památek a jejich aktuálního stavu. Téma případných rizik se nejeví tak atraktivní jako při prezentaci a propagaci světového dědictví a sledování návštěvnosti takových míst. O to více je potřebné pojmenovat dobré a neúspěšné příklady a objektivně zjistit, jaké převažují i ve vztahu k zahraničním paralelám.

Konference má za cíl představit světové dědictví i jako závazek státu a příslušných subjektů v procesu jeho ochrany a uchování. Otevře širší témata světového dědictví, kterým se věnuje Národní památkový ústav jak obecně v oblasti památek s mezinárodním statutem, tak jako správce několika statků se statutem světového dědictví. Využije přitom i zkušeností hostů ze zahraničí. Společné sdílení informací, hledání společného názoru na komentované situace a případné zobecnění potřebných nebo efektivnějších forem spolupráce v dalších letech v rámci diskuse – to vše odpovídá i principům posilování širokého povědomí se zapojením široké veřejnosti a tedy i principům „capacity building“ v této agendě.

Abstract

The introductory presentation will generally introduce the topic of the conference. Implementing the UNESCO Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage does not by far mean only choosing the appropriate sites and locations that countries nominate to the World Heritage List. This is how people often tend to simplify the Convention's meaning. It is our common and essential responsibility to constantly ensure that permanent attention from various angles be given to the World Heritage sites. Monuments conservation efforts should focus on monitoring and eliminating risks that pose a threat to the sites' outstanding values. In fact, these risks vary depending also on the type and actual condition of the monument. The topic of potential risks does not seem so attractive as presenting or promoting World Heritage sites and monitoring their visit rates. All the more it is necessary to present both good and bad examples and to objectively assess which of them prevail, also in comparison to the practice abroad.

The goal of the conference is to present the world heritage also as a commitment of the state and the relevant bodies to remain involved in the process of its protection and preservation. The conference will open a wide array of world heritage issues that are dealt with by the National Heritage Institute both generally in the area of monuments with international status and in its role as a manager of several World Heritage sites. The conference will also draw on the experience of foreign speakers. Sharing of information, searching for common opinion on the described cases, and a discussion with general conclusions on the necessary or most efficient forms of cooperation for the upcoming years – this corresponds to the principles of strengthening the overall awareness and participation of the general public, i.e. also to the principles of “capacity building” in the discussed field.

UNESCO bude v poměrně širokém období 2015 – 2017 slavit 70. výročí svého založení, s připomenutím doby vlastního založení k ratifikaci prvními státy. Je to stejné výročí, jakému bylo v mnoha měsících roku 2015 věnováno připomínání konce 2. světové války. Z téhož důvodu byla i tato konference termínově co nejvíce datu výročí přiblížena. Pokládáme ji za jeden z prvních příspěvků k sérii aktivit na národní úrovni.

V tomto úvodním příspěvku si dovolím širší kontext: Před více než třemi roky (duben 2012) uspořádal Národní památkový ústav, rovněž ve spolupráci s Českým národním komitétem ICOMOS), tématickou konferenci, zaměřenou na světové dědictví v České republice. Tehdy bylo naším hlavním cílem připomenout rok, v němž se naplnilo 40. výročí od podepsání Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví. V roce 2012 měla konference spíše povahu informační, seznamující s touto poměrně prestižní a společensky významnou agendou. Konferenci jsme pořádali tehdy jako jednodenní a národní. Zaznamenali jsme veliký zájem auditoria a ani nebylo složité zajistit mnoho cenných příspěvků. Letos jsme se i proto rozhodli o pojetí dvoudenní a mezinárodní, i když zatím dominují zástupci z České republiky; řada příspěvků národních odborníků má záměrně obecnější povahu.

Paralelně s naší konferencí probíhá v Paříži 20. zasedání zástupců smluvních států této Úmluvy. Načasování souběhu se zahájením oslav založení UNESCO na celosvětové úrovni je záměrné. Chceme se k tomuto významnému výročí přihlásit v nejširší škále témat, která v oblasti kulturního dědictví UNESCO podporuje. Zejména chceme přispět k posilování povědomí o tom, jaké principy v sobě obsahuje péče o světové dědictví a jaké úkoly mají jednotlivé smluvní státy. Tím je požadavek, aby Seznam světového dědictví byl reprezentativní, tématicky vyvážený a zejména věrohodný. (the Global Strategy for a Representative, Balanced and Credible World Heritage List.)

Z bohatého spektra témat, která světové dědictví zahrnují, bylo vybráno jedno z nejvýznamnějších. Právě vysledování rizik nebo negativních trendů, které světové dědictví ovlivňují, je základem přípravy na jejich eliminaci či alespoň zmírnění.

Poslání UNESCO je prezentováno v mnoha materiálech, zejména na vlastním, velmi bohatém webovém portálu. „Společenskou misi“ UNESCO zde prezentovanou, lze volně přeložit takto:

UNESCO, jako specializovaná organizace OSN - v souladu se svou ústavou - přispívá k budování míru, vymýcení chudoby, k udržitelnému rozvoji a mezikulturnímu dialogu; to všechno prostřednictvím vzdělávání, vědy, kultury, nástrojů komunikace a využíváním informací.¹

UNESCO v současné době prochází částečnými organizačními a tématickými reformami. Aktivní roli v tomto procesu hraje současná ředitelka UNESCO, paní Irina Bokovová, základní vize organizace je však stabilní.

Informací o UNESCO a jednotlivých oblastech působnosti je velké množství – velmi významným zdrojem informací jsou přitom jejich bohatě strukturované internetové stránky.²

V České republice je spolupráce s UNESCO jako mezinárodní agenda logicky součástí působnosti Ministerstva zahraničních věcí, které rovněž v českém jazyce pravidelně publikuje významné informace z mezinárodního i národního prostředí. Samostatná část těchto stránek je věnovaná i České komisi pro UNESCO³, která při příležitosti svého 20. výročí působení v roce 2014 připravila přehlednou informační publikaci v českém jazyce, která je tam k dispozici ke stažení.⁴

Na 37. Valném shromáždění UNESCO (tedy 2013) byla schválena Střednědobá strategie činnosti UNESCO (Medium-term Strategy 2014-2021), potvrzená na 194. zasedání Výkonné rady. Jejím rozhodnutím (194 EX/Decision 15) jsou zde pojmenovány globální priority, mezioborové cíle a tzv. Strategické cíle.

¹ UNESCO's mission statement: As a specialized agency of the United Nations, UNESCO – pursuant to its Constitution – contributes to the building of peace, the eradication of poverty, and sustainable development and intercultural dialogue through education, the sciences, culture, communication and information.

² <http://en.unesco.org/>

³ http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/cr_v_mezinarodnich_organizacich/unesco/ceska_komise_pro_unesco/index.html

⁴ http://www.mzv.cz/file/1221064/Informacni_brozura.pdf

V duchu obecných témat UNESCO je pak Ochrana, propagace a šíření kulturního dědictví (*Protecting, promoting and transmitting heritage*) jedním z nich, označený jako „Strategický cíl 7“.

Téma světového dědictví patří na úrovni UNESCO k velmi sledovaným. Má svůj samostatný, velmi bohatý, webový portál⁵, s velmi instruktivní strukturou. Není v tomto příspěvku prostor portál více představit, ale jeho užívání je velmi intuitivní.

Nejvýznamnější informace zahrnují části, v nichž jsou obecné údaje o Úmluvě o ochraně světového dědictví, o roli jednotlivých subjektů, které Úmluvu naplňují. Dalším velkým segmentem je Seznam světového dědictví - World Heritage List, který lze studovat v detailu využitím tlačítka „List“ na hlavní liště.

Lze ovšem doporučit oblast, zaměřenou na informační a metodickou publikační činnost Centra světového dědictví, která je rozvedena na téže liště pod tlačítkem „Publications“. Příslušná část tohoto portálu v současné době obsahuje velké množství užitečných manuálů a informačních příruček.

I pro téma konference o rizikových faktorech zde lze nalézt prakticky všechny oblasti, kterým se budeme věnovat - jak na úrovni obecné, tak v konkrétních případech. Nejvíce propracované jsou manuály zaměřené na klimatické změny (brožura *Climate Change and World Heritage*). Dále je k dispozici i materiál sledující management památek v případě katastrof (brožura *Managing Disaster Risks for World Heritage*).

Reflexe trendů zjištěných ve zprávách o světovém dědictví

V průběhu minulých let proběhlo zpracování souhrnných údajů poskytnutých jednotlivými členskými zeměmi v rámci pravidelného monitoringu. Centrum světového dědictví provádělo rozbor rizik a trendů, které se objevují v nejrůznějších zprávách o jednotlivých statcích světového dědictví, a to jak z údajů v tzv. 1. cyklu periodického reportingu, tak v *ad hoc* vyžádaných zprávách. Za období 2005-2010 byly vysledovány jako nejzávažnější ty, jež spojuje téma Stavební vývoj a infrastruktura (Development a infrastructure), ale i rizika pramenící z nedostatků koncepčních a manažerských (souhrnně hodnoceny pod názvem „management and legal issues“). Zejména tato obecná zjištění mohou být překvapivá, protože platí i pro státy s dlouhou tradicí péče o památky nebo přírodu, kde bychom očekávali dobrou připravenost k péči o světové dědictví.

Ještě před konkrétními příklady z prostředí České republiky je užitečné připomenout některé obecné skutečnosti, a to na přímé citaci z Úmluvy o ochraně světového dědictví. A z jakého důvodu?

Tak jako v národní praxi odkazujeme na konkrétní paragrafy památkového, případně stavebního zákona a prováděcích vyhlášek, i v nakládání se statky světového dědictví bychom si měli prokazovat znalost Úmluvy, na základě které se naše památky na Seznamu světového dědictví ocitly. Narozdíl od praxe odkazující na národní zákony a předpisy, není totiž bohužel v agendě světového dědictví zvykem pracovat detailněji s celým textem této Úmluvy, jejími prováděcími směrnici a to je škoda. Pečlivě se například „držíme“ pasáží, které určují povinný obsah nominační dokumentace, v jiných oblastech Úmluvu jako oporu při formulování argumentů využíváme málo.

Hlava II. Úmluvy se nazývá „Národní ochrana a mezinárodní ochrana kulturního a přírodního dědictví“ a obsahuje významné závazky v člancích 4 a 5, které v překladu do českého jazyka podle jejich zveřejnění v Mezinárodní sbírce smluv cituji v úplnosti:

Článek 4: „Každý smluvní stát uznává, že v první řadě je jeho povinností zabezpečit označení, ochranu, zachování, prezentování a předávání budoucím generacím kulturního a přírodního dědictví uvedeného v čl. 1 a 2 (Úmluvy) a nacházejícího se na jeho území. Za tímto účelem učiní vše při maximálním využití svých vlastních zdrojů, a tam, kde je to vhodné, spolu s mezinárodní pomocí a spoluprací, zejména finanční, uměleckou, vědeckou a technickou, jakou bude moci obdržet.“⁶

⁵ <http://whc.unesco.org/>

⁶ „Each State Party to this Convention recognizes that the duty of ensuring the identification, protection, conservation, presentation and transmission to future generations of the cultural and natural heritage referred to in Articles 1 and 2 and situated on its territory, belongs primarily to that State. It will do all it can to this end, to the utmost of its own resources and, where appropriate, with any international assistance and co-operation, in particular, financial, artistic, scientific and technical, which it may be able to obtain.“

Článek 5“ „Za účelem zajištění účinných a aktuálních opatření na ochranu, zachování a prezentování kulturního a přírodního dědictví, nacházejícího se na území smluvního státu bude do té míry, jak to bude možné a odpovídající, usilovat:

- ▶ o přijetí všeobecné politiky zaměřené na posílení úlohy kulturního a přírodního dědictví (.....) a začlenění ochrany tohoto dědictví do komplexních plánovacích programů;

- ▶ o vytvoření služeb na ochranu, zachování a prezentování kulturního a přírodního dědictví s příslušnými zaměstnanci;

- ▶ o rozvinutí vědeckých a technických studií a výzkumu a o vypracování metod práce, se kterými bude stát schopen působit proti nebezpečím, která ohrožují jeho kulturní nebo národní dědictví;

- ▶ o přijetí odpovídajících právních, vědeckých, technických, administrativních a finančních opatření potřebných pro označení, ochranu, zachování, prezentování a obnovu tohoto dědictví; a

- ▶ o podporu při vytváření nebo rozvíjení národních či regionálních středisek pro školení v oblasti ochrany, zachování a prezentování kulturního a přírodního dědictví a o podporování vědeckého výzkumu v této oblasti.“⁷

Není tedy nezbytné formulovat na národních úrovních jiné obecné a „objevné“ závěry, než k jakým přímo inspirují závazky vyplývající z obsahu tohoto dokumentu.

V České republice existuje množství právních předpisů, jen někdy vážne jejich naplňování anebo jsou různě vykládány (či v horším případě účelově zkreslovány). Se zvyšováním znalostí a připomínáním principů Úmluvy můžeme také předcházet opakování chyb, jichž jsme se případně dopouštěli, ať již důvody byly jakékoli.

Světové památky se stávají skutečnými referenčními místy i pro širší spolupráci mnoha subjektů, včetně té mezinárodní. V České republice máme jistě velkou výhodu v tom, že světové dědictví na našem území pokrývá široké spektrum typů a dobře reaguje na požadavek tématické vyváženosti Seznamu světového dědictví, a to i ve svém seznamu Indikativním (což je zjednodušeně řečeno seznam záměrů pro příští nominace). Stručně se u této pestrosti zastavím:

Česká republika má již řadu let 12 položek. Jakkoli se může zdát, že jde o počet nízký nebo vysoký, umožňuje sledovat různé hrozby, trendy, ale i pozitivní výsledky. Máme na Seznamu historická jádra měst středověkého založení, ať pravidelná, tak rostlá; máme solitérní památky skulpturní nebo příklad špičkové evropské moderny. Máme zastoupeny i příklady vynikajících zámeckých celků, a to s dominancí různých slohových období (renesanční Litomyšl, barokní Kroměříž a Lednice a romantický zámek a drobné stavby v krajině v Lednici), různorodý je i širší kontext těchto zámeckých staveb – Litomyšl jako kompaktnější celek zámeckého objektu a přiléhajících staveb nad historickým jádrem města, Kroměříž v těsné vazbě na historické centrum, v kombinaci se dvěma zahradami, z nichž jedna těsně přiléhá a druhá čelí některým rizikům právě proto, že není přímou součástí památkové rezervace; zámky v Lednici a ve Valticích s dalšími drobnými cennými stavbami v širokém krajinném zázemí - naše zatím jediná „komponovaná kulturní krajina“ ve smyslu samostatné kategorie světového dědictví.

Bohatství vesnické architektury a uceleně dochovaných vesnic zastupují Holašovice, skvělou barokní gotiku představuje Santiniho kostel na Zelené Hoře a nemělo by se zapomínat na kostel Nanebevzetí Panny Marie v Sedlci, součást světového dědictví v Kutné Hoře. Tématicky zcela specifickou památkou je světové dědictví

⁷ „To ensure that effective and active measures are taken for the protection, conservation and presentation of the cultural and natural heritage, each State Party to this Convention shall endeavor, in so far as possible, and as appropriate for each country:

- ▶ to adopt a general policy which aims to give the cultural and natural heritage a function and to integrate the protection of that heritage into comprehensive planning programmes;

- ▶ to set up within its territories one or more services for the protection, conservation and presentation of the cultural and natural heritage with an appropriate staff and possessing the means to discharge their functions;

- ▶ to develop scientific and technical studies and research and to work out such operating methods as will make the State capable of counteracting the dangers that threaten its cultural or natural heritage;

- ▶ to take the appropriate legal, scientific, technical, administrative and financial measures necessary for the identification, protection, conservation, presentation and rehabilitation of this heritage; and

- ▶ to foster the establishment or development of national or regional centres for training in the protection, conservation and presentation of the cultural and natural heritage and to encourage scientific research in this field.“

v Třebíči, dokládající stavební a architektonický vývoj dvou paralelně rozvíjených kultur v těsném kontaktu a vzájemném prolínání.

Dlužno i rovnou připomenout, že v ČR máme výhradně statky z oblasti kulturního dědictví. Je to škoda, protože ani na národní úrovni se pak obecná témata Úmluvy meziresortně příliš nesetkávají. Nevyužíváme tak plně výhody, které státy se statky kulturní i přírodní povahy vede k provázanosti témat obou specializací, což je obecně vhodné například v otázkách udržitelného rozvoje, turismu, eliminace rizik společných pro oba druhy dědictví.

Rovněž v celkových statistikách, které na základě monitoringu vytváří k jednotlivým státům a regionům Centrum světového dědictví, pak není zcela objektivní srovnání.

V posledních několika letech jsou na portálu Centra světového dědictví veřejně dostupné i záměry jednotlivých států. Téměř alarmující je přitom jejich počet, který aktuálně (2015) převyšuje dokonce počet položek vlastního Seznamu světového dědictví!⁸

Česká republika má navíc velké ambice, jak „vzorník světového dědictví“ dále obohacovat. Dosavadní témata bychom podle našeho Indikativního seznamu chtěli (plně v souladu s Globální strategií⁹ volající po tematicky vyváženém seznamu) doplnit o položky, které plně reflektují specifika dědictví v českých zemích. Z poměrně dlouhého národního Indikativního seznamu bych ráda vyzdvihla ty, které kromě vlastní architektonické, konstrukční či krajinné kvality odrážejí tradice využití přírodních zdrojů nebo svébytného hospodaření, výroby či chovu: jsou to lázeňská města, rudohorní těžba v Krušnohoří, dědictví formování dřívě neúrodné krajiny okolo Třeboně v monumentální soustavu rybníků. Jedinečná je tradice pěstování a zpracování chmele v mimořádně dochovaném prostředí Žatecka, na čemž je založen i úspěch vaření piva z kvalitní odrůdy žateckého červeňáku.

V indikativním seznamu nechybí skvělá soliterní díla architektury: jak středověkého umění v podobě hradu Karlštejna, tak zcela nadčasové tvorby slovinského architekta Plečnika nebo další skvělé funkcionalistické vily, kterou je Müllerova vila od Adolfa Loose v Praze.

Není cílem příspěvku detailně uvést charakteristiky pro již přiznanou či potenciální „mimořádnou universální hodnotu“ neboli „OUV“ (outstanding universal value) všech položek České republiky. Již nyní tušíme, že ne všechny položky národního Indikativního seznamu dojdou úspěšně do cíle, to ale neznamená, že výjimečnou hodnotu v národním kontextu nemají. Několik témat je navíc součástí mezinárodních sérií, takže již nyní přispěly k rozvíjení spolupráce, poznání praxe v oboru v dotčených zemích a i to je velmi cenné. V každém případě je tematická pestrost kulturního dědictví České republiky důvodem k tomu, abychom nahlíželi na množství potenciálních rizik v plné šíři jejich variací.

Obecná rizika

Dlouholetá činnost Centra světového dědictví, sběr údajů z písemných *ad hoc* zpráv o jednotlivých památkách i výsledky 1. cyklu periodického monitoringu, to vše umožnilo sestavit základní oblasti rizik a vlivů, které (nejen) na světové dědictví působí. Jsou velmi podrobně probírány opět v již zmíněných pramenech on-line dostupných.¹⁰

V rámci globálního monitoringu bylo identifikováno celkem 14 skupin rizik takto:

- Buildings and Development – stavební aktivity a rozvoj¹¹
- Transportation Infrastructure – dopravní infrastruktura

⁸ Po rozšiřování Seznamu světového dědictví v červenci 2015 v Bonnu obsahoval 1031 položek ve 163 státech a na Indikativním seznamu bylo v té době již 1601 záměrů ve 171 státech.

⁹ Global Strategy for a Representative, Balanced and Credible World Heritage List

¹⁰ <http://whc.unesco.org/en/factors/>

¹¹ Pracovní překlad okruhů pro účel příspěvku provedla V.Kučová.

- Utilities or Service Infrastructure – doplňková vybavení a služby
- Pollution - znečištění
- Biological resource use/modification – využívání /změny biologických zdrojů
- Physical resource extraction – těžba fyzických zdrojů
- Local conditions affecting physical fabric – vliv místních podmínek na fyzickou podstatu
- Social/cultural uses of heritage – společenské/kulturní využívání dědictví
- Other human activities – další lidské činnosti
- Climate change and severe weather events – klimatické změny a povětrnostní vlivy
- Sudden ecological or geological events – náhodné události ekologického nebo geologického charakteru
- Invasive/alien species or hyper-abundant species – invazivní /cizorodé a přemnožené druhy
- Management and institutional factors – aspekty řízení a institucionální povahy
- Other factor(s) - Jiné faktory

Všechny tyto okruhy mají další jemnější členění.

Periodický monitoring a reporting obecně a v České republice

Periodický reporting pravidelně informuje o tom, jak jednotlivé státy Úmluvy uplatňují její principy. Hlavní cíle monitoringu jsou následující:

- ▶ vyhodnotit uplatňování Úmluvy o ochraně světového dědictví ze strany státu jako smluvní strany;
- ▶ vyhodnotit, zda a jakým způsobem jsou mimořádné hodnoty světového dědictví, pro které byly na Seznam zapsány, v průběhu času udržovány;
- ▶ poskytovat aktualizované informace o hodnotách světového dědictví, zaznamenat měnící se podmínky a stav jejich zachování;
- ▶ poskytnout prostor pro regionální spolupráce a výměnu informací a zkušeností o aplikaci této Úmluvy mezi smluvními státy.¹²

Česká republika má za sebou, stejně jako další státy společného regionu „Evropa a Severní Amerika“, tzv. Druhý cyklus periodického reportingu¹³ a tedy shromáždění aktuálních informací o našich památkách. Je zajímavé uvést aslepoň stručně výsledky národního monitoringu ve vztahu k Evropě a následně ve vztahu k jednotlivým subregionům.

Jako výchozí materiál k takovému přehledu lze s výhodou využít dokument WHC-15/39.COM/10A, představený v Helsinkách 1. – 2. 12. 2014, na celoregionálním setkání zástupců všech států, jako součást rozpracování akčního plánu pro Evropu. *ČR se vloni bohužel neúčastnila, ale díky kolegiálně poskytnuté zprávě ze Slovenska a možnosti studovat projednané materiály v podrobném dokumentu Centra světového dědictví jsme mohli reflexi včas využít. ...*

Výsledky byly Výborem světového dědictví na zasedání v Bonnu v roce 2015 odsouhlaseny a následně shrnuty v závěrečné zprávě, která byla představena Valnému shromáždění států Úmluvy o ochraně

¹² (Originální text:)

The Periodic Reporting on the application of the *World Heritage Convention* is intended to serve four main purposes:

- ▶ to provide an assessment of the application of the *World Heritage Convention* by the State Party;
- ▶ to provide an assessment as to whether the WH values of the properties inscribed on the World Heritage List are being maintained over time;
- ▶ to provide up-dated information about the WH properties to record the changing circumstances and state of conservation of the properties;
- ▶ to provide a mechanism for regional co-operation and exchange of information and experiences between States Parties concerning the implementation of the *Convention* and WH conservation

¹³ V ČR jsme si zvykli nazývat proces pojmem „monitoring“, což zcela neodpovídá originálnímu pojmu „Periodic reporting“. Monitoring provádíme na národní úrovni každoročně, což pak jazykově odpovídá povaze slova „monitorovat“, tedy „sledovat opakovaně“. Naopak podání zprávy 1x za šest let pro účely „*Periodic reportingu*“ je skutečně z povahy věci spíše zasláním zprávy - „reportu“. Není ale nutné tyto zavedené pojmy bez širší diskuse měnit v rámci příspěvku či konference.

světového dědictví v dokumentu WHC-15/20.GA/INF.14, Zpráva je rovněž uveřejněna na stránkách Centra a lze ji velmi doporučit k prostudování v detailu.¹⁴

Právě s tímto dokumentem jsme dále pracovali a předpokládáme hlubší rozbor k využití na národní úrovni. Vítejte, že UNESCO se nyní rozhodlo pro dvouleté přerušování rotace monitoringu podle regionů na období 2016-2017 tak, aby byl prostor pro globální vyhodnocení dosavadního sběru údajů i získaných informací. Z formálního hlediska je pro případné hlubší studium výsledků dobré vědět, že náš region Evropa a Severní Amerika patří k nejpočetnějším. Pracovně byly výsledky rozděleny pro Evropu a samostatně pro USA a Kanadu. V části Evropa je celkem 49 států (z toho 28 zemí EU). Pro účely spolupráce i sběr dat je region dále rozdělen na 4 subregiony, pro které se používají i stabilní zkratky, které jsou uváděny u různých grafů:

- Baltské země - Nordic Baltic (N-B) - 8 států
- Západní Evropa - Western Europe (WEST) - 9 států
- Středomoří - Mediterranean (MED) - 11 států
- Střední, východní a jihovýchodní Evropa (nejpočetnější, včetně ČR) - Central, Eastern and South-Eastern Europe (CESEE) - 20 států.

Není zde potřebné celou zprávu hlouběji rozebrat, materiál o více než 100 stránkách bude trvale k dispozici na webu WHC. Sumarizuje nejen konkrétní data, ale právě ve srovnání 4 subregionů reflektuje i různé aspekty naplňování Úmluvy o ochraně světového dědictví v zemích „západní Evropy“ ve vztahu k zemím „post-socialistickým“, a to i po více než dvaceti letech snah o přibližování.

Zajímavý je však i celkový výsledek zjišťování, nakolik zpracovatelé odpovědí vůbec chápou význam monitoringu (reportingu), nakolik komplexní otázky pomohly pochopení mimořádných hodnot vlastních památek. I když by se takové zjišťování mohlo zdát banální, výsledek je pro národní účely také výstižný, a proto na tomto místě část informací přebírám s konkrétními čísly:

77.5% *site-managerů* uvádí, že dotazník pomáhá pochopit význam koncepční péče o statek pro uchování „OUV“;

80% *site-managerů* uvádí, že PR pomáhá pochopit význam vlastního monitoring

72.5% *site-managerů* uvádí, že dotazník zlepšil jejich vnímání efektivity řízení světové památky¹⁵

Výsledná zpráva uvádí nejrůznější kombinace zjištěných rizik a trendů, a to jak v hodnocení, která jsou pozitivní a která negativní.

Výsledky hodnocení rizikových faktorů a trendů v regionu Evropa

V únoru 2015 obdržela Česká republika od Centra světového dědictví soubor dat vyseparovaný z výsledků dotazníku monitoringu¹⁶. Tyto výsledky, použité v komparaci s výsledky uvedenými ve výše zmíněné souhrnné zprávě, nám umožňují provést porovnání situace a trendů v našem regionu. Věřím, že alespoň vybrané dílčí údaje v závěru příspěvku téma rizikových faktorů a možností jejich eliminace pomohou konkretizovat:

Pro Evropu jako celek byly definovány jak z pozitivního, tak negativního hlediska tři hlavní skupiny faktorů postihujících statky světového dědictví, a to:

- 1) rozvojové aktivity (zástavba, doprava);
- 2) turismus, návštěvnost a rekreační aktivity;
- 3) faktory spojené se změnami klimatu (vlhkost, přírodní ohrožení).

¹⁴ <http://whc.unesco.org/archive/2015/whc15-39COM-10A-en.pdf>

¹⁵ Dokument WHC-15/20.GA/INF.14, dostupný z <http://whc.unesco.org/en/sessions/20GA/documents/>, nebo přímo pod tímto odkazem <http://whc.unesco.org/archive/2015/whc15-20ga-INF14-en.pdf>

¹⁶ V této části příspěvek včetně grafů čerpá z podkladů, připravených Mgr. Olgou Bukovičovou ze sumárních dat, která byla ČR zaslána Centrem světového dědictví.

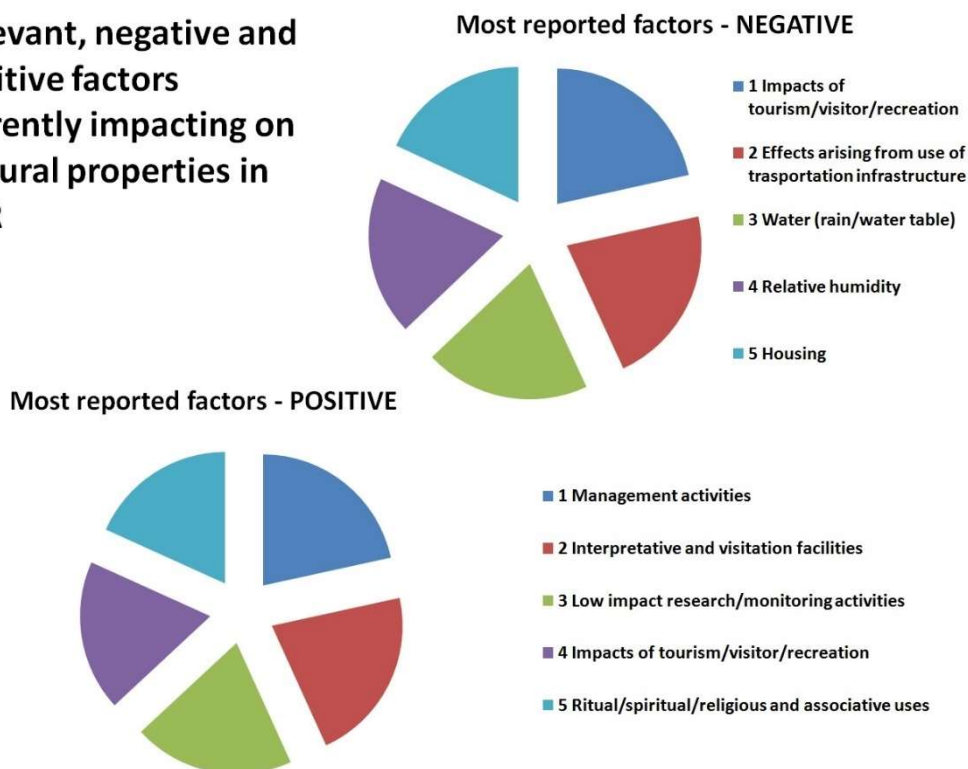
Jako negativní faktory jsou vnímány především:

- 1) dopady turismu, návštěvnosti a rekreace;
- 2) dopady vyplývající z využívání dopravní infrastruktury a obecně infrastruktury pozemní dopravy;
- 3) faktory spojené se změnami klimatu (např. relativní vlhkost, přívalové deště, spodní voda, mikroorganismy).

Jako pozitivní faktory jsou vnímány především:

- 1) aspekty řízení – management památek;
- 2) zařízení pro návštěvníky a interpretaci hodnot;
- 3) v ne zcela určitém kontextu jsou uváděny benefity spojené s výzkumem, turismem a náboženským a spirituálním využíváním

Relevant, negative and positive factors currently impacting on cultural properties in EUR

Nejčastěji zmíněným negativním vlivem byl dopad turismu, následovaný vlivy dopravní infrastruktury. Současně však byl dopad turismu indikován jako čtvrtý nejvýznamnější pozitivní faktor. Jak vidíme, může mít hodnocení určitých vlivů ambivalentní povahu v závislosti na konkrétní situaci. Chtěli jsme se zaměřit především na rizikové faktory ohrožující statky, proto byly pro srovnání vytvořeny grafy zobrazující nejčastěji zmiňované rizikové faktory u jednotlivých evropských subregionů.

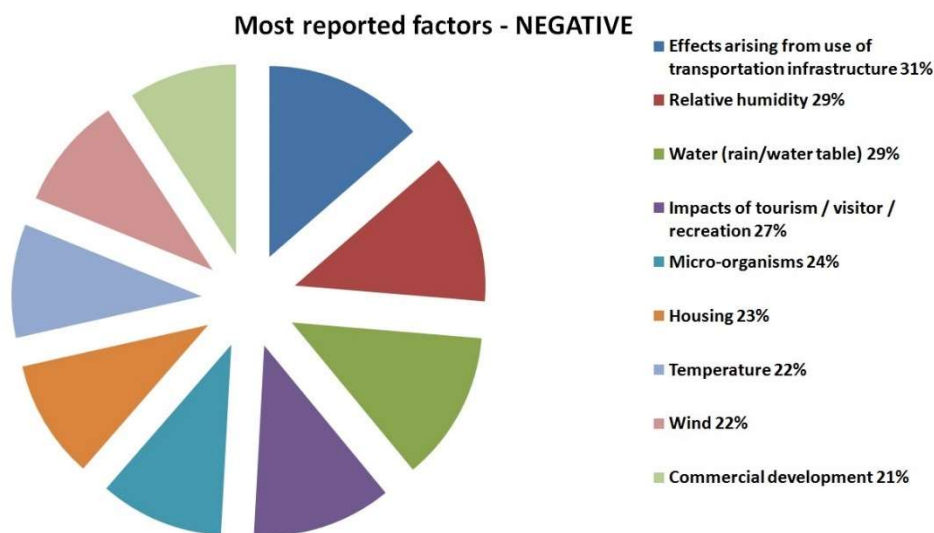
Rizikové (neboli negativní) faktory v jednotlivých popisovaných subregionech jsou samozřejmě z části závislé na objektivních podmínkách, jakými jsou především klima a s ním související přírodní vlivy.

Neméně zde působí také úrovně sociální, hospodářské a kulturní, které se v rámci Evropy různí.

Porovnávali jsme situaci všech 4 subregionů (N-B, WEST, MED a CESEE).

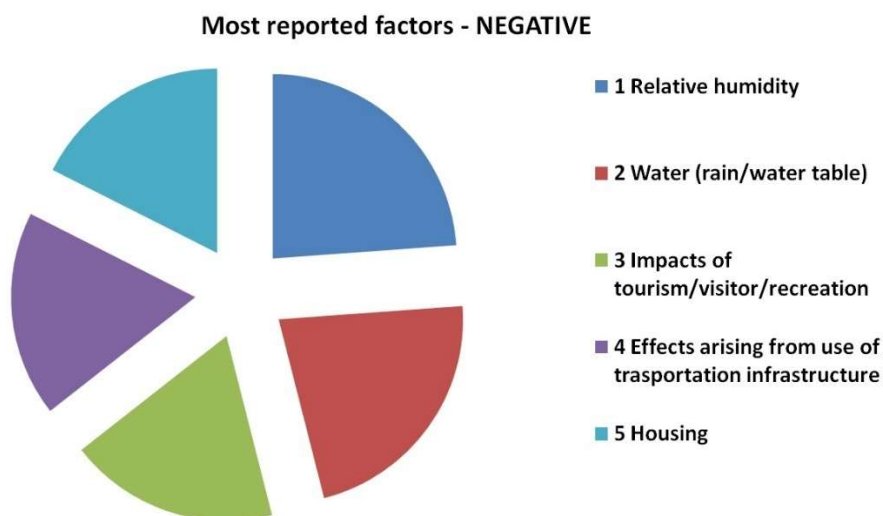
Subregion centrální a jihovýchodní a východní Evropy (CESEE) v negativních faktorech indikoval nejčastěji efekty dopravní infrastruktury a relativní vlhkost, v přibližně obdobných hodnotách se pak jako negativní projeví faktory voda, dopady turismu, mikroorganismy, zástavba, teplota, povětrnostní vlivy a komerční rozvoj.

Relevant, negative factors currently impacting on cultural properties in CESEE

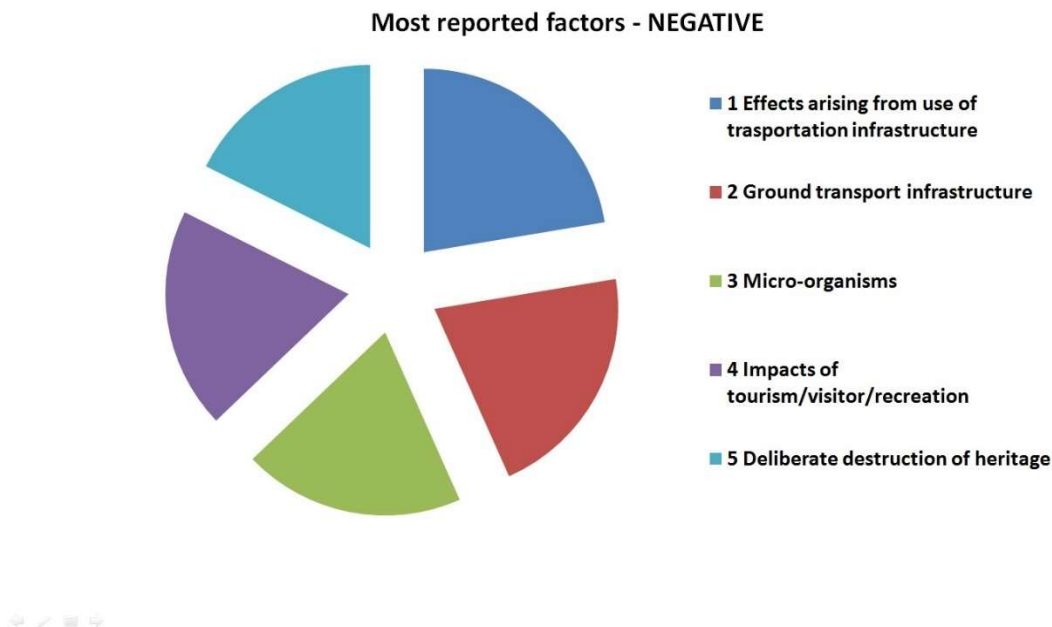
V subregionu Středomoří (MED) byly jako riziko indikovány především relativní vlhkost a voda. Přírodní vlivy tedy v tomto subregionu tvoří takřka polovinu negativní dopadů. Opět se objevují dopady turismu, dopravní infrastruktury a zástavba.

Relevant, negative factors currently impacting on cultural properties in MED

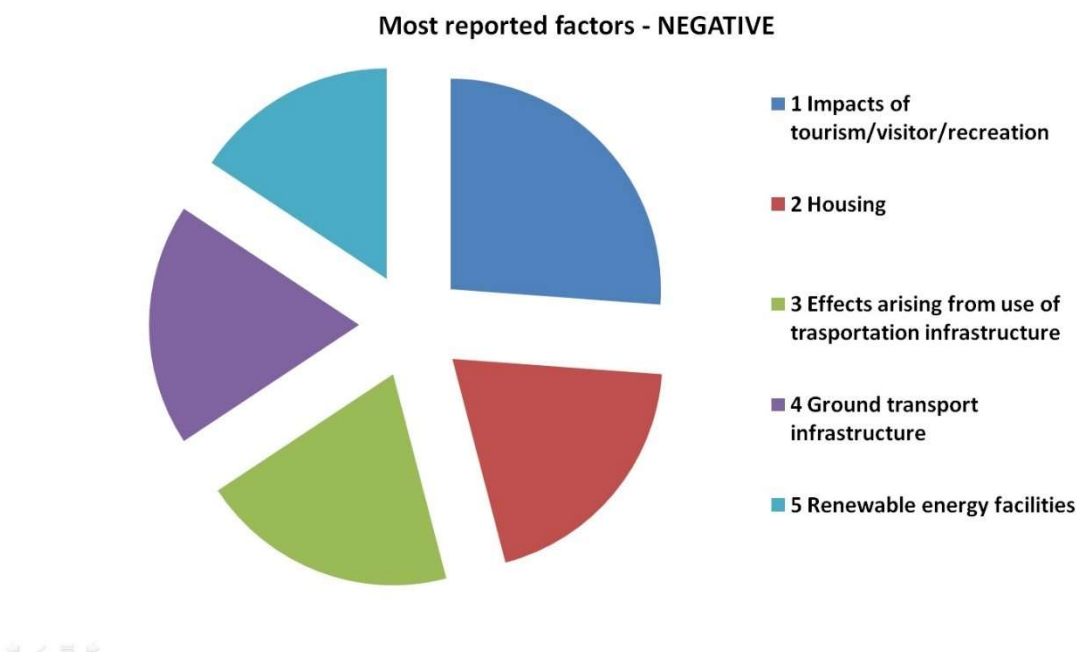
V subregionu Severské země-Pobaltí (N-B) byly indikovány dopady dopravní infrastruktury a pozemní dopravní stavby. Pozornost doporučujeme věnovat také páté nejčastější položce, a tou je „záměrné ničení dědictví.“ („deliberate destruction of heritage“).

Relevant, negative factors currently impacting on cultural properties in N-B

Subregion Západní region (WEST) indikuje nejčastěji dopady turismu, jak je patrné z grafu, v tomto regionu je vliv turismu nejčastěji vnímán jako negativní. Následují faktory zástavba, dopravní infrastruktura a obnovitelné zdroje (větrné a solární) elektrárny.

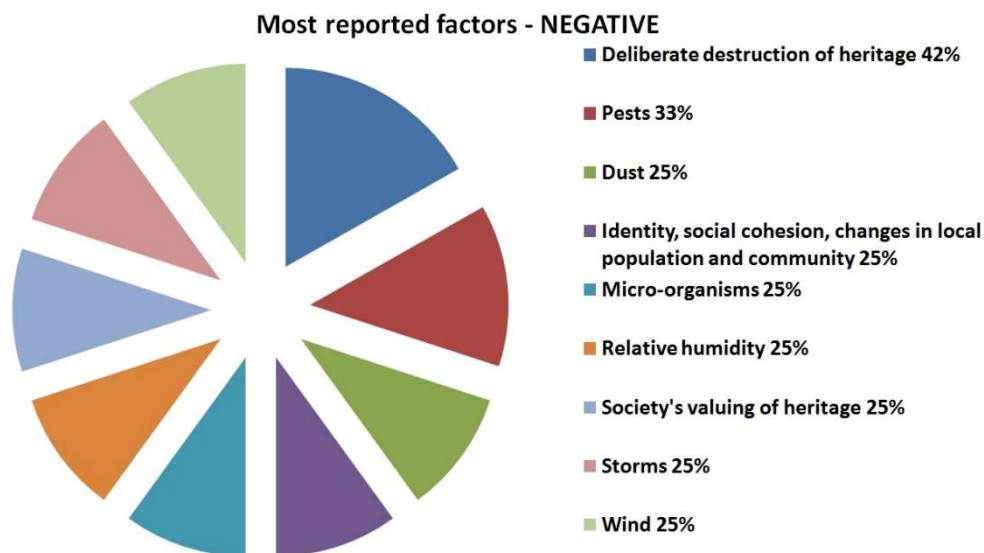
Relevant, negative factors currently impacting on cultural properties in WEST

Poslední graf je ukázkou vyhodnocení vybraných údajů za Českou republiku.

Porovnáme-li v závěru Subregion centrální a jihovýchodní a východní Evropy s ČR, která je jeho součástí, zjistíme, že ve většině údajů se rámcově shodujeme, ale u několika faktorů jsme ve zprávě indikovali výrazně odlišné jevy.

Relevant, negative factors currently impacting on cultural properties in Czech Republic

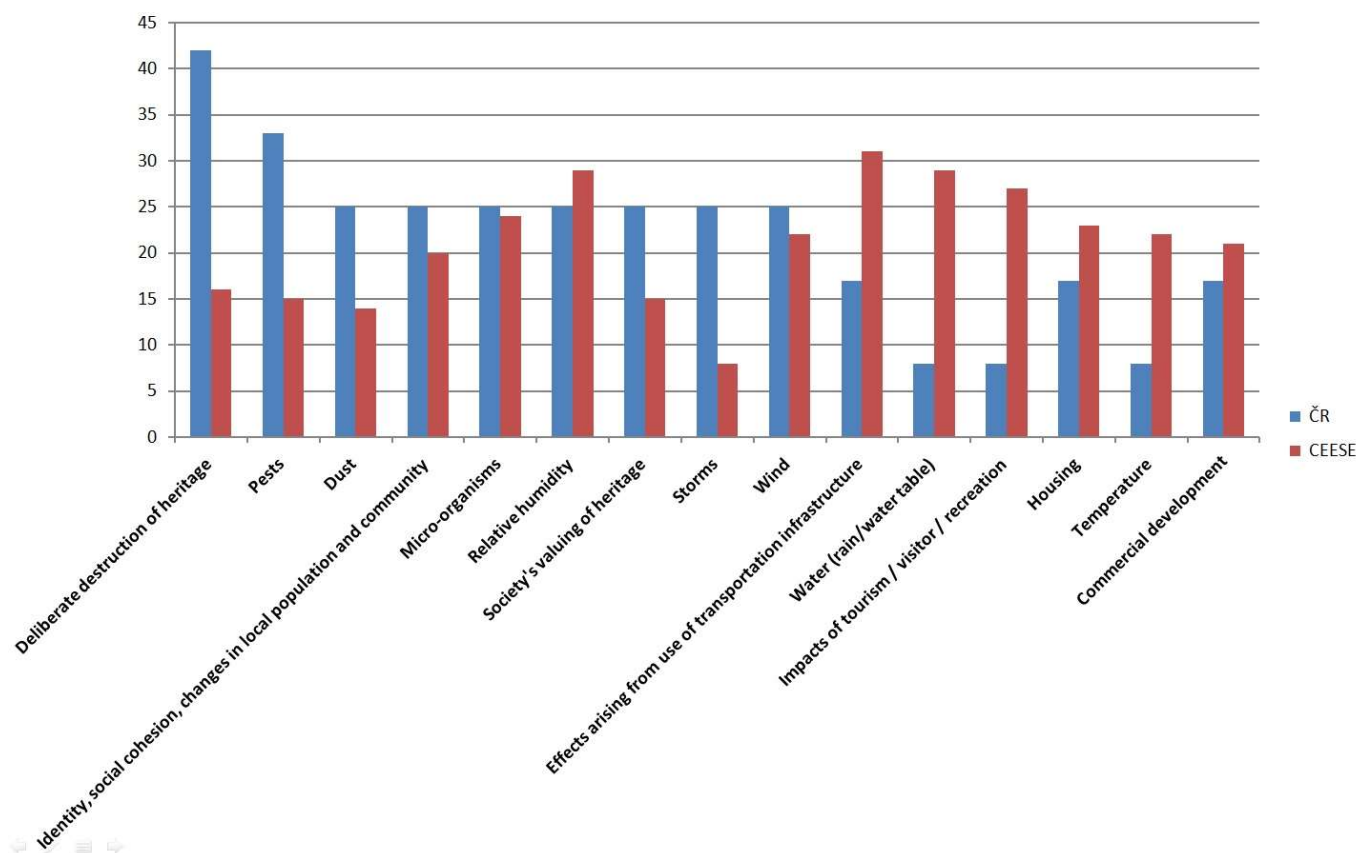
Na prvním místě rizik je za ČR skutečně, až překvapivě, záměrné ničení dědictví. Toto riziko bylo indikováno u ve více než 40% statků. V rámci ostatních subregionů se výrazněji objevilo pouze v subregionu Nordic – Baltic.

Další vysoké riziko bylo za ČR hlášeno pro faktor škůdci (*pests*)- cca 33 %.

Několik dalších obecných faktorů má shodně po 25%: patří sem prašnost (*dust*), mikroorganismy (*micro-organisms*), relativní vlhkost (*relative-humidity*), přírodní vlivy - bouře a povětrnostní vlivy (*storms, wind*) a také faktor identita a sociální soudržnost (*identity, sochal cohesion, changes in local population and community*) a společenské ocenění dědictví (*society's valuing of heritage*).

Pro získání komplexnějšího pohledu byl zpracován komparativní sloupcový graf národních rizikových faktorů a faktorů indikovaných v subregionu.

Comparison negative factors currently impacting on cultural properties in ČR and CESEE

Ze souhrnného srovnání rizikových faktorů v České republice a v subregionu vyplývá, že z 9 nejčastěji uváděných rizik se s celkovým hodnocením v (sub)-regionu nejbližší shodují 3 faktory – mikroorganismy, relativní vlhkost a povětrnostní vlivy.

Poněkud překvapivým zjištěním je skutečnost, že i některé faktory přírodní povahy, které by se mohly v rámci subregionu shodovat, se poměrně výrazně rozcházejí; například voda, déšť a hladina spodní vody (*water, rain, water table*) vnímaná v rámci subregionu jako výrazně rizikový faktor (přes 30%), je v ČR zaznamenána pouze okrajově (cca 8%), a přitom jsme v několika světových statcích řešili i dopady povodňových situací a přívalové deště rovněž zvyšují své dopady. Podobně teplota je v sub-regionu hlášena jako významný faktor v 22% případů, v ČR opět pouze 8%. Naopak škůdci a prach, kteří se v reportingu ČR výrazně objevují (viz. výše), jsou v hodnocení CESEE jako celku spíše marginální (15%, resp. 14%). Překvapivý je zatím i rozdíl ve vnímání dopadů turismu, v rámci ČR jsou vnímány spíše pozitivně naproti tomu v hodnocení subregionu převládá hodnocení negativní. Alarmujícím faktorem je záměrné ničení památek, které má v podobně vysokém procentu (42%) v rámci Evropy obdobu pouze v subregionu Nordic – Baltic.

Těchto pár příkladů je uvedeno pro zamyšlení při studiu dalších příspěvků z českého prostředí. Domníváme se navíc, že některé disproporce mohou být dány jak různým subjektivním vnímáním rizik nebo i nepřesným pochopením příslušných částí dotazníků, ať již na naší straně či dalších účastníků šetření. Nicméně právě tyto dílčí disproporce ve vztahu k souhrnným výsledkům za Evropu se budeme nyní snažit i s partnery v regionech, site manažery i kolegy, kteří světové dědictví mají na starost na Ministerstvu kultury ČR ještě analyzovat, před formulováním doporučení pro třetí cyklus PR a národní Akční plán.

Konference, pro kterou byl příspěvek připraven, měla poměrně odvážný název. Jsme si dobře vědomi toho, že otevřené přiznání řady rizik, nebo dokonce neúspěchů je vždy určitým rizikem samo o sobě. Je ale správné

právě památky s mezinárodním významem sledovat pravdivě a o jejich problémech hovořit. Jinak by jejich monitoring byl jen formální činností. Domníváme se, že i v tomto oboru platí „chybovat je lidské, ale jen hlupák se nepoučí z vlastních chyb“. Vlastní chyby, které si uvědomíme, si totiž nejlépe pamatujeme. A pokud jsme již schopni je pravdivě pojmenovat, na jejich poznání a pojmenování se ale i shodnout, je otevřena cesta k jejich eliminaci.

Ing. arch. Věra Kučová, NPÚ GŘ / National Heritage Institute, Directorate-General

Vystudovala Fakultu architektury ČVUT a návazné postgraduální studium zaměřené na památkovou péči a obnovu historických staveb. Od roku 1984 pracuje v oboru památkové péče na různých pozicích s dlouhodobou specializací na světové dědictví, historická sídla a kulturní krajinu. V současné době v Generálním ředitelství NPÚ vede útvar památek s mezinárodním statutem, v této souvislosti je členkou České komise pro UNESCO a některých poradních grémií v oboru památkové péče.

Je autorkou řady odborných článků a spoluautorkou několika obecných metodických publikací v oblasti své specializace.

After graduation from the Faculty of Architecture of the Czech Technical University in Prague, Věra Kučová pursued her postgraduate studies focusing on conservation of monuments and restoration of historical buildings. Since 1984, she has held various positions in the area of monument conservation and specialised in world heritage, historic sites and cultural landscape. At the Directorate-General of NHI, she currently manages the Department of Monuments with International Status, and she is also a member of the Czech Commission for UNESCO and several conservation advisory boards.

She published a number of professional papers and co-authored several general methodology papers in her field of specialisation.

Řízení rizik spojených s památkami světového dědictví v Polsku – případové studie z povodní

Risk Management at World Heritage Sites in Poland - case studies of floods

Dąbrówka Lipska

Abstrakt

Kulturní dědictví musí bezpochyby neustále čelit různým rizikům. Ty můžeme nejsnáze rozdělit do dvou skupin: na rizika související s lidskými činnostmi (válečné konflikty, krádeže, žhářství, vandalismus, terorismus, ale i zanedbání péče nebo nadměrné využívání a rozvoj apod.) a na síly přírody (zemětřesení, vichřice, přívalové deště, záplavy, blesky apod.). Tato přednáška se zaměří na rizika související s přírodními živly, zejména pak povodněmi.

Na začátku budou zmíněny nejvýznamnější evropské i národní předpisy pro případ povodní, které souvisejí s oblastí ochrany kulturního dědictví. Následně bude na základě příkladů tří skupin statků světového dědictví v Polsku představena škála různých činností. Do první skupiny patří příklady městských komplexů (Vratislav, Krakov, Toruň), do druhé jednotlivé příklady dřevěných architektonických staveb (kostely ve vesnicích Binarowa a Lipnica Murowana) a do třetí příklad kulturní krajiny – Muskauer Park. Pomocí těchto příkladů bude popsána podstata povodní a jejich vliv na statky a na postup, jenž je přijat v závislosti na charakteru daného statku.

Abstract

There is no doubt that heritage is constantly exposed to various risks. The easiest way to divide them is into two groups: risks caused by human activities (wars, theft, arson, vandalism, terrorism as well as neglect and excessive exploitation and development, etc.), and the forces of nature (earthquakes, hurricanes, torrential rain, floods, lightning, etc.). This presentation will focus on the risks caused by natural forces and, in particular, floods.

At the outset, the most important European and national flood regulations relating to the context of heritage protection will be discussed. Then multifaceted activities related to flooding will be illustrated using the example of three groups of World Heritage sites in Poland. The first group includes examples of urban complexes (Wrocław, Cracow, Toruń), the second one individual examples of wooden architecture (churches in Binarowa and Lipnica Murowana) and the third one an example of a cultural landscape – the Muskauer Park. Using these examples, the nature of floods will be described as well as its influence on the property and procedures implemented based on character of each property.

Dąbrówka Lipska, Narodowy Instytut Dziedzictwa w Warszawie / Polský národní památkový ústav / National Heritage Board of Poland

Absolventka Univerzity Mikuláše Koperníka v Toruni, mezi její vědecké zájmy patří historie a ochrana památek, zejména ve východním Prusku. Pracuje na Národním památkovém ústavu v Polsku v oddělení světového dědictví.

Graduate of the Nicolaus Copernicus University in Toruń, Dąbrówka Lipska specialises in the history and conservation of monuments, especially in East Prussia. She works in the World Heritage Unit at the National Heritage Board of Poland.

Manažment svetového kultúrneho dedičstva a výsledky II. cyklu periodických správ Slovenskej republiky

World cultural heritage management and results of the Second Cycle of Periodic Reporting by the Slovak Republic

Lubica Pinčíková

Abstrakt

Príspevok je v prvej časti zameraný na analýzu systému manažmentu svetového kultúrneho dedičstva a monitoringu na Slovensku. Vychádza z aktuálneho stavu manažmentu a stručne hodnotí jeho funkčnosť a účinnosť. V druhej časti sa zameriava na spôsob spracovania II. cyklu periodických správ o stave zachovania lokalít svetového kultúrneho dedičstva a analýzu ich výsledkov (identifikácia lokalít, ich ochrana, manažment a monitoring). Osobitný dôraz je venovaný rizikovým faktorom indikovaným v periodických správach, ktoré ovplyvňujú, alebo môžu ovplyvniť jednotlivé lokality. Tieto sú uvedené osobitne pre každú lokalitu zvlášť (Banská Štiavnica a technické pamiatky okolia, Levoča, Spišský hrad a pamiatky okolia, Rezervácia ľudovej architektúry Vlkolínec, Historické jadro mesta Bardejov a Drevené chrámy v slovenskej časti Karpatského oblúka). V závere sa príspevok venuje riešeniu indikovaných problémov na lokálnej a národnej úrovni.

Abstract

In the first part of the contribution, the system of management and monitoring of the Slovak world cultural heritage will be analysed. The analysis is based on the current status of management and it briefly assesses to what extent is the current system functional and efficient. The second part of the contribution will describe the implementation of the Second Cycle of Periodic Reporting on the state of conservation of World Heritage sites and analyse the results of reports (site identification, protection, management and monitoring). Special emphasis will be put on risk factors indicated in the periodic reports, which influence or can influence the sites. The risks are identified separately for each site (Banská Štiavnica and technical monuments in its region, Levoča, the Spiš Castle and monuments in its surroundings, the Vlkolínec Folk Architecture Reserve, the Historical Centre of Bardejov and the Wooden Churches of the Slovakian Part of the Carpathian Mountain Area). In the end, solutions for the above-mentioned issues at the local and national levels are suggested.

Ing. arch. Lubica Pinčíková, Pamiatkový úrad SR / Monuments Board of the Slovak Republic

Lubica Pinčíková ukončila štúdium architektúry na Fakulte architektúry Slovenskej technickej univerzity v roku 1982. Od roku 1982 do roku 1990 vyučovala na tejto fakulte históriu stredovekej architektúry a 19. storočia na Katedre teórie, dejín, kreslenia a modelovania. Od roku 1990 doteraz pracuje v Pamiatkovom úrade, predtým ústave, Slovenskej republiky v Oddelení pamiatkových území a neskôr v Referáte svetového kultúrneho dedičstva. Je zodpovedná za monitoring svetového kultúrneho dedičstva všetkých slovenských lokalít (5). Je autorkou alebo spoluautorkou mnohých odborných článkov venujúcich sa monitoringu, ochrane, autenticite a integrite lokalít, viacerých nominačných projektov kultúrneho dedičstva SR na zápis do Zoznamu svetového dedičstva (Wooden Churches of the Slovak Part of Carpathian Mountain Area, Bratislava, 2007; System of Fortification at the Confluence of the Rivers Danube and Váh in Komárno – Komárom, Komárno, Budapest, 2007; Sites of Great Moravia: Slavonic Fortified Settlement at Mikulčice – Church of St. Margaret at Kopčany, Praha, Bratislava, 2007 a 2013; Extension of the Location of Spiš Castle and its Associated Cultural Monuments with Levoča town and the Work of Master Paul in Spiš, Levoča, 2007) a niekoľkých manažment plánov (napr.: Dunajský Limes na Slovensku – Rímske antické pamiatky na strednom Dunaji, Manažment plán 2011–2021, Bratislava, 2011), a i. Je autorkou Geografického informačného systému pamiatkového fondu Slovenskej republiky a spoluautorkou Atlasu krajiny SR. Prednášala na mnohých domácich a zahraničných konferenciách. Každoročne organizuje seminár Monitoring svetového kultúrneho dedičstva na Slovensku. Je autorkou a spoluautorkou viacerých výstav (Svetové dedičstvo na Slovensku, Európske dedičstvo na Slovensku, Dunajský Limes na Slovensku, Predbežný zoznam svetového kultúrneho dedičstva). Je členkou Národného komitétu ICOMOS Slovensko.

Ľubica Pinčíková graduated from the Faculty of Architecture of the Slovak University of Technology in 1982. In 1982–1990, she lectured on the history of medieval and 19th century architecture at the faculty's Institute of Theory, History, Drawing and Modelling. Since 1990, she has worked at the Monuments Board (previously the Monuments Institute) of the Slovak Republic in the Preservation Areas Department and then in the World Cultural Heritage Department. She is responsible for monitoring of the world cultural heritage at all Slovak sites (5). She is an author or co-author of a number of specialised papers focusing on the monitoring, protection, authenticity and integrity of sites, and of various projects for nomination of Slovak sites for the World Heritage List (Wooden Churches of the Slovak Part of Carpathian Mountain Area, Bratislava, 2007; System of Fortification at the Confluence of the Rivers Danube and Váh in Komárno – Komarom, Komárno, Budapest, 2007; Sites of Great Moravia: Slavonic Fortified Settlement at Mikulčice – Church of St. Margaret at Kopčany, Praha, Bratislava, 2007 a 2013; Extension of the Location of Spiš Castle and its Associated Cultural Monuments with Levoča town and the Work of Master Paul in Spiš, Levoča, 2007) and management plans (e.g.: The Danube Limes in Slovakia – the Roman antique monuments on the Middle Danube, Management Plan 2011–2021, Bratislava, 2011). She also created the Geographical Information System of the Monuments Fund of the Slovak Republic and co-authored the Landscape Atlas of the Slovak Republic. She presented contributions at many conferences both in Slovakia and abroad. Every year, she organises a seminar called Monitoring of the World Cultural Heritage in Slovakia. She authored or co-authored various exhibitions (World Heritage in Slovakia, European Heritage in Slovakia, Danube Limes in Slovakia, Preliminary World Cultural Heritage List). She is a member of the Slovak National Committee of ICOMOS.

Autenticita jako součást OUV a rizikové factory

Authenticity as part of the OUV and risk factors

Petr Kroupa

Abstrakt

Pojem autenticity je chápán různým způsobem a rizikovým faktorem je i její široký výklad. Příspěvek poukazuje na příkladech na tento problém a snaží se autenticitu terminologicky specifikovat v souvislosti s dalšími památkovými hodnotami.

Abstract

The notion of authenticity can be understood in different ways, and the number of potential interpretations presents a risk factor, too. The contribution illustrates this problem on several examples and tries to provide a terminological definition of authenticity in the context of other heritage values.

Petr Kroupa, Národní knihovna v Praze / National Library of the Czech Republic

Vystudoval historii umění a etnografii na brněnské univerzitě. Zahraniční zkušenosti získal na studijních pobytech ve Vicenze (CISAAP), Poitiers (Université de Poitiers) a Paříži (Louvre). Je členem ICOMOS (expertní člen mezinárodního vědeckého výboru pro teorii a filosofii restaurování TheoPhilos). Zabývá se dějinami a teorií ochrany památek.

Petr Kroupa has a degree in history of art and ethnography from the Brno university. He gained foreign experience during his study stays in Vicenza (CISAAP), Poitiers (Université de Poitiers) and Paris (Louvre). He is a member of ICOMOS (expert member of the International Scientific Committee for Theory and Philosophy of Conservation and Restoration – TheoPhilos). He specialises in the history and theory of monuments preservation

Památka světového dědictví UNESCO Völklingenské železárny. Autenticita a udržitelnost v ochraně průmyslového dědictví

UNESCO World Heritage Site Völklingen Ironworks. Authenticity and Sustainability in Preserving Industrial Heritage

Peter Backes

Abstrakt

- Světové dědictví UNESCO a průmyslové dědictví
Kultura práce a výroby – nová hvězda?
- „Patří to ke kulturnímu dědictví, nebo to máme vyhodit?“
Autenticita průmyslových památek
- Průmyslové dědictví navěky!
Udržitelnost ochrany průmyslových památek
- Autenticita versus udržitelnost
Která z nich vyhrává?
- Völklingenské železárny – statek světového dědictví UNESCO
Samotná památka nestačí: čtyři pilíře naší práce
- „Tohle muzeum je děsné!“
Návštěvník – rušivý factor
- Průmyslové dědictví a cestovní ruch
Železárny jakožto turistická destinace
- Správná praxe, osvědčená praxe, lepší praxe
Všichni objevujeme – učme se jeden od druhého!

Abstract

- UNESCO World Heritage and Industrial Heritage
The culture of work and production – the new star?
- “Does this belong to the cultural heritage or can we throw it away?”
Authenticity of industrial monuments
- Industrial Heritage for the eternity!
Sustainability in preserving industrial monuments
- Authenticity versus sustainability
Which one is winning the race?
- UNESCO World Heritage Site Völklingen Ironworks
The site is not enough: the four pillars of our work
- “I hate this Museum!”
The visitor – the irritating factor

- Industrial Heritage and Tourism
An ironworks as a touristic destination
 - Good practice, best practice, better practice
We all are discoverer – learning from each other!
-

Dr. Peter Backes, Weltkulturerbe Völklinger Hütte / Völklingen Ironworks

Od roku 2000 projektový manažer „Světového kulturního dědictví Völklinger Hütte“. Od roku 1984 je zapojen do projektů z oblasti průmyslového kulturního dědictví. Je odpovědný za návštěvnický management, tlumočení, průvodcovský systém, vzdělávání, cestovní ruch a zajišťování mezinárodních projektů. Vystudoval sociologii, sociální psychologii a psychologii na Univerzitě v Saarbrückenu.

Project head at the World Cultural Heritage Site at the Völklingen Ironworks since 2000. Involved in projects in the field of industrial cultural heritage since 1984. He is responsible for visitor management, interpretation, guiding system, education, tourism and international projects. Peter Backes graduated in sociology, social psychology and psychology at Saarland University, Saarbrücken.

Ágnes Balog

Abstrakt

Dvě z osmi nejstarších maďarských památek světového dědictví byly zapsány před 28 lety, nejmladší z nich před 13 lety. Během této doby bylo nashromážděno velké množství různých odborných údajů a zkušeností. Ve svém příspěvku bych chtěla zdůraznit tři faktory nebo oblasti zkušeností s důrazem na zjišťování rizik a jejich řízení.

1. *Cestovní ruch, řízení rizik a návštěvnický management v památce světového dědictví: Jeskyně v Aggteleckém krasu a Slovenském krasu (na Seznamu UNESCO od roku 1995)*

Krasové území na maďarské straně této památky světového dědictví, jež zahrnuje téměř 300 jeskyní na rozloze dvaceti tisíc hektarů, je každoročně cílem více než sta tisíc návštěvníků, přičemž většina z nich navštíví několik jeskyní, které jsou zpřístupněny pro veřejnost nebo odborníky. Nejoblíbenější je jeskyně Baradla, která se s přílivem návštěvníků potýká od roku 1806. K hlavním rizikům spojeným se zpřístupněním jeskyní patří vstupování mimo vyhrazené cesty, jiné druhy fyzického poškozování, sběr nerostů, rušení netopýřích kolonií, poškozování vybudovaných cestiček a osvětlení. V rámci systému řízení těchto rizik byla provedena různá vylepšení, díky nimž lze průchod velkého počtu návštěvníků jeskyněmi lépe regulovat a využívání památky je tak udržitelnější. Za tímto účelem byly navrženy a provedeny prostorové, časové a regulační úpravy a byl také vypracován vzdělávací informační systém.

2. *Řízení rizik pomocí přípravy plánu správy statku světového dědictví – lokality Národního parku Hortobágy – Puszta (na Seznamu UNESCO od roku 1999)*

V souladu se zákonem č. LXXVII o světovém dědictví z roku 2011 byl pro památky světového dědictví vypracován nový typ plánů správy. Jednou z těchto památek je Národní park Hortobágy – Puszta. Tento krok přinesl mnoho užitečných informací a umožnil velmi efektivní shrnutí a inventuru rizik, jež byla v parku nebo v jeho okolí zjištěna. Ráda bych uvedla dva zajímavé příklady, jež mají vliv na mimořádnou univerzální hodnotu lokality: cyklotrasu, která je uvedena v zákoně, a složitý problém související s využíváním objektů a půdy v blízkosti parku. V prvním z uvedených příkladů vedlo vypracování plánu až k předložení novely zákona. V druhém případě plán doporučil vytvoření místních regulačních plánů a nárazníkové zóny. Obě tato opatření by zahrnovala podrobné specifikace a předpisy, které by chránily mimořádnou univerzální hodnotu lokality.

3. *Rizikové faktory a způsob monitorování prostřednictvím znaleckých posudků pro státní orgány jednající v souladu s § 3 článku 63 Nařízení vlády č. 39/2015 o regulaci ochrany archeologického a kulturního dědictví – v případech, které se týkají památek světového dědictví, náš ústav (Forsterovo centrum) předkládá regionálním orgánům odborné vyjádření nebo znalecký posudek. Tento regulační proces lze považovat za určitý druh řízení rizik, protože poskytuje pravidelný a podrobný přehled o aktuálním stavu stavby a dalších procesech a navíc představuje možnost ovlivnit probíhající procesy vhodným směrem (např. použití materiálů, průběžná obnova apod.).*

Ve stále větším počtu případů (2013: cca 200, 2014: cca 250, do října 2015: cca 250) se naše odborná vyjádření týkala stavebních prvků (obytných domů, průmyslových budov, opěrných zdí atd.) a dále přestaveb objektů, změn územního plánu, těžby, inženýrských sítí a zaměřovala se na ochranu mimořádné univerzální hodnoty statků světového dědictví.

Abstract

Among the eight World Heritage sites of Hungary the oldest two are 28, the youngest is 13 years old. During these years much and varied professional data and experience have been collected, from which now I wish to highlight three factors or groups of experiences in my presentation, with a focus on risk identification and risk management.

1. *Tourism, risk and visitor management in the World Heritage site: Caves of Aggtelek Karst and Slovak Karst (on the UNESCO List since 1995)*

Having nearly 300 caves on 20 thousand hectares, the Hungarian side of this World Heritage site receives more than a hundred thousand visitors each year, most of them visiting a few caves open for wider public or professionals. The most popular is Baradla cave, which has been bearing this kind of effect since 1806. The main risks that arise from cave visits are trampling, other physical damage, mineral collection, disturbing the bat fauna, problems with built roads and lighting equipment. As a risk management-system a variety of improvements have been realised, which can guide the

large number of visitors through the caves in a more regulated and more sustainable manner. A spatial, temporal and regulatory framework as well as educational information systems have been developed and used.

2. Risk management through the process of preparing the world heritage management plan – Hortobágy National Park-the Puszta (on the UNESCO List since 1999)

According to the Act LXXVII of 2011 on World Heritage, a new type of management plan has been prepared for WH sites, among them the Hortobágy National Park-the Puszta. This process brought about lots of useful information and allowed for a very efficient identification and summary of risks in and around the WH site. I wish to mention two interesting examples: a bicycle-route fixed in an Act, and a complex problem of buildings and land use around the site, both affecting the Outstanding Universal Value of the Site. In the case of the first problem the plan went as far as the initiation of the amendment of the law. In the case of the second problem-group the plan recommends the implementation of local regulatory plans and the realization of a buffer zone, both systems proposing to include detailed specifications and regulations in order to protect the OUV of the site.

3. Risk factors and a kind of monitoring through giving expert opinion for Authorities Acting within Paragraph 3 of Article 63 of the Government Decree no. 39/2015 on the Regulation of Protection of Archaeological and Cultural Heritage, our institute (Forster Centre) gives an expert opinion or review for the Regional Authorities in cases that affect world heritage areas. This regulatory process can be considered as a kind of risk monitoring, as it provides a regular and detailed insight into the current construction and other processes, and furthermore it provides an opportunity for us to influence the processes in the favourable direction (e.g. use of materials, continuous recultivation, etc.)

In the continuously increasing number of cases (2013: approx.200, 2014: approx.250, until 10.2015: approx. 250) our expert opinion has been mainly given mainly for built elements (residential houses, industrial buildings, retaining walls etc.), and also for site conversion, land use change, mining, public utilities, with the focus on the protection of the OUV of the World Heritage sites.

Importance of traditional construction materials and crafts for the protection of values of architectural monuments

Dagmar Michoinová, NHI, Directorate-General, Czech National Committee of ICOMOS

Using the example of an internationally appreciated conservation of the southern façade of the Upper Castle complex in the State Castle and Chateau Český Krumlov, the presentation will focus on demonstrating the importance of traditional construction materials and crafts for the protection of values of architectural monuments, and at the same time an urgent need for expertise and interdisciplinary cooperation in the protection of the most valuable segment of architectural heritage.

Dr. Ágnes Balog, *Národní centrum Gyuly Forstera pro správu kulturního dědictví, Odbor světového dědictví / Gyula Forster National Centre for Cultural Heritage Management, Division of World Heritage*

Dr. Ágnes Balog, CSc., je krajinná architektka, vystudovala na Ústavu krajinné architektury na Korvínově univerzitě v Budapešti (1992). Poté se díky stipendiu Maďarské akademie věd věnovala postgraduálnímu studiu na Ústavu ochrany krajiny na stejné univerzitě, kde řadu let přednášela na několika katedrách. Věnovala se různým otázkám v oblastech ochrany přírody, ekologické výchovy, krajinné architektury a zahradního designu, pracovala pro nevládní organizace, úřad pro ochranu přírody, Katolickou univerzitu Apor Vilmos a budapeštský magistrát. Během postgraduálních studií se rovněž věnovala ekologické výchově, správě památek světového dědictví a ekologickým metodám řízení. Je členkou Maďarské komory architektů a Podvýboru pro krajinnou architekturu při Maďarské akademii věd. Žije se svou rodinou v domě, který byl dvakrát oceněn v soutěži ekologických obytných domů, a řídí soukromý projekt rehabilitace lokality ve vesnici Vácrátót. Od roku 2012 pracuje v budapeštském Forsterově centru na odboru světového dědictví, kde koordinuje přípravu plánu správy světového dědictví – lokality *Národního parku Hortobágy – Puszta*, která je na seznamu světového dědictví. Podílí se také na zajištění kvality plánu správy města *Pannonhalma* zařazeného mezi světové dědictví, a spolupracuje na dalších národních i mezinárodních projektech spojených s problematikou světového dědictví.

Dr. Ágnes Balog is a landscape architect. She graduated at the Institute of Landscape Architecture, Corvinus University, Budapest (1992). After winning a scholarship provided by the Hungarian Academy of Sciences she undertook a postgraduate course at the Institute of Landscape Protection at the same university, where she then lectured for several years at different departments. She had a varied career in nature conservation, environmental education, landscape architecture and garden design, working for NGOs, a nature conservation authority, Apor Vilmos Catholic College and the Major's Office of Budapest. Her other postgraduate studies involved environmental education, management of WH sites and eco-friendly management methods. She is a member of the Hungarian Chamber of Architects and has a board membership in the Subcommittee of Landscape Architecture at the Hungarian Academy of

Sciences. She (with her family) has a double award winner eco-friendly residential house and leads a private habitat rehabilitation project in Vácrátót. Since 2012 she has been working at Forster Centre, in the Division of World Heritage, Budapest, where she coordinates the preparation of the WH management plan of *Hortobágy National Park-the Puszta* WH site. She takes part in the quality assurance team for the management plan of *Pannonhalma* WH site and participates in other national and international projects related to world heritage.

Význam tradičních stavebních materiálů a řemesel pro ochranu hodnot architektonických památek

Importance of traditional construction materials and crafts for the protection of values of architectural monuments

Dagmar Michoinová

Abstrakt

Na příkladu mezinárodně oceněné konzervační záchrany jižního průčelí Horního Hradu SHaZ v Českém Krumlově se příspěvek pokusí demonstrovat význam tradičních stavebních materiálů a řemesel pro ochranu hodnot stavebních památek a současně naléhavou potřebu uplatnění odbornosti a mezioborové spolupráce při záchraně nejhodnotnějšího segmentu architektonického dědictví.

Abstract

Using the example of an internationally appreciated conservation of the southern façade of the Upper Castle complex in the State Castle and Chateau Český Krumlov, the presentation will focus on demonstrating the importance of traditional construction materials and crafts for the protection of values of architectural monuments, and at the same time an urgent need for expertise and interdisciplinary cooperation in the protection of the most valuable segment of architectural heritage.

Ing. Dagmar Michoinová, PhD., NPÚ GŘ / National Heritage Institute, Directorate-General

Památkový technolog v oblasti historických anorganických stavebních materiálů a vědec v oborech silikátové chemie (VŠCHT v Praze a VUT v Brně). V památkové péči (v NPÚ, dříve SUPP) pracuje od roku 1995. Zaměření zejména na poznání a záchranu historických omítek a na výzkum tradičních vápenných materiálů a řemesel pro udržitelnou péči o historické stavby. Dnes vedoucí technologické laboratoře NPÚ, členka vedení ČNK ICOMOS a členka ISCS ICOMOS. Autorka odborných článků a knih, současně autorka projektu popularizujícího oblast poznávání a uchování hodnot historických stavebních materiálů.

Cultural heritage engineer in the area of historical inorganic construction materials and a scientist specialising in silicate chemistry (Institute of Chemical Technology in Prague and the Brno University of Technology). She has been active in the field of monuments conservation since 1995 (at NHI, previously the State Institute for Monuments Care). She focused mainly on identification and preservation of historical plasters and on research into traditional lime materials and crafts for sustainable care of historical buildings. Nowadays, she is the head of a technology laboratory at NHI, a managing member of the Czech National Committee of ICOMOS, and a member of ISCS ICOMOS. She is an author of specialised papers and books, and also the initiator of a project popularizing the process of discovery and preservation of the values of historical construction materials.

Jitka Šrejberová

Abstrakt

Předmětem příspěvku je shrnutí základních principů monitoringu, a to nejen v rámci světového dědictví, ale jeho celkového významu v péči a ochraně památkového fondu. Monitoring je důležitým nástrojem pro účinnou správu a ochranu památkového fondu jako takového, proto se příspěvek v rámci vymezeného tématu workshopu dále zaměří na jeho provázanost s managementem kulturního dědictví. Otázky tohoto vztahu budou pak detailněji rozpracovány na procesu tzv. periodického monitoringu (Periodic Reporting) v mezinárodním měřítku a tzv. ročního monitoringu na národní úrovni. Zvláštní pozornost bude věnována průběhu a výsledkům Druhého cyklu periodického monitoringu (2008–2015 pro Evropu a Severní Ameriku) tak, aby bylo možno představit monitoring jako „účinný nástroj“ k řešení rizik na světových statcích.

Abstract

The presentation will summarise the essential principles of monitoring, not only in the context of world heritage, but also with regard to its overall importance for the monuments care and protection. Monitoring is an important tool for efficient management and administration of the monuments as such, and the contribution will therefore also focus on the relationship between monitoring and cultural heritage management within the topic of the conference. The relationship will then be described in more detail using the example of the periodic reporting at the international level and the annual monitoring at the national level. Special attention will be paid to the implementation and results of the Second Cycle of Periodic Reporting (2008–2015 for Europe and North America), demonstrating the efficiency of monitoring as a tool for world heritage risk management.

Mgr. Jitka Šrejberová, Ph.D. (roz. Vlčková/née Vlčková), NPÚ GŘ / National Heritage Institute, Directorate-General
V letech 1995 až 2001 absolvovala Filozofickou fakultu Masarykovy univerzity v Brně ve studijních oborech archeologie a dějiny umění. Od roku 2001 působí jako odborný referent generálního ředitelství Národního památkového ústavu v Praze. Svého času je na rodičovské dovolené. Mezi lety 2002 až 2009 prováděla odborný dohled nad památkovou obnovou vybraných národních kulturních památek. V roce 2009 byla na základě reorganizace zařazena do referátu památek s mezinárodním statutem, neboť již od roku 2005 se dílčím způsobem podílela na agendě ve vazbě k Úmluvě o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví. V roce 2010 byla jmenována národním koordinátorem (tzv. *focal pointem*) pro monitoring statků světového dědictví na mezinárodní úrovni. Aktuálně tak koordinovala Druhý cyklus předkládání periodických zpráv za ČR. Monitoring světového dědictví koordinuje rovněž na národní úrovni, a to v rámci systému ročního monitoringu kulturních statků České republiky zapsaných na Seznam světového dědictví UNESCO. Od roku 2002 (s ukončením v září 2009) absolvovala pod vedením prof. Mileny Bartlové doktorské studium na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně v oboru teorie a dějiny umění. Od roku 1997 je členem Uměleckohistorické společnosti a od roku 2011 mezinárodní organizace ICOMOS. Od roku 2011 (dosud) přednáší jako externí pedagog na Akademii výtvarných umění v Praze.

In 1995–2001, Jitka Šrejberová studied archaeology and history of art at the Faculty of Arts of the Masaryk University in Brno. Since 2001, she has worked as a specialist at the Directorate-General of NHI in Prague. Currently she is on a parental leave. In 2002–2009, she exercised professional supervision over restoration of selected national cultural monuments. In 2009, due to restructuring, she was transferred to the Department of Monuments with International Status because since 2005 she had been cooperating on projects associated with the Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. In 2010, she was appointed the national coordinator (so-called *focal point*) for international monitoring of world heritage sites. Recently, she has coordinated the Second Cycle of Periodic Reporting by the Czech Republic. She also manages world heritage monitoring at the national level – within a system of annual monitoring of cultural sites of the Czech Republic inscribed on UNESCO's World Heritage List. In 2002, she started her doctorate studies in theory and history of arts at the Faculty of Arts of the Masaryk University in Brno

under supervision of Prof. Milena Bartlová (she finished her doctoral studies in September 2009). Since 1997, she has been a member of the Czech Association of Art Historians, and since 2011 a member of ICOMOS. Since 2011, she has been an external lecturer at the Academy of Fine Arts in Prague.

Robert Gája a Radek Chaloupka

Abstrakt

Cestovní ruch představuje jeden z nezávažnějších rizikových faktorů pro OUV statku světového dědictví Historické centrum Prahy (část 001). Je jednou z hlavních příčin komercializace centra a tlaku na jeho neúměrné funkční využití. Na druhé straně je však pro Prahu důležitý jeho ekonomický přínos a turistika hraje samozřejmě významnou roli při propagaci Prahy a České republiky v zahraničí. Vysoká míra intenzity turismu vede k přetížení nejatraktivnějších míst. V některých částech (především kolem královské cesty) vznikají monofunkční oblasti se službami zaměřenými výhradně na turisty. Stejně závažný je také tlak na budování nových ubytovacích zařízení na území statku a s tím spojených snah o neúměrné stavební adaptace historických objektů včetně kulturních památek a samozřejmě můžeme jmenovat i další negativa – jako např. sezónní přetížení řeky lodní dopravou nebo využívání segwayů. Jednou z příčin nárůstu negativních jevů je také slabé dosavadní strategické plánování města v oblasti turismu. Zvyšování počtu ubytovacích kapacit v centru a stejně tak ubytok běžných a cenově dostupných služeb je jednou z příčin snižování kvality života stálých obyvatel a spolupůsobí na jejich dlouhodobém úbytku. Dlouhodobě stoupá počet ubytovacích lůžek na území statku. V roce 2014 jich bylo již více než 32 tisíc. V posledních letech stoupá zároveň míra jejich využití a také počet hostů, kteří se ubytovali na území statku. Z více než 13 miliónu přenocování, které se uskutečnily v celé Praze v roce 2014 se 47% realizovalo na území statku a rovněž tento procentuální poměr dlouhodobě stoupá. Statistikám současně uniká množství privátních bytů určených ke krátkodobým turistickým pronájmům. Cestovní ruch tak na území Historického centra Prahy negativně ovlivňuje to, co sám vyhledává – autenticitu prostředí.

Abstract

Tourism is one of significant risk factors affecting the long-term sustainability of a site. The contribution will focus on tourism, its impacts on the city centre and on adequate use of the downtown.

Mgr. Robert Gája, NPÚ ÚOP v hlavním městě Praze / National Heritage Institute, Regional Office in Prague

Vystudoval Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy obor Historie, od roku 2010 je vedoucím referátu památek s mezinárodním statutem při Národním památkovém ústavu územního odborného pracoviště v hlavním městě Praze. Je členem redakční rady Management plánu Prahy.

Robert Gája is a graduate in history from the Faculty of Arts of the Charles University. Since 2010, he has been the head of the Department of Monuments with International Status, a unit of the Prague Regional Office of NHI. He is a member of the editorial board of the Prague Management Plan.

Radek Chaloupka, Kancelář památky světového dědictví, Magistrát hlavního města Prahy / World Heritage Sites Unit, Prague City Hall

Vystudoval Českou zemědělskou univerzitu v Praze, Provozně-ekonomickou fakultu. Absolvoval vzdělávací program Tourism Management and Development na Temasek Polytechnic – Singapur. V současné době studuje doktorské studium na Fakultě mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze.

Od roku 2000 působí v odvětví cestovního ruchu na různých provozních pozicích v oblasti hotelnictví a gastronomie. V letech 2003–2014 pracuje na Ministerstvu pro místní rozvoj, kde se v různých odborných a vedoucích pozicích věnuje otázkám Koncepce státní politiky cestovního ruchu, kvalitě služeb, financování cestovního ruchu a kulturnímu dědictví. Od konce roku 2014 je vedoucím oddělení „Kancelář památky světového dědictví“, na Magistrátě hlavního města Prahy, kde je odpovědný zejména za dokončení Management plánu kulturního dědictví historického centra Prahy. Na mezinárodní úrovni mnoho let působil jako delegát ve Výboru pro cestovní ruch OECD, Mezinárodní organizaci pro normalizaci (ISO) a Evropského výboru pro normalizaci (CEN), je expertem Evropské unie v programu TAIEX.

Příležitostně působí v akademickém sektoru a spolupracuje s několika vysokými školami, které se zaměřují zejména na výuku cestovního ruchu.

Radek Chaloupka graduated from the Faculty of Economics and Management at the Czech University of Life Sciences Prague. He completed the training programme “Tourism Management and Development” at Temasek Polytechnic in Singapore. He currently pursues his doctoral studies at the Faculty of International Relations of the University of Economics Prague.

Since 2000, he has worked in the area of tourism and has held various positions in the hotel and gastronomy industries. In 2003–2014, he was a specialist and unit head at the Ministry of Regional Development and focused on the State Tourism Policy Concept, service quality, tourism financing and cultural heritage. Since the end of 2014, he has managed the World Heritage Sites Unit at the Prague City Hall. He is primarily responsible for the completion of the Heritage Site Management Plan for the Historical Centre of Prague.

At the international level, Radek Chaloupka has been for many years a delegate to the OECD Tourism Committee, the International Organization for Standardization (ISO) and the European Committee for Standardization (CEN); he is an EU expert within the TAIEX programme.

Occasionally, Radek Chaloupka works in the academia and cooperates with several universities focusing mainly on tourism.

Kutná Hora - historické jádro města, rizika pro zachování hlavních hodnot vyjímečné historické lokality

Kutná Hora – historical town centre, the risks to the preservation of key values of an
exceptional historical site

Jiří Mrázek

Abstrakt

Středověká Kutná Hora měla mimořádné podmínky vzniku, dané zdejším nálezem neobyčejně bohatých ložisek stříbrné rudy. Osada a posléze velké město v souvislosti s následnou těžbou vyrostlo v horečném tempu a přímo na místech těžebních šachet. Proto první zástavba často musela i několikrát za sebou měnit své místo a celé území města je silně poddolováno dosud nepoznaným systémem důlních děl.

Stále zde tedy existuje hrozba možného propadu terénu, v nedávné minulosti se toto nebezpečí opět projevilo, dokonce přímo v zastavěném historickém jádru.

Po vytěžení ložiska význam „stříbrného“ města v následných staletích silně upadal a nakonec se z něho stalo svým významem pouze druhořadé provinční sídlo. Proto zde ale naopak zůstalo zachováno unikátní množství historických staveb a dokonce nebylo v minulosti příliš narušeno ani jeho přirozené okolí.

V dnešní době, kdy je lokalita chráněna jako součást světového dědictví naopak nabývá město na atraktivitě a jsou tak vyvíjeny velké tlaky na zástavbu atraktivních pozemků v těsně navazující krajině. Hrozba změn v panoramatu unikátního města a narušení jeho dosud dochovaného přírodního rámce tak nabývá na významu.

Abstract

The medieval Kutná Hora came into existence under extraordinary conditions given by the discovery of unusually rich silver ore deposits. The original settlement, which soon transformed into a big town, grew in frenetic pace directly on the sites of the mining shafts. Therefore, the first built-up area was re-located several times and the entire town stands on undermined land, above a system of mining works that still remains unexplored.

Therefore, there is still a risk of potential land subsidence. In recent past, this risk manifested itself again directly in the built-up historical centre of the town.

After the deposits were worked out the importance of the “silver” town sharply declined in the subsequent centuries and the town finally became a provincial settlement of lesser importance. This is the reason why a unique number of historical buildings remained preserved and why also the natural surroundings of the town remained to a large extent intact. Nowadays, after the location became a World Heritage site, the attractiveness of the town increases and there are strong pressures to build up attractive plots of land in the immediate vicinity. The risk of changes to the panorama of this unique town and disruption of its yet preserved natural surroundings thus increases.

Město Kutná Hora, které je na Seznamu světového dědictví zapsáno již plných dvacet let, má to obrovské štěstí, že nebezpečí, jež je možné vyjádřit rizikovými faktory, se tomuto unikátnímu sídlu s bohatou minulostí zatím v podstatě úspěšně vyhýbá. Jeho stav dochování je velmi vysoký a veškeré podstatné hodnoty zatím nejsou nijak výrazně ohroženy.

Ale i tak zde jsou určitá rizika, která svůj vliv na podobu památky bezesporu mají. Tím, co by mohlo být ohroženo a přitom k podstatě fenoménu tohoto města nedílně patří, by mohlo být například pozměnění charakteru vnitřní struktury města s jeho bohatou zelení. Dále se jedná o celkové zapojení do přírodního okolí, které může být porušeno vlivem nedostatečně uvážené nové výstavby. Ta sice v případě Kutné Hory, která je celkově menším a nepříliš průmyslovým sídlem, nehrozí tak velkým rozmachem, jako by tomu mohlo být v jiné lokalitě. Přesto by i zde vliv nově zastavovaných parcel ve městě a v jeho blízkém okolí mohl mít na mimořádně hodnotnou celkovou podobu nezanedbatelný vliv.

Na vnímání obrazu historického města se běžně podílí více faktorů. Stavební a umělecké památky jsou zde pouze hlavní, ne ale jedinou součástí. I u tak významné lokality, jakou je památka Světového dědictví, pak ještě existují některé zdánlivě podružné, ale přesto významné prvky. Jejich pohledový význam může být plně srovnatelný i s takovými prioritami, jako jsou hlavní památkové dominanty města.

V případě Kutné Hory je tímto významným doplněním vnitřní zeleň a také zapojení sídla do rámce okolní krajiny. Toto unikátní město i přes svůj netypický vznik, související s mimořádně bohatým nálezem stříbra a následným bouřlivým a živelným rozvojem, má dosud dochovány nezastavěné zelené plochy v rozsahu neobvyklém pro běžná středověká sídla. Ještě nápadněji tato skutečnost vyniká tím, že Kutná Hora rychle a neplánovaně vyrostla na tak složitě modelovaném terénu.

Rozsah památky UNESCO a jejího ochranného pásma je v případě Kutné Hory poměrně velký a zejména právě ochranné pásmo, tzv. nárazníková zóna obsahuje rozsáhlé dosud volné plochy přírodního charakteru. Ty pak jsou svou polohou pro stavební využití více než lákavé. Již v současnosti je zde patrný velký a dále vzrůstající zájem o stavbu rodinných domů a jejich nově vznikající hmota zásadním způsobem charakter okolí města mění. Zatím se jedná pouze o nižší polohu, která nemá zásadní pohledový dopad na horizont významných pohledů, ale nebezpečí nelze podceňovat. Hodnota městského panoramatu Kutné Hory je dobře patrná z historické ikonografie a i v současné době jejího srovnání s pohledy současnými.

Dále pak běžný život města se svými potřebami a jeho celkový postupný rozvoj přináší ještě další možné vlivy, jež by se mohly jeho podoby a tím také památkové hodnoty negativně dotknout. Je to obecně platný tlak na adaptaci a úpravy staré zástavby, na její modernizaci nebo přímo nahrazování novými objekty. Rizikem přitom mohou být ještě i jiné vlivy, existující mimo přímou vůli člověka, tedy zejména přírodní povahy. Pokud bychom se tedy měli pokusit určit konkrétní rizikové faktory, které by případně mohly ohrožovat dané sídlo, mohou to být následující:

Faktor I. – nová výstavba v ochranném pásmu města

Při dnešním pohledu na území městského celku například od jihovýchodu je stále dobře patrné dosud dochované přímé navázání na téměř nedotčenou okolní krajinu. Hodnotný je i opačný pohled na město od vinice na úbočí vrchu Sukova, kdy nově se rozšiřující zástavba na okraji města zde zatím ještě není patrná. Ukryta před hlavními pohledy je ale pouze svou nižší polohou, kdy převýšené okolní stráně zatím ještě zachovávají charakter a dojem původního stavu. Panorama Kutné Hory je tak dosud živým dokladem původní historické podoby našich měst, která ve většině případů již o svůj krajinný rámec byla připravena. I zde přes veškerou snahu o zachování charakteru ochranného pásma památky Světového dědictví samozřejmě nelze zcela zastavit přirozený vývoj. V původních ovocných sadech na severní straně tak vzniká postupnými kroky poměrně značně rozsáhlá zástavba. Takto budovaný nový obytný komplex, je sice zcela zásadním zásahem do jedinečné přirozené struktury okolí Kutné Hory, ale v současné době zatím ještě charakter zelených ploch

v cenné lokalitě naštěstí pohledově převažuje. Nutným úkolem do budoucnosti tedy bude dodržet citlivý přístup k dalšímu rozvoji. Tento cíl nebude ale nijak snadný, když stávající limity pro regulaci této hrozby jsou velmi křehké

Faktor II. – zelené plochy v historickém jádru města a jejich možné ohrožení zvýšenými nároky na zástavbu

Pro Kutnou Horu je tedy jedním z typických znaků poměrně bohatá zeleň v historickém jádru města. U města vzniklého a dále se rozvíjejícího v tak bouřlivých podmínkách se jedná o skutečně jedinečný prvek. Pohledový význam těchto zelených ploch v těsně sevřeném organismu města je pro dotvoření jedinečného charakteru sídla nesporný v celku i v detailech.

Jedná se například o část historického jádra mezi Jezuitskou kolejí a náměstím, patrné jsou zde rozlehlé zelené plochy uvnitř bloků původní zástavby. Jedinečně dochovaná je například plocha původních zahrad v bloku mezi ulicemi Barborská, Smíškova a Rakova. Ačkoliv se jedná o mimořádně investorsky zajímavý pozemek přímo v jádru města, nemělo by nikdy dojít k jeho využití pro účely rozšíření výstavby. Obdobná je situace při severním okraji historického jádra města, v poloze sledující linii původního středověkého opevnění. Zde je kromě jiných ploch také rozsáhlá zahrada vily čp.261v Hradební ulici, která ale má být nyní zastavěna obytnými domy. Jedná se sice o mimořádně kontroverzní projekt, ale opravdu účinná obrana již zde není vzhledem k územnímu plánu možná. Plocha je přitom natolik rozlehlá, že ji projektanti v jedné fázi přípravy pro odůvodnění možné velikosti nového objektu porovnali s plochou, na které stojí hlavní památky města, chrám svaté Barbory a Vlašský dvůr. Srovnání bylo překvapivé a velikostí skutečně odpovídající, spíše než obhájením záměru ale bylo upozorněním na nevhodnost záměru. I přesto není reálné předpokládat, že by zde výstavba mohla být zcela vyloučena.

Dobrou realizací naopak byla úprava stráně pod Jezuitskou kolejí, dlouhodobě neudržované a s rozrostlou náletovou vegetací. Nově zde byla založena vinice na místě předpokládané původní, pocházející z období baroka. Byla tak skvělým způsobem posílena atmosféra místa, kterou nejlépe ocení návštěvník směřující k chrámu svaté Barbory.

Obdobným způsobem se však bohužel nepodařilo zachovat zvláštní a velmi malebnou podobu sousední terasy nad kaplí Božího Těla. Po zchátrání a ztrátě původního významu stavby zde již více než dvě století existovala nad gotickými klenbami neobvyklá „visutá“ zahrada se vzrostlými stromy. Při rovněž nedávné celkové opravě se ale nepodařilo tento stav zachovat a vznikla zde holá vydlážděná plocha.

Z historických dokladů dále víme, že řada domů ve městě měla v minulosti svá zadní ale často také hlavní uliční průčelí porostlá popínavými rostlinami. Tato úprava je již několik desetiletí připomenuta na jednom jinak méně nápadném domě v úzké ulici před kostelem svatého Jakuba. Je přitom zajímavé sledovat, jaký význam tato drobnost může mít a jak někteří z návštěvníků dokonce považují tento pohled za jeden z nejpůsobivějších zážitků z návštěvy města

Žádné nebezpečí nehrozí vlastnímu zachování parku pod Vlašským dvorem, který je již od první poloviny dvacátého století místem rekreačního pobytu obyvatel města i zajímavým cílem jeho návštěvníků. Zároveň je také zajímavým dokladem zahradní tvorby z doby před polovinou dvacátého století. Po jeho zchátrání se ale objevily vážně míněné úvahy o zásadním přebudování tohoto cenného a zajímavě řešeného prostoru. Původní koncept měl být zrušen a například zahradní terasy zde měly být opatřeny efektní, ale cizorodě působící a také příliš pohledově strohou výsadbou levandulí. Vedení města ale naštěstí nakonec odmítlo ambiciózní projekt, který chtěl místo upravit do značně sterilní podoby a rozhodlo o citlivé opravě a respektování původního charakteru výsadeb. V současné době je realizace první, nejvýznamnější části areálu před dokončením a navazovat bude revitalizace částí zbývajících.

K dalším rizikovým faktorům ve smyslu ochrany historických sídel zde v Kutné Hoře mohou náležet zejména:

Faktor III. - nadměrné nároky na úpravy a využití historického stavebního fondu

Zde by hlavním nebezpečím mohly být například neúměrně rozsáhlé půdní vestavby. V případě Kutné Hory naštěstí takové ohrožení změnou tzv. střešní krajiny zatím nebylo nijak zásadním problémem. Případy snah o prosazení nadměrných zásahů do střech domů jsou zde naštěstí doposud pouze ojedinělé

Faktor IV. - snaha o přílišné pohledové uplatnění nové výstavby v historickém prostředí

Jedná se zejména o prosazování příliš ambiciózních projektů na úpravy stávajících domů nebo stejně dravý přístup v případě novostaveb. Oboje zde ale bylo doposud spíše jen výjimkou, jeden z příkladů však i zde existuje. Jedná se o dům postavený na místě již dříve zdemolovaného původně středověkého domu v blízkosti kostela svatého Jakuba, který se pokusil stát se novou dominantou místa. Názory na tento dům samozřejmě nemusí být shodné, důležitou skutečností ale je fakt, že použité druhy materiálů ani jejich zpracování zamýšlené úrovni projektu s jeho vysokými ambicemi neodpovídají. Výsledek je tak při bližším posouzení poněkud problematický. V tomto smyslu je pak za rozhodně kvalitnější architekturu a za větší pochopení místa možno považovat jinou z novostaveb ve městě, dům zaplňující nevhodnou proluku na Anenském náměstí.

Příklady nepodařené snahy o využití atraktivního prostředí pro novou architekturu tedy nejsou početné. Snad je tedy možno konstatovat, že v případě Kutné Hory se nemusí jednat ani v případě uvedených rizikových faktorů o nijak zásadní problém

Skutečně vážným rizikovým faktorem pro Kutnou Horu ale může být její podzemí. Existuje zde tedy

Faktor V. - poddolované území

Historie těžby stříbra ve městě není dosud zcela přesně zmapována. I přes poměrně důkladnou znalost hlavních částí velmi rozsáhlého systému důlních děl je stále nutné počítat v případě kutnohorského podzemí s jistým překvapením. V roce 2012 například došlo před Mariánským sloupem k propadu, který naštěstí nezpůsobil žádnou další škodu. Toto propadnutí země v téměř přesném historickém jádru města bylo ale vážným varováním a ukázalo na nutnost nepodceňovat tuto skrytou hrozbu.

Závěrem je tedy možno konstatovat, že hodnota města Kutné Hory snad není v přímém kritickém ohrožení. Nutná je ale neustálá zvýšená pozornost a žádný z náznaků hrozícího nebezpečí nesmí být přehlédnut a zanedbán. Pokud i nadále budeme postupovat obezřetně, jedinečné sídlo, které je součástí Světového dědictví zůstane i nadále se svým osobitým charakterem zachováno.

Ing. arch. Jiří Mrázek, NPÚ ÚOP středních Čech/ National Heritage Institute, Regional Office for Central Bohemia
Absolvent Fakulty architektury ČVUT v Praze, dále postgraduální studium na Filosofické fakultě UK v Praze, obor památková péče. Zaměstnán v Národním památkovém ústavu, po dobu této dlouhé praxe pracoval na řadě odborných úkolů spojených s ochranou a dokumentací památek. V současné době se mimo jiné úkoly zabývá monitoringem památek světového dědictví, konkrétně právě Kutné Hory.

A graduate of the Faculty of Architecture at the Czech Technical University in Prague, postgraduate studies at the Faculty of Arts at the Charles University in Prague, majoring in cultural heritage conservation. Jiří Mrázek is an employee at the National Heritage Institute and he has worked during this long career on a number of specialised assignments related to the protection and documentation of monuments. Among other things, he is currently responsible for the monitoring of world heritage sites, specifically Kutná Hora.

Richard Biegel

Abstrakt

Příspěvek je věnován hlavním mezníkům památkové péče v Praze, které představovaly široce diskutované stavební intervence do historického prostředí pražské památkové rezervace.

Abstract

The contribution discusses the major milestones in the history of monument conservation in Prague, namely the widely discussed building interventions in the historical settings of the Prague Monument Reserve.

Richard Biegel, Ústav Dějin umění UK FF v Praze / Institute of Art History, Faculty of Arts, Charles University in Prague
Vystudoval Dějiny umění na UK FF v Praze, kde v roce 2008 obhájil disertační práci na téma Mezi barokem a klasicismem – tendence a vlivy v české architektuře 1715–1790. V rámci svých studií absolvoval studijní či badatelské pobyty ve Francii na univerzitě Paris I, Panthéon – Sorbonne, v Rakousku na vídeňské univerzitě a v Itálii na univerzitě v Římě. Od roku 1996 aktivně působí v Klubu Za starou Prahu. V letech 1999 až 2006 pracuje jako odborný pracovník v oddělení dokumentace Územního odborného pracoviště středních Čech Národního památkového ústavu. Od roku 2004 je členem českého národního komitétu ICOMOS, od roku 2006 se stává členem jeho exekutivního výboru. V témže roce začíná přednášet v Ústavu pro Dějiny umění UK FF v Praze. V roce 2014 je uveden do funkce ředitele Ústavu pro Dějiny umění UK FF v Praze. Je autorem či spoluautorem mnohých výstav a expozic, četná je i jeho publikační činnost.

Richard Biegel graduated in history of art at the Faculty of Arts of the Charles University in Prague, where he defended his doctoral dissertation “Between Baroque and Classicism – Trends and Influences in Czech Architecture in the period of 1715–1790” in 2008. During his studies he participated in study or research stays in France at the University of Paris I, Panthéon – Sorbonne, at the Vienna University, and at the University of Rome. Since 1996, he has been an active member of the Club for Old Prague. From 1999 to 2006 he worked as a researcher in the Documentation Department of the National Heritage Institute, the Regional Office for Central Bohemia. Since 2004 he has been a member of the Czech National Committee of ICOMOS; since 2006, he has been a member of its executive committee. In the same year he became a lecturer at the Institute of Art History at the Faculty of Arts, Charles University in Prague. In 2014 he became the Director of the Institute of Art History at the Faculty of Arts at the Charles University in Prague. Richard Biegel is an author or co-author of many exhibitions and expositions, he has also published many publications.

Židovské město v Třebíči, proměna židovského ghetta: tlaky investorů na přestavby objektů

Jewish town in Třebíč, the transformation of the Jewish ghetto: investors' pressures on building modifications

Jana Musilová a Gabriela Kaščáková

Abstrakt

Po odchodu židovského obyvatelstva se ghetto stalo čtvrtí pro sociálně slabé obyvatelstvo. V roce 1975 byl dokonce vydán asanační záměr celé čtvrti, s tím, že tato zástavba měla být nahrazena panelovými domy. K takto plošně pojaté demolici naštěstí nikdy nedošlo a v roce 2003 byla židovská čtvrť včetně židovského hřbitova a bazilikou sv. Prokopa zapsána na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO. V posledních 20 letech se židovská čtvrť proměnila v žádanou lokalitu a čelí tak obrovskému talku investorů na modernizaci objektů.

Abstract

After the demise of the Jewish population the ghetto became a district populated by the socially excluded population. In 1975, a plan was even adopted to demolish the entire district, which was planned to be replaced with panel houses. Fortunately, such large-scale demolition never happened, and the Jewish Quarter, including the old Jewish cemetery and the St. Procopius Basilica, was inscribed on the UNESCO World Heritage List in 2003. In the last 20 years, the Jewish Quarter transformed into a sought-for location facing an immense pressure from the investors to modernise the buildings.

Ochrana statku:

- Zápis na seznam světového dědictví UNESCO 2003
- Areál kláštera s bazilikou sv. Prokopa v Třebíči byl nařízením vlády č. 337/2002 Sb. s účinností od 1. srpna 2002 prohlášen za národní kulturní památku.
- Židovský hřbitov byl nařízením vlády č. 337/2002 Sb. s účinností od 1. srpna 2002 prohlášen za národní kulturní památku.
- Zvýšenou ochranu vlastního historického jádra města Třebíče v rozsahu vyhlášení Městské památkové zóny Třebíč (součástí MPZ je židovská čtvrť), areálu zámku s bazilikou sv. Prokopa a židovského hřbitova, garantuje vyhlášení ochranného pásma. Ochranné pásmo Třebíč vyhlásil Okresní úřad Třebíč, referát kultury rozhodnutím o určení ochranného pásma městské památkové zóny Třebíč, č. j. 113/R 91/ 1996 ze dne 1. 3. 1996. Ochranné pásmo je zárukou zvýšené ochrany vlastních památek v širší územní vazbě prostřednictvím MPZ, a je předmětem vlastní ochrany památek UNESCO.
- Židovská čtvrť požívá ochrany v rozsahu prohlášení historického jádra města Třebíče jako Městská památková zóna. MPZ Třebíč byla prohlášena plenárním zasedáním Jihomoravského krajského národního výboru v Brně dne 20. listopadu 1990.

Důvody proč byl statek zapsán na Seznam světového dědictví UNESCO:

- Soubor židovské čtvrti, starý židovský hřbitov a bazilika sv. Prokopa v Třebíči, jsou připomínkou soužití židovské a křesťanské kultury od středověku do 20. století. Židovská čtvrť nese vynikající svědectví na různé aspekty života této komunity. Bazilika svatého Prokopa, postavená jako součást benediktinského kláštera na počátku 13. století, je pozoruhodným příkladem vlivu západoevropské architektonického dědictví v tomto regionu.
- **Kritérium (ii):** Židovská čtvrť, hřbitov a bazilika sv. Prokopa svědčí o klidné koexistenci a vzájemné výměně hodnot mezi dvěma rozdílnými kulturami, židovskou a křesťanskou, v průběhu mnoha století.
- **Kritérium (iii):** Židovská čtvrť v Třebíči je jedinečně zachovalé svědectví kulturních tradic židovské diaspory ve střední Evropě, které jinde zanikly v průběhu holocaustu. Oblast obohacuje výjimečně hodnotný kostel nedalekého kláštera, který je významnou budovou odrážející vliv západní Evropy.

Stručný historický a demografický vývoj židovské čtvrti v Třebíči:

- O přítomnosti židovského etnika v Třebíči, příp. v jejím nejbližším okolí, máme zprávy již z 1. pol. 14. století (1338) a z počátku 15. stol. (před 1410), avšak o početnosti ani usídlení (Podklášteří) tehdejší židovské komunity nemůžeme říci nic určitého.
- Na prahu raného novověku vypověděl Židy z panství Jan Jetřich Černoorský z Boskovic (někdy v letech 1528 – 1546) a jeho rozhodnutí potvrdil r. 1547 i Jan z Pernštejna.
- V roce 1573 žily dvě židovské rodiny na předměstí Stařečce (zde pouze přechodně) a šest na Podklášteří. Právě na Podklášteří, dříve služebné vsi benediktinského kláštera, se vykupováním původně křesťanských domů postupně formovalo „židovské město“.
- Počet židovských obyvatel rostl trvale od sklonku třicetileté války, nejdynamičtěji pak od 80. let 17. století až do roku 1723, kdy došlo k formálnímu ustavení židovského ghetta. Tehdy přikázal Jan Josef

z Valdštejna posledním křesťanským hospodářům, jejichž domy se nacházely uvnitř židovského sídliště, aby své nemovitosti vyměnili s Židy, kteří vlastnili domy v křesťanské zástavbě.

- Ve druhé polovině 18. století se stavební vývoj židovského ghetta prakticky zastavil. Židovské sídliště tvořil soubor domů židovské obce (2 synagogy, obecní dům, rabinát, škola, chudobinec a rituální porážka) a více než stovka domů soukromých.
- Počet židovských obyvatel žijících v ghettu zřejmě nikdy výrazně nepřekročil hranici 1500 osob.
- Zrovnoprávnění židovského etnika v pol. 19. stol. přineslo opouštění stísněného ghetta zámožnějšími Židy, kteří se usazovali nejen v různých částech Třebíče, ale odcházeli i do velkých měst monarchie. (Roku 1900 žilo v židovské čtvrti už pouze 409 Židů).
- Na počátku 20. století bylo původní židovské obyvatelstvo postupně nahrazeno přílivem křesťanů rekrutujících se ze sociálně slabších vrstev.
- Po 2. světové válce se do Třebíče vrátilo 10 přeživších (z cca 300) z původního židovského obyvatelstva a židovská čtvrť se stala místem, kde žily především sociálně slabší vrstvy obyvatelstva.

Stávající využití budov v židovské čtvrti:

- **Přední synagoga** - během druhé světové války byla stavba poškozena a využívána jako skladiště. Od roku 1952 je majetkem Náboženské obce Církve československé husitské v Třebíči, která ji stavebně adaptovala pro své bohoslužby.

- **Zadní synagoga** – nazývána je též "nová" (Neuschul), pochází z roku 1669. Po roce 1837 byla přistavěna z její severní strany v patře nová část ženské galerie (podle židovských náboženských tradic nesměli být muži a ženy ve svatostánku v jednom prostoru). V roce 1926 přestala být synagoga využívána k náboženským účelům a sloužila jako skladiště Subakovy koželužny, po zániku koželužen zde bylo skladiště národního podniku Zelenina Třebíč. Tímto zacházením byla synagoga zdevastována. V letech 1988–1997 byla kompletně rekonstruována, od roku 1997 budova slouží jako výstavní a koncertní sál, na ženské galerii je umístěna stálá expozice Pražského židovského muzea. Složitá a nákladná komplexní rekonstrukce byla ukončena slavnostním otevřením synagogy v roce 1997. V jejím interiéru zaujmou odborníky i laiky především unikátní nástěnné malby z počátku 18. století. Dnes slouží synagoga k pořádání výstav, koncertů a dalších kulturních aktivit. V prostorách ženské galerie je umístěna stálá výstava židovské kultury s řadou cenných předmětů používaných v občanském i náboženském životě zaniklé židovské komunity, jejíž poslední dějství ukončil nacistický holocaust v době 2. světové války.

- **Subakova koželužna** – její zánik se datuje do třicátých let 20. století, podnik byl v roce 1931 uzavřen a prostory továrny byly upraveny na 29 malometrážních bytů, v prostorách koželužny se odehrával i první ročník festivalu Zámostí.

- **Nemocnice** sloužila jako domov důchodců a následně v něm pobývali i sociálně slabší, dnes byty a provozovny.

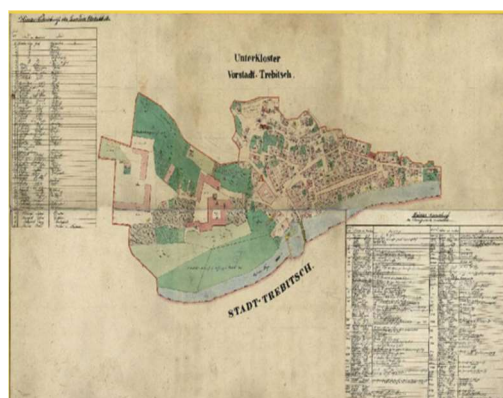
- **Chudobinec** - jedná se o budovu barokního původu složité dispozice se vstupy z několika různých výškových úrovní - dokumentuje tak jev typický pro židovské čtvrti zvaný kondominium, to znamená reálné rozdělení domu na několik dílových vlastníků, a to horizontálně i vertikálně. Dům sloužil jako

chudobinec třebíčské židovské obce a dokládá tak názorně výrazné charitativní cítění komunity. Existoval po celé 19. století, v roce 1908 jej obec nově zařídila, takže nakonec tvořil celý areál včetně domečků kolem dvorku při Skalní ulici. Dnes – hotel.

Hrozby a rizika:

V druhé polovině 20. století vznikly dva projekty, které měly asanovat židovskou čtvrť v Třebíči. První z nich¹ navrhoval plošnou demolici a následnou výstavbu výškových obytných domů. Druhý plán zvažoval možnost kompletní stavební rehabilitace². Stejně jako objektům v židovské čtvrti, tak i židovskému hřbitovu hrozila v 80. letech 20. století likvidace. K takto razantním zásahům nedošlo. Po roce 1989 byla židovská čtvrť vystavena novým hrozbám a rizikovým faktorům, tentokrát spjatých především se snahou soukromých vlastníků (potažmo investorů) na maximální možné (ve většině případů komerční) využití jednotlivých budov v židovské čtvrti. Tyto tlaky často vedou k výrazným změnám charakteru objektů (střešní krajina, autenticita objektu nejen zvenku, ale i zevnitř).

V polovině roku 2006 byl dokončen model třebíčského ghetta. Tento model věrohodně znázorňuje stav židovského ghetta v polovině 19. století. Podkladem pro jeho zpracování byly především zápisy ze židovských pozemkových knih, které v nejednom případě detailně popisovaly jednotlivé objekty (vyjma střešní krytiny). Dalším důležitým pramenem pro tento model byla indikační skica z roku 1835. Zpracovatelé modelu také vycházeli z plánů, kreseb, dobových fotografií, poznatků stavebněhistorických průzkumů budov a také z analogií z jiných lokalit (např. pražské Židovské město). Díky jeho detailnímu zpracování je možné porovnání stavebního vývoje a změn v židovské čtvrti a také je názornou ukázkou, jakým směrem by se měly ubírat stavební úpravy na území židovské čtvrti v Třebíči.

¹ Viz více Němec, J. – Kutěj, V.: *Asanační podrobný územní plán historického jádra*. Brno: SÚRPMO 1975.

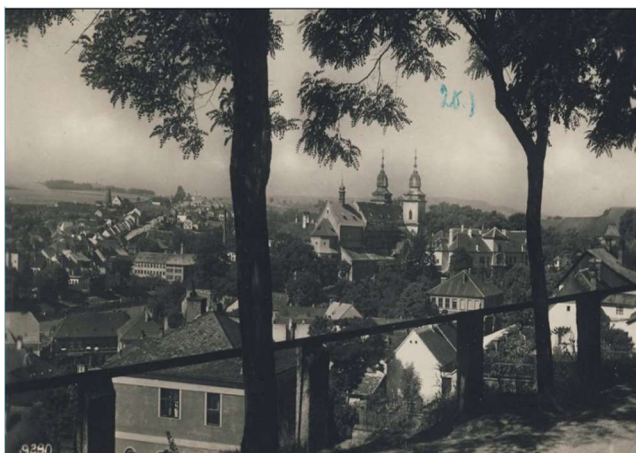
² Viz více Jirmus, J.: *Územní plán centrální zóny*. Jihlava: STAVOPROJEKT 1988.

Jak již bylo řečeno, mnoho objektů v židovské čtvrti v Třebíči prošlo řadou stavebních úprav, při kterých proti sobě stanuly zájmy státní památkové péče na straně jedné a požadavky investora na straně druhé. Je všeobecně známo, že často je velmi obtížné nalézt „společnou řeč“ a stavební úpravy, respektive funkci, objektu přizpůsobit jeho možnostem a ne naopak. Tento problém se nejvíce projevuje změnami střešní krajiny (budování půdních vestaveb). Nicméně v případě třebíčské židovské čtvrti je nezbytně nutné dbát na i na závazky (zejména dohlížet na použití tradičních stavebních materiálů a odborně provedenou řemeslnou práci), které vyplývají ze zápisu na seznam světového dědictví UNESCO a hledat možnosti, které by vedly k tomu, aby bylo dostáno veškerým těmto závazkům. Jedním ze základních principů, jak tohoto cíle dosáhnout je důsledná nejen plošná ochrana území, ale i postupné prohlašování jednotlivých objektů za kulturní památky³, což se relativně dobře daří. S prohlašování objektů za kulturní památky také souvisí náležitá osvěta památkové péče.

Proměny židovské čtvrti:

Blahoslavova ulice

Výhled z Hrádku

³ Počet kulturních památek v roce 2003 – 11 (viz Jewish Quarter and St Procopius' Basilica in Třebíč. Nomination file. Zdroj: <http://whc.unesco.org/uploads/nominations/1078.pdf> (platné k 10. 1. 2016). Aktuální stav viz více na <http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?hledani=1&KrOk=Kr&HiZe=&VybUzemi=1&sNazSidOb=T%F8eb%ED%E8&Adresa=&Cdom=&Pamatka=&CiRejst=&IdCis=&Uz=B&PrirUbytOd=3.5.1958&PrirUbytDo=11.1.2016&KodKr=61&Start=75> (platné k 10. 1. 2016).

Žerotínovo náměstí

Blahoslavova ulice

Branův dům

Historické centrum Telče, postupné dožívání historických konstrukcí a následný tlak na modernizaci objektů

Historical centre of Telč, modernisation pressures on buildings in connection with the structures of historical buildings reaching the end of their life

Jana Musilová a Gabriela Kaščáková

Abstrakt

V posledních letech dochází k přirozenému a postupnému stárnutí a dožívání historických konstrukcí, především krovů. Tím dochází k příležitosti pro investory ke zvýšení tlaku na modernizaci objektů, převážně budování půdních vestaveb. Díky novodobým stavebním technologiím se zvyšuje nechuť investorů k používání tradičních postupů a materiálů.

Abstract

Over the past years, we have seen historical structures, especially timber-work, undergoing the processes of natural and gradual aging and reaching the end of life. This is an opportunity for investors to increase pressures calling for modernisation of the buildings, typically in the form of loft conversions. Investors increasingly prefer modern construction technologies to traditional procedures and materials.

- Telč byla zapsána na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví v roce 1992
- Historické centrum Telče je chráněno podle zákona o státní památkové péči č. 20/1987 Sb., ve znění pozdějších předpisů.
- Výnosem ministra kultury ČSR ze dne 27. 4. 1970 čj. 7419/70 II/2 (zveřejnění: ve Sbírce zákonů – částka 37/1970 Sb.,) bylo historické jádro města Telče vyhlášeno městskou památkovou rezervací.
- Ochranné pásmo bylo vyhlášeno rozhodnutím ONV Jihlava, odbor kultury ze dne 22. 1. 1985 pod čj. Kult. 39/85, tj. před zařazením do Seznamu, v roce 1995 byla v části ochranného pásma prohlášena památková zóna.
- Areál zámku v Telči byl nařízením vlády č. 262/1995 prohlášen za národní kulturní památku. Současný rozsah ochrany je dán nařízením vlády č. 336 z 19. 6. 2002.

Kritéria, podle kterých byla Telč zapsána na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO

- **Kritérium (i):** Telč je architektonickým a uměleckým souborem výjimečné kvality. Jeho náměstí s trojúhelným půdorysem má mimořádný půvab a harmonii, stejně jako výjimečný kulturní význam, protože ho obklopují intaktní nebo dobře uchované renesanční budovy s dochovanými středověkými prvky a s typologicky širokou škálou renesančních a barokních průčelí a zachovaný velkolepý renesanční zámek.
- **Kritérium (iv):** Středověk byl ve střední Evropě svědkem vzniku plánovitého osídlování v oblastech panenských lesů za účelem získání politické kontroly a ekonomické expanze, čehož je Telč výjimečně dokonalým a dochovaným příkladem.

Historie a architektonický vývoj historického centra Telče

Raně středověké osídlení vzniklo ve 13. století jihovýchodně od dnešního historického jádra pod záštitou zeměpanského dvorce s pozdně románským kostelem, ze kterého je zachována věž.

Pohled z věže kostela sv. Jakuba na věž sv. Duha

Od poloviny 14. století vzniká město Telč, byl postaven farní kostel sv. Jakuba, vztyčeny hradby a vznikla městská administrativa. Město bylo vsazeno v bezprostřední blízkosti románského dvorce, zahrnutého také do nového sídelního útvaru. Nejstarší zmínka pochází z let 1333-35. Telč je v ní uvedena mezi šesti nejvýznamnějšími královskými hrady, jež vybavil tehdejší zemský správce, později císař a král Karel IV. z feudální zástavy. Významný telečský hrad stával patrně již tehdy na místě pozdějšího zámku. Okolo centrálního tržiště, dnešní náměstí, se tísní klasické úzké a dlouhé parcely, které v mnoha případech sahají až k městským hradbám. Pouze na jihozápadní straně mezi domy na náměstí a hradbami probíhá dlouhá ulice, která oddělovala blok domů na náměstí od méně výstavné zástavby podél hradby. V severozápadní části města byl založen městský kostel a také zde vzniklo nové sídlo telčské vrchnosti. Hradby budované současně s městem a promyšlená soustava rybníků vytvořily z Telče 14. století gotickou vodní pevnost, která je zachována ve své hmotě prakticky do dnešní doby.

Letecký snímek historického centra Telč

Uplatnil se zde hloubkový typ domu na úzké parcele. Původní šířku domů udávají dnešní sklepy v prvním suterénu. Středověké domy měly plná průčelí, náměstí bylo tedy rozlehlejší a zabíralo plochu dnešního podloubí. Impuls pro přeměnu středověké Telče dal roku 1530 požár, který zničil jihozápadní stranu náměstí, tento impuls byl doveden ke konečnému výsledku ale až po roce 1550 a to stavebním záměrem Zachariáše z Hradce, tehdy tedy vzniklo výstavné město i zámek. Tehdy je vytvořen základ všeho, co je dodnes známo.

Po architektonické stránce je tedy průměrný telčský dům ponejvíce jednopatrová trojosá budova s podloubím a štítem nebo atikou, či kulisovým atikovým patrem obráceným do náměstí. V řazení dispozice následuje za podloubím vstupní síň s chodbou, komorou a schodištěm do patra, které má směrem do náměstí dvě obytné místnosti, do dvora orientované prostory původně hospodářského využití.

V roce 1650 využívají jezuité svůj vliv na vdovu Františku hraběnku Slavatovou z Chlumu a Košumberka a v Telči získávají své trvalé sídlo. V roce 1654 je dokončena jezuitská kolej, gymnázium i konvikt a o tři roky později je dostavěn i jezuitský kostel Jména Ježíš. Dosavadní rytmus úzkých průčelí měšťanských domů tak na západní straně náměstí přerušila dvoupatrová jednotná architektura koleje. Cizorodost nového útvaru, dnes již dost pozměněného, spočívala v monumentálním měřítku, jímž vnikl do soudržného městského organismu, kostelem se jezuitský areál rozšířil hlouběji do náměstí.

18. století v podstatě dotvářelo zdobnost a starší domy oblékalo do nového hávu. Novostavby a rozsáhlé přestavby byly jen ojedinělým případem. Za to téměř polovina domů dostala nové průčelí. V roce 1717 byl postaven morový sloup a dvě kašny, které pohledově rozbíjejí plochu náměstí. V 19. století Telči dosavadní městský fond vyhovoval. Stavělo se u zrušených hradeb, nebo přímo na nich. Vznikaly zde zpravidla drobné

stavby. Ale i 19. století má své monumentální stavby, a to klasicistní skleník v zámeckém parku nebo novorenesanční reálku. Žádná z nich však výrazněji neovlivnila organismus vnitřního města, zvláště když se stavební aktivita vysunula až do poměrně vzdálených poloh od centra. Starší stavební fond Telče tak nebyl novým děním ani převrstven ani obohacen.

Mapa stabilního katastru r. 1835

Postupné dožívání historických konstrukcí a materiálů a s tím spojený tlak investor na modernizaci jednotlivých objektů

Žádný z historických materiálů, i přes jejich pravidelnou údržbu, nelze udržet věčně. Všechno stárne a na historických konstrukcích jako jsou krovy a střešní krytiny, omítky a výplně otvorů, jsou tyto procesy vidět nejlépe. Bohužel v prostředí měst se asi nelze vyhnout tomu, že když věc dožívá, vlastník ji chce nahradit za moderní, současnou a pokud možno bezúdržbovou. Proto je i takové dožívání historických konstrukcí a následný tlak na modernizaci objektů jedním z významných rizikových faktorů pro historické centrum Telče. Je však nutné podotknout, že ve většině případů se podaří uhájit použití tradičních materiálů, repasování jednotlivých prvků nebo vytvoření kopií historicky cenných součástí objektů.

Největším problémem je dožívání konstrukcí krovů, v těchto případech je zde vyvíjena nejsilnější aktivita k jejich výměnám a při té příležitosti k zobytnění půdního prostoru, což sebou nese neblahý důsledek, a to změny střešní krajiny prolomením ploch střech okenními otvory.

Oprava krovu u domu čp. 28 v ulici Palackého

Čp. 48 náměstí Zachariáše z Hradce – původní krov

Čp. 48 náměstí Zachariáše z Hradce – nový krov, půdní vestavba

Letecký pohled na náměstí Zachariáše z Hradce z roku 2012 s vyznačením změn ve střešní krajině

Dalším nejčastějším jevem je dožívání omítkových vrstev. Při jejich opravě dochází k jejich ve většině případů nevyhnutelnému celoplošnému odstraňování.

Čp. 34 náměstí Zachariáše z Hradce – omítky před úpravou

Čp. 34 náměstí Zachariáše z Hradce - omítky po úpravě

Čp. 46 náměstí Zachariáše z Hradce – omítky před úpravou

Čp. 46 náměstí Zachariáše z Hradce - omítky po úpravě

Výplně otvorů a jejich výměna jsou nejhojnějším úpravami jednotlivých objektů. Ve většině případů je jejich repase, vzhledem k míře poškození nemožná, proto se přistupuje k výrobě kopii doložených oken, odpovídajících architektuře objektu. U vrat a dveří, tedy masivnějších výplňových otvorů je vždy upřednostněna obnova prvků stávajících, před jejich celkovou výměnou.

Obr. 12 – čp. 93 ulice Slavatovská

Čp. 93 ulice Slavatovská – okna před výměnou

Čp. 93 ulice Slavatovská – okna po výměně

Čp. 4 náměstí Zachariáše z Hradce – vrata před repasí

Čp. 4 náměstí Zachariáše z Hradce – vrata po repasí

Poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře - vichřice 2008, její důsledky a následná obnova objektu

Pilgrimage Church of St. John of Nepomuk at Zelená hora – the storm of 2008, its consequences and the subsequent restoration of the site

Jana Musilová a Gabriela Kašćáková

Abstrakt

V červnu roku 2008 byl poutní kostel sv. Jana Nepomuckého velmi znatelně poškozen vlivem vichřice a to zejména v jeho střešní části. Následná renovace probíhala několik dalších let. Postupně byla opravena celá střecha, včetně krovu i poškozený ambit. Vzhledem k poloze Poutního kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře nelze podobným situacím bohužel předejít.

Abstract

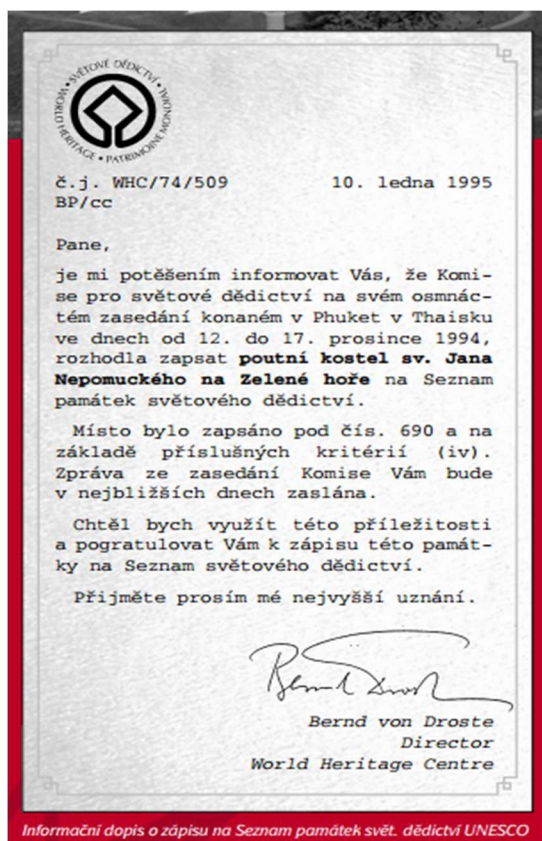
In June 2008, the Pilgrimage Church of St. John of Nepomuk was very heavily damaged by a storm affecting especially the roof of the monument. The subsequent restoration works took several years. Gradually, the entire roof was repaired, including the timber-work and the damaged cloister. Unfortunately, due to the location of the Pilgrimage Church of St. John of Nepomuk, recurrence of similar situations cannot be prevented in the future.

Ochrana statku:

- Areál poutního kostela sv. Jana Nepomuckého je kulturní památkou a je chráněn podle zákona o státní památkové péči č. 20/1987 Sb., ve znění pozdějších předpisů.
- V roce 1993 bylo k ochraně okolí vyhlášeno ochranné pásmo. Regulativ řeší zachování pohledových os, hmotové a výškové konfigurace zástavby a historicko-urbanistickou vazbu na krajinu.
- V roce 1994 byl statek zapsán na seznam světového dědictví UNESCO.
- Statek byl prohlášen národní kulturní památkou nařízením vlády v roce 1995, současný rozsah ochrany je dán nařízením vlády č. 336 z 19. 6. 2002.
- Společenskou vůli k ochraně deklaruje město Žďár nad Sázavou v obecně závazné vyhlášce č. 1/2003 RÚP, bodu 2. Urbanistické koncepci, kde mezi závaznými zásadami je též zásada pro prostorové a funkční uspořádání – vymezení zastavitelného území města – musí respektovat historicky vzniklou kvalitu města, historické jádro, národní kulturní památku – poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře a jeho panorama, historicky cenné prostory zámku včetně důležitých pohledů a průhledů na historické dominanty těchto prostorů.
- Územní plán sídelního útvaru Žďáru nad Sázavou byl schválen orgány města v roce 2003.

Nominace a zápis na Seznam světového dědictví UNESCO:

- **Kritérium (iv) – je skvělou ukázkou stavby, architektonického nebo technologického souboru, dokumentující jednu nebo více významných etap v historii lidstva**

Hrozby a rizika:

- Bohužel hlavní riziko je nepředvídatelné - počasí, čas od času byl/je/bude Poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře zasažen neblahými povětrnostními vlivy
- Povětrnostním jevům není možné zabránit, tyto jevy jsou způsobeny geografickou polohou místa samotného (na vrcholu kopce a klimatické podmínky kraje Vysočina).
- V roce 2011 vichřice poškodila okna Poutního kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře, (9. 4. 2011). Později v témže roce byla okna opravena.
- Vzhledem ke své poloze je kostel trvale ohrožen povětrnostními vlivy. Pro další zachování statku na Seznamu světového dědictví určitě napomohla okamžitá obnova spodní části střechy a sanktusníku po ničivé vichřici v roce 2008. Obnova střechy byla zahájena ihned po vichřici 2008.
- Letní vichřice v roce 2008 strhla jeden z cípů střechy chrámu a poškodila střechu brány a jednoho křídla ambitu. Vyvráceny byly jedny z vrat v ambitu a jedno z kaplových oken bylo i s rámem vytrženo ze zdi. Neprodleně byla zahájena oprava stržené části střechy spolu s připravenou celkovou opravou krovu a střechy kostela. V interiéru kostela bylo dokončeno čištění stěn ústředního prostoru a byla restaurována také dřevěná zábradlí oratoří a chórků.
- Obnova kombinovaná s úzkostlivě šetrnou konzervací všech dochovaných částí stavby a s vědecky spolehlivou dílčí rekonstrukcí nedochovaných partií původní kompozice a výzdoby navrátila mnohé z bývalé nádhery a umělecké velikosti Santiniho díla. Upraveno bylo i okolí stavby a také došlo k redukci vzrostlých stromů, které znemožňovaly výhled na tuto stavbu z dálkových pohledů.

Následky vichřice 2008:

Stávající stav:

ROK	ZDROJ	ČÁSTKA
2008	Krajský úřad Kraje Vysočina	200.000,-
	Pojistka	689.000,-
	MK ČR (PZAD)	2.753.000,-
	Vlastní prostředky	287.471,-
2009	MK ČR (PZAD)	2.751.348,-
2010	MK ČR (PZAD)	2.000.000,-

Bohužel povětrností podmínky zmiňovaného místa jsou nevyzpytatelné a z pramenů se dozvídáme, že objekt byl již v minulosti několikrát postižen ničivými větry. Tomuto rizikovému faktoru nelze nijak účinně předcházet. Při vichřici v roce 2008 se ukázalo, jak velmi důležitá je okamžitá finanční pomoc.

Mgr. et. Mgr. Jana Musilová, NPÚ ÚOP Telč / National Heritage Institute, Regional Office in Telč

Absolventka Filozofické fakulty Masarykovy Univerzity, obor historické vědy. Pracovnice Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Telči. V současné době je odborným garantem odboru péče o památkový fond pro území Jihlava a zabývá se monitoringem památek světového dědictví, konkrétně Třebíče a Zelené hory.

A graduate of the Faculty of Arts at the Masaryk University in Brno, majoring in historical sciences. Employee of the National Heritage Institute, Regional Office in Telč. Jana Musilová currently works as a specialist at the Cultural Heritage Care Department managing the region of Jihlava and she is responsible for monitoring of world heritage sites, namely Třebíč and Zelená hora.

Bc. Gabriela Kaščíková, NPÚ ÚOP Telč / National Heritage Institute, Regional Office in Telč

Absolventka Filozofické fakulty Univerzity Pardubice, obor kulturní dějiny. Pracovnice Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Telči. V současné době je odborným garantem odboru péče o památkový fond pro území Telčska, Třeštska a Polenska a zabývá se monitoringem památek světového dědictví, konkrétně Telče.

A graduate of the Faculty of Arts at the University of Pardubice, majoring in cultural history. Employee of the National Heritage Institute, Regional Office in Telč. Gabriela Kaščíková currently works as a specialist at the Cultural Heritage Care Department managing the regions of Telč, Třešť and Polná and she is responsible for monitoring of world heritage sites, namely Telč.

Sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci. 15 let na Seznamu kulturního a přírodního dědictví UNESCO

The Holy Trinity Column in Olomouc. 15 years on the UNESCO World Heritage List

František Chupík

Abstrakt

Příspěvek shrne zkušenosti průběžného každoročního monitoringu statku zapsaného na Seznam v roce 2000. Přes výhodné umístění a relativně jednoduchou správu i řízení přetrvávají nedostatky v průběžné péči o hmotnou podstatu památky. V blízkém okolí centra Olomouce s dopady na bufferzone roste tlak na výstavbu výškově neúměrných budov, což přináší nová rizika v oblasti stabilizované městské krajiny se strukturovaným, historicky podmíněným systémem duchovních hodnot.

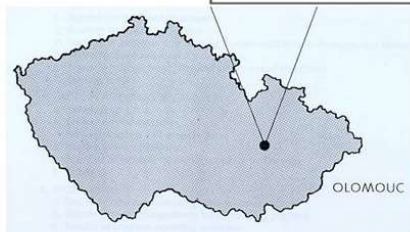
Abstract

The contribution will summarise the experience from the ongoing annual monitoring of the property inscribed on the List in 2000. Despite the monument's convenient location and relatively simple management and control, there are still some weaknesses in the ongoing care of its material substance. In the near vicinity of the city centre impacting the buffer zone, there exist growing pressures to construct buildings of disproportionate height, which brings new risks to the stabilised urban landscape with structured, historically conditioned system of spiritual values.

Sloup Nejsvětější Trojice v Olomouci. 15 let na Seznamu kulturního a přírodního dědictví UNESCO

Sloup Nejsvětější Trojice se nachází v historickém centru města Olomouc na střední Moravě v České republice. Tento pamětní sloup, vztyčený počátkem 18. století, je **nejpozoruhodnějším příkladem typu památky specifické pro střední Evropu v době baroka**. Má vysokou symbolickou hodnotu, protože je na jedné straně reprezentantem hluboké náboženské víry a zároveň i občanské hrdosti, která dala sloupu vznik. Co se týče zejména návrhu, je nepochybně nejoriginálnějším dílem svého tvůrce **Václava Rendra, jehož mimořádná aktivita, umocněná štědrá finanční podpora, umožnila stavbu této památky**.

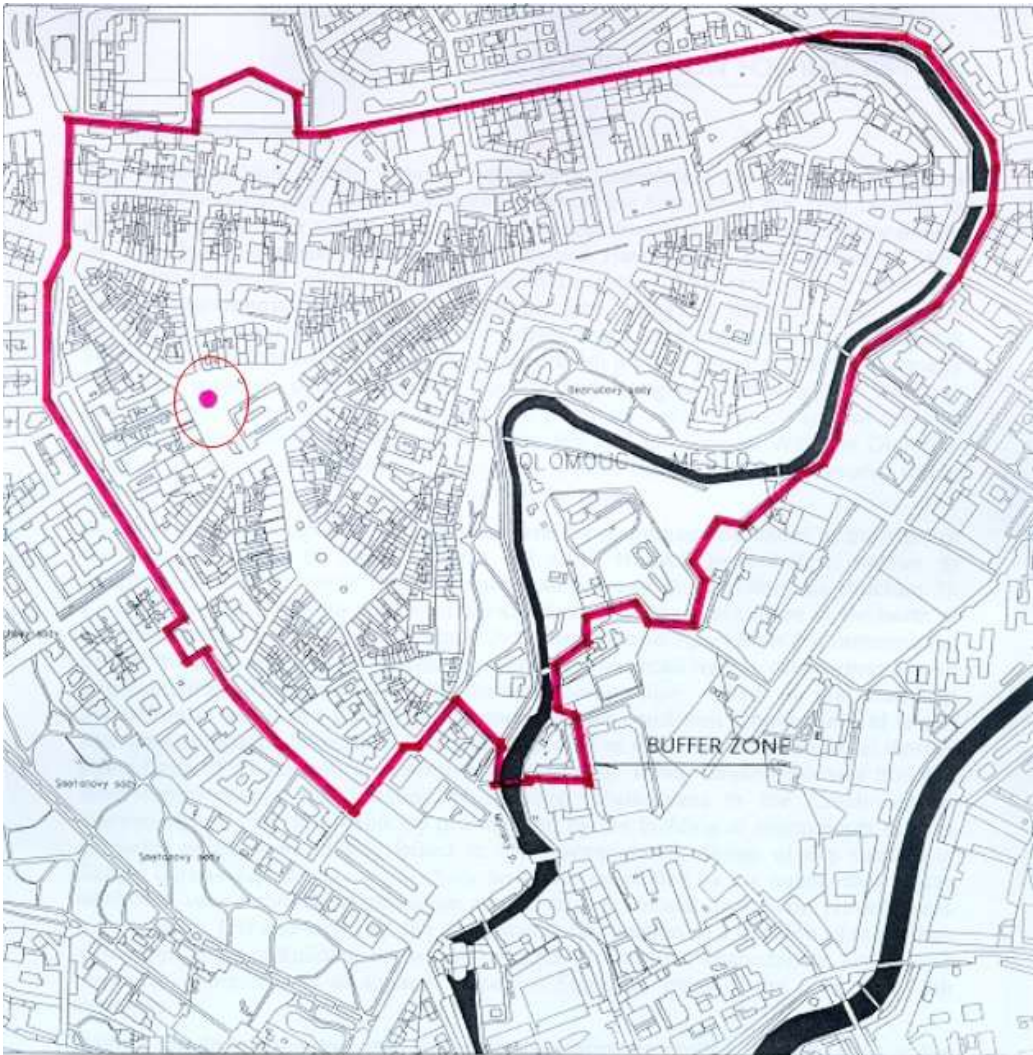
Hlavním motivem tohoto díla je **oslava církve a víry**, která je zde jedinečně spojena s realitou **monumentálního uměleckého díla kombinujícího v sobě architektonické a urbanistické řešení s propracovanou sochařskou výzdobou**. Ve svém typickém místním stylu, označovaném jako olomoucké baroko, se památka tyčí do výše třiceti dvou metrů, a to na kruhovém půdorysu o průměru 17 m. Sloup zdobí řada kvalitních soch s náboženskou tematikou, které jsou dílem význačného sochaře Ondřeje Zahnera a dalších moravských umělců, např. zlatníka Šimona Forstnera. Svými kolosálními **rozměry**, nemajícími obdobu u žádného jiného z příkladů těchto památek, svou **sochařskou výzdobou a kvalitou svého uměleckého provedení**, je sloup Nejsvětější Trojice **naprosto výjimečný**. Výjimečnost sloupu podtrhuje existence kaple uvnitř sloupu a kombinace použitých materiálů. Svým budováním v letech 1716 – 1754 patří olomoucký sloup k poslednímu příkladu masivní vlny budování podobných monumentů středoevropských měst (Čechy, Morava, Rakousko, severní části Itálie, jižní Německo-Bavorsko, jižní části Polska, Slovensko a Maďarsko). K jeho zápisu na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví došlo dne 2. 12. 2000, pod identifikačním číslem C 859 rev.

State, Province or Region: Haná Region, Moravia

49° 35' 106'' severní zeměpisné šířky

17° 15' 1.584'' východní zeměpisné délky

Sloup zabírá území 463,54 m². Funkce Nárazníkového pásma (*buffer zone*) plní historické jádro města Olomouce v hranicích území Městské památkové rezervace o rozloze 75 ha. Jde o druhé nejvýznamnější památkově chráněné území v ČR.

Čestný sloup Nejsvětější Trojice je významovou dominantou historické části města. Jedná se o vůbec největší seskupení barokních soch v rámci jedné skulptury ve střední Evropě. Sloup měří 32 metrů a v jeho spodní části se nachází kaple, která je sezonně přístupná.

Sochařskou výzdobu tvoří 18 soch světců v nadživotní velikosti, 12 figur světloňošů, 6 reliéfů s polopostavami apoštolů a ostatní dekorativní kamenná výzdoba. Sousoší Nanebevzetí Panny Marie je umístěné ve střední části sloupu a na vrcholu září sousoší Nejsvětější Trojice.

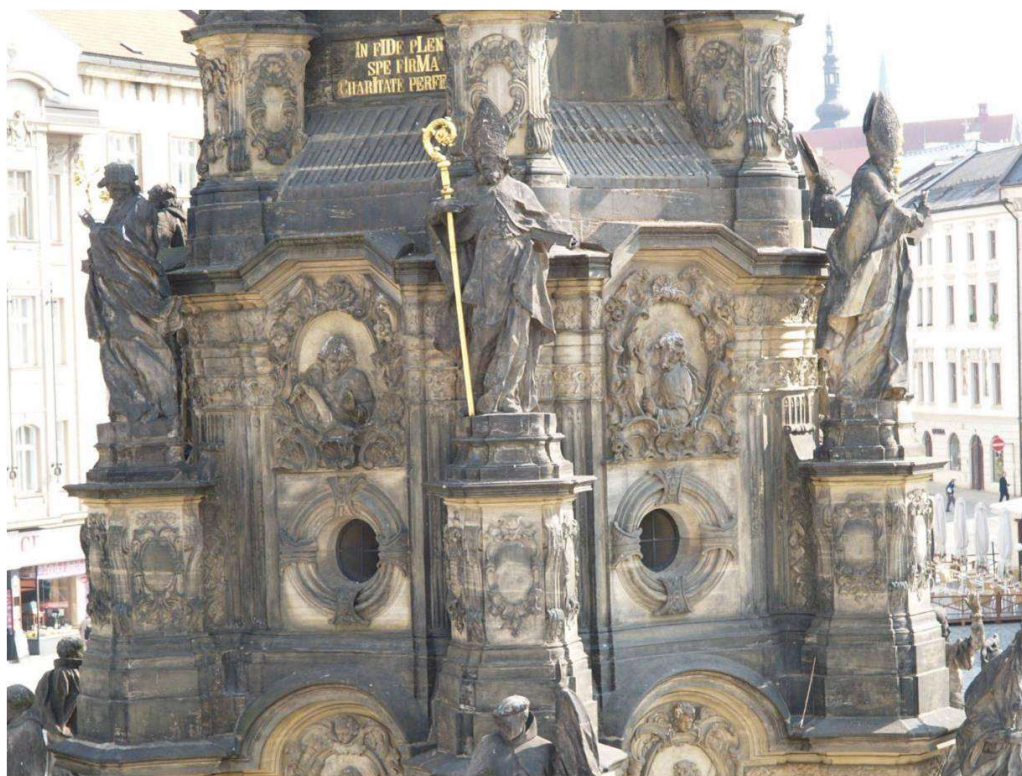
Autorem většiny kamenných soch je barokní mistr **Ondřej Zahner**. Zlacené měděné plastiky na pylonu vytvořil olomoucký zlatník **Šimon Forstner**. Pokračovateli díla po smrti Rendera byli Augustin Scholz, Filip Satler, Václav Rokický, Jan Ignác Rokický aj.

Odhadované náklady na kompletní vybudování činí okolo 100 tis. zlatých, což 11 tis. sudům piva nebo 12.5 tis. krav nebo 100 tis. párům střevců. V dnešním pohledu šlo o investiční akci asi za 100 mil. Kč.

Stavbu zahájil místní kamenický mistr **Václav Render** již roku **1716** jako svou soukromou akci. Chtěl postavit sloup, jaký by neměl nikde období (Render slibuje postavit „**takový sloup, který by co do výšky a krásy neměl v žádném jiném městě období**“). Původně se mělo jednat o sloup morový, později byl změněn na sloup čestný, zasvěcený Nejsvětější Trojici. Fundátor se konce stavby nedožil, podnik převzal zdejší magistrát a dílo bylo dokončeno až roku **1754**. Vysvěcení sloupu proběhlo 9. září 1754 za přítomnosti císařsko-královského páru Marie Terezie a Františka I. Lotrinského. Kardinál biskup Troyer se s velkou slávou a za zvonění zvonů odebral s průvodem prelátů a kněží ke sloupu, kde se očekával příchod Jejich Veličenstev. Po ukončení mše v kostele sv. Mořice, se přítomní odebrali v procesí ozdobenými ulicemi, špalírem cechů s velkými praporce a velkým shlukem přihlížejících na náměstí ke sloupu. Tam za zvuku bubnů, zpívaných litaníí a trojnásobné salvy ze dvanácti hmoždířů kardinál Troyer posvětil sloup.

Schody, balustráda, 1. patro světců

2. Patro světců

3. Patro světců, Nanebevzetí Panny Marie

*Skupina žehnajícího Boha Otce, Krista s křížem a duchem svatým.
pod tím postava archanděla Michaela.*

Sloup Nejsvětější Trojice má zcela výjimečné postavení v barokní sochařské a architektonické tvorbě 1. poloviny 18. století. Jeho architektonická koncepce, rozsah sochařské výzdoby a **monumentalita** nemá adekvátní konkurenci v evropském kontextu. Svým budováním v letech **1716 – 1754** patří olomoucký sloup k poslednímu příkladu skutečné vlny budování podobných monumentů a svou výtvarnou koncepcí se odlišuje od všech podobných monumentů charakteristických pro městské interiéry především střeoevropských měst (Čechy, Morava, Rakousko, severní části Itálie, jižní Německo-Bavorsko, jižní části Polska, Slovensko a Maďarsko). Pro převážnou část zmiňovaných zemí byly charakteristické především dva typy barokních sloupů, vycházející z příkladu Vídně – Am Hof a Am Graben. V případě olomouckého sloupu se však objevuje zcela odlišná koncepce od těchto dvou základních typů, koncepce zcela unikátní a ojedinělá.

*Mimo monumentality pojetí k unikátnosti olomouckého sloupu přistupuje ještě **naprosto neobvyklá a jinde nepoužitá kombinace materiálové skladby - část sochařské výzdoby v kameni a část ve zlacené mědi, důsledně nadživotní velikost všech figurálních složek výzdoby, podobně jako umístění kaple přímo do těla sloupu.** Olomoucký Trojiční sloup se navíc stává nepochybně nejreprezentativnějším projevem dobové, barokní religiozity českoněmeckého prostředí, navenek se projevující právě budováním památníků podobného charakteru, které jsou neodmyslitelně spjaty s urbanistickým řešením náměstí střeoevropských měst. K jeho unikátnosti přispívá stejnou měrou nevšední umělecká úroveň jak vlastního architektonického řešení, tak sochařské výzdoby. Především a hlavně je ovšem nejmonumentálnější **vyvrcholením více jak stoleté tradice budování podobných památníků jako nejcharakterističtějšího a téměř důsledného doplňku náměstí střeoevropských měst v 17. a 18. století.***

Nezanedbatelné jsou i hodnoty ryze urbanistické – umístění sloupu v centrální části náměstí důsledně završuje pohledové osy ze všech ulic do náměstí ústících a vytváří tak ze sloupu přirozený centrální moment v živém organismu města. V tomto smyslu se sloup stává logickým završením urbanistického vývoje historického jádra města Olomouce.

Jednou ze základních povinností smluvní strany Úmluvy o ochraně světového a přírodního dědictví spočívá v zajištění sledování, též **monitoringu**, statku zapsaného na Seznam, přičemž ve stanovené struktuře (obsahové a formální náležitosti přijaty na zasedání Výboru v Kjótu v r. 1998) se monitorovací zprávy předkládají Výboru prostřednictvím Centra světového dědictví vždy za příslušný stát v **šestileté** periodě. Tato periodická zpráva přitom v České republice vychází z **průběžného monitoringu**, každoročně vyhodnocovaného sledování statku na Seznamu podle metodiky MK ČR Úkoly spojenými s průběžným monitoringem přitom MK ČR pověřilo odbornou organizací státní památkové péče - **Národní památkový ústav**.

Závěry a doporučená opatření – 2001 (až 2015)

Doporučení

- A. **Dlouhodobě sledovat změny kamene (zejména obsahu solí aj.)** s následným laboratorním rozбором a doporučením technologického řešení případného odsolení. Dlouhodobé sledování biologického znečištění (mechy, lišejníky, holubí trus). Jedná se o klíčový ukazatel v dalším monitorování památky k UNESCO.
- B. **Ustanovit Steering group.**
- C. **Sledování a vyhodnocování okolí památky UNESCO** včetně okolní střešní krajiny, městského interiéru, stavebného stavu okolních objektů, jejich vhodného využití, atp.
- D. **Průběžně sledovat a vyhodnocovat propagaci a prezentaci památky UNESCO.** vč. zkvalitnění webové prezentace www.olomouc-tourism.cz v části UNESCO. Sledovat nové publikace, akce, ankety, soutěže, turistické materiály, návštěvnické statistiky, propagaci na internetu apod.

SWOT 2014

Silné stránky

- Vysoká míra zachování statku (malá entropie autenticity)
- Vysoká prestiž v povědomí obyvatel místa
- Kulturně historické bohatství bezprostředního okolí statku: s národními kulturními památkami a s velkým počtem kulturních památek, druhá největší městská památková rezervace v ČR
- Vysoká míra informovanosti o statku

Slabé stránky

- **Absence provádění MP;**
- **Absence monitoringu empiricky hodnotitelných kritérií (sledování materiálových změn)**
- Absence souvislého programu o hodnotách statku v rámci víceetapového procesu vzdělávání
- Chybějící plán údržby v návaznosti na chybějící výsledky sledování materiálových změn

Příležitosti

- Ikonická hodnota statku – využitelnost při propagaci
- Využitelnost statusu statku světového dědictví pro cestovní ruch.

Ohrožení

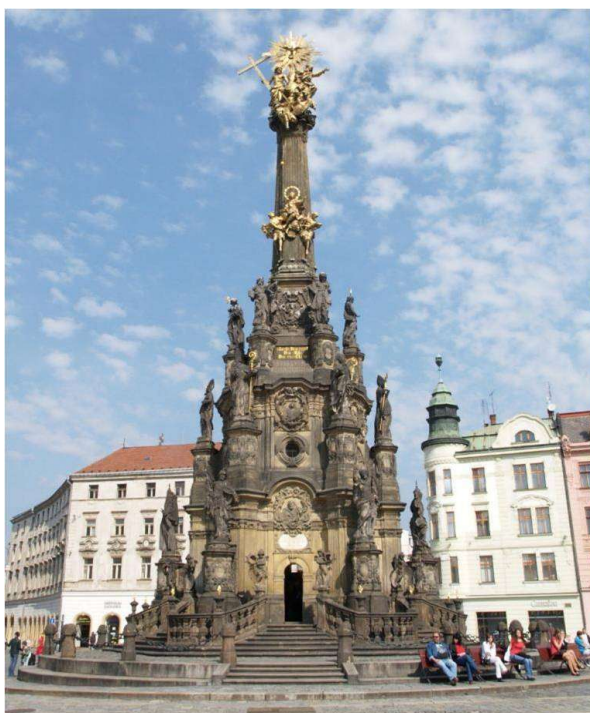
- Individuální vandalismus
- Nízké investice do pravidelné údržby a obnovy (finanční náročnost)
- Materiálové změny statku (korozí kamene, bionapadení apod.)
- **Tlak na výškovou zástavbu s dopadem do buffer zone statku**

Systém monitoringu vyžaduje doplnění MP (aktualizaci) o organizační a finanční opatření ze strany vlastníka. Bez přijetí takového opatření výše není možné provádět zpracovaný MP, který nemá konkrétní opatření ani jejich časový plán k naplňování MP a provádění kontroly. Systém zároveň vyžaduje revizi a dílčí úpravu indikátorů.

V oblasti kontroly monitoringu dosud nedošlo k provádění odběrů vzorků kamene pro sledování stárnutí a materiálových změn. Sledování Sloupu bylo proto z výše uvedeného důvodu omezeno na vizuální hodnocení, což limituje jeho objektivitu a postrádá sledovatelná empirická měřítka v dlouhodobém horizontu (výsledky rozborů zasolení, rychlosti korozních procesů v kameni atd.).

Stav v roce 1999.

Stav v roce 2010 – 10 let po restaurování

Příklady faktorů působících na statek a úspěšná opatření:

Stavební aktivity a rozvoj

Novodobá Arionova kašna vznikla v roce 2002 během rekonstrukce Horního náměstí a doplnila tak soubor olomouckých barokních kašen inspirovaných antickou mytologií. Autorem této sedmé olomoucké kašny je sochař **Ivan Theimer** a architekt **Angela Chiantelli**.

V roce **2002** byla odstraněna **parkovací stání** (změna dopravního režimu) před hlavní vizuální osou před západním průčelím radnice.

Byla dokončena **úprava Horního náměstí** navržená **HŠH architekty**.

(HÁJEK, Petr; HLÁSEK, Jaroslav; ŠÉPKA, Jan. Úpravy Horního náměstí v Olomouci. *Architekt*. 2002, č. 1, s. 3–10. ŠVACHA, Rostislav. náměstí jako pokoj s kobercem. *Architekt*. 2002, č. 1, s. 12–13.)

Vánoční trhy na Horním náměstí,
2003

Hanácké farmářské trhy na Horním náměstí, 2013

Holubí guáno (dusičnany a fosforečnany) – přetrvávající problém Sloupu.

2006 – údržba povrchu kamene

2005 – nezáměrná poškozění sloupu

05/2008 vandalský útok na Sloup, 09/2008 neúmyslné poškození sloupku řetězu

Záměrné poškození 3. 4. 2012

lyžařská bota zn. Rossignol vs. okno kaple

V roce **2009** Firma EOLA působící v rámci Vědeckotechnického parku Univerzity Palackého v Olomouci (VTP UP) přeměřila Sloup Nejsvětější Trojice. Přesná výška této dominanty olomouckého náměstí, zapsané na seznamu kulturního dědictví UNESCO, činí **32,2467 metru +/- 15 cm.**

V roce 2009 bylo zahájeno osazování města novým **informačním systémem rozcestníků.**

Přetrvávající obtíže s pohupováním na řetězech a úmyslné poškození Sloupu vedly v **r.2009** k osazení **dohledových kamer** s vysokou rozlišovací schopností.

V roce **2010** (2. 12. 2010 – 27. 3. 2011) proběhla ve třech muzeích v Olomouci (Vlastivědné muzeum, Muzeum umění a Arcidiecézní muzeum) výstava **Olomoucké baroko | Výtvarná kultura let 1620–1780**. Při příležitosti zápisu na Seznam proběhly v jeho okolí doprovodné akce – byla postavena zmenšená část Sloupu z písku, kterou vytvořil sochař Radovan Živný, oslava 10. výročí zápisu na Seznam 10. 9. 2010 koncertem Moravské filharmonie.

Bohužel i nadále probíhá pohupování na řetězech Sloupu.

Projevy pohupování na řetězech přenášející se do pilířků – praskliny v kameni
(stav 2012).

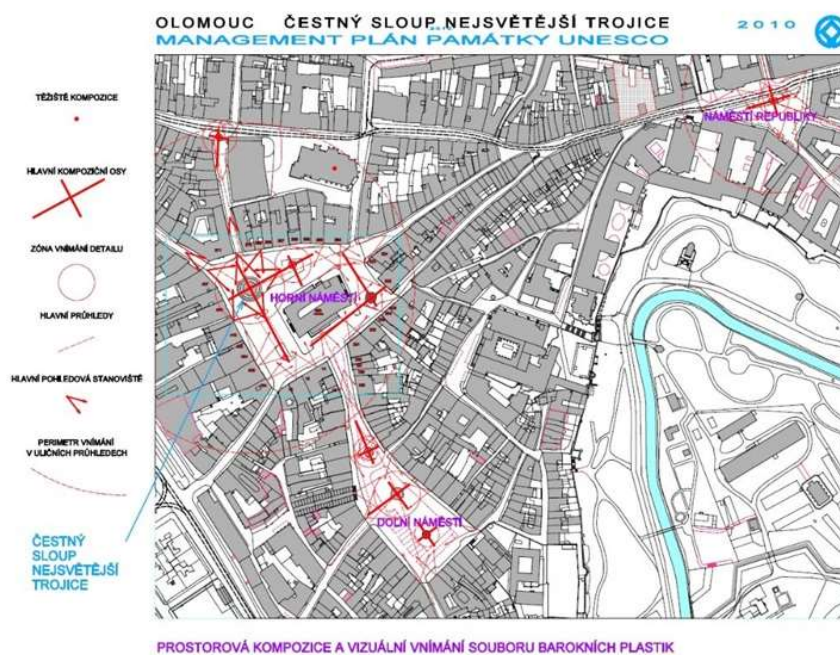
Další rizikové faktory:

Galerie Šantovka se nachází v bezprostřední blízkosti historického centra města, na ostrově tvořeném Mlýnským potokem a slepým ramenem původního mlýnského náhonu. **Galerie Šantovka** je s prodejní plochou o rozloze 46.000 m² největší obchodní centrum v celém Olomouckém kraji a řadí se mezi deset největších center v České republice.

Budoucí záměry s možným dopadem na integritu a autenticitu statku

Zásadním budoucím záměrem pro integritu a autenticitu statku lze spatřovat pouze v širším kontextu a to v předpokládaném stavebním rozvoji lokalit obléhajících nárazníkové pásmo statku. Zejména jde o regulativy výšky zástavby s dopadem na dochované panorama Města Olomouce, kterou řeší zpracováváný nový územní plán města. V rámci připomínkování jsou uplatňovány ze strany Ministerstva kultury ČR požadavky na ochranu hodnot panoramatu při pořizování územního plánu.

BEA centrum Olomouc (2012) 74m „nabízí svým jedinečným řešením a polohou atraktivní administrativní a obchodní prostory k pronájmu. Výšková budova a dvě nízkopodlažní budovy zajišťují vysoký uživatelský komfort podpořený moderním technickým řešením a poskytovanými službami... Výšková budova BEA centra Olomouc je jedinou budovou v Olomouci s přímým výhledem na centrum města...“

Záměrem není pouze definovat rizikové faktory statků světového dědictví v České republice, ale také představit příklady, jakými způsoby jim lze předcházet nebo jak se jim daří či nedaří čelit a jaká opatření byla k jejich eliminaci přijata.

Rizikové faktory u Trojičního sloupu v Olomouci

- **Myšlenková redukce hodnotového systému obsaženého v Úmluvě** o ochraně světového přírodního a kulturního dědictví UNESCO ve prospěch momentální užitné (turistické, ekonomické) vlastnosti památky – všeobecný problém početní nevázanosti Seznamu v globálním měřítku a stabilizovaných lokalit světového dědictví.

Řešení: eliminace vlivu čistě politických zájmů do rozhodování (nominace) o zápisu na Seznam, šíření obsahu a smyslu Úmluvy, důraz na závazky a odpovědnost než na výhody a profit značky

- **Tlak na výškovou výstavbu v bezprostředním okolí nárazníkového pásma.** Ve spojení s výše uvedeným ztráta kontextuálního pojetí (charakter okolí proměňuje památku samotnou) ochrany a péče.

Řešení: Veřejná deklarace hodnot celého nárazníkového pásma (MPR Olomouc), přijetí této rétoriky politickými elitami a prosazování širšího pojetí péče a ochrany než na pouhý zapsaný statek.

- **Animované plnění vlastních závazků** – nefunkční *Management plán*.

Řešení: aktualizace Management planu s konkrétními opatřeními a zdroji k plnění, změna pojetí Management planu nikoliv jako povinné a nepotřebné formalitě, nýbrž jako živého a profesionálního nástroje k řízení statku.

Mgr. František Chupík, Ph.D., NPÚ ÚOP v Olomouci / National Heritage Institute, Regional Office in Olomouc

Mezi lety 1993–1998 navštěvoval katedru dějin umění Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, kde vystudoval obor teorie a dějiny výtvarného umění a kde v roce 2010 získal titul Ph.D. v badatelské oblasti raně novověkých fortifikací. Od roku 1998 působí v Národním památkovém ústavu v Olomouci, od roku 2011 ve funkci

ředitele. Od roku 2001 provádí monitoring Sloupu Nejsvětější Trojice v Olomouci. Je absolventem studijního programu Management of Unesco World Heritage Cultural Sites in Visegrad (Krakow 2010). V průběhu let byl či je členem různých komisí a rad, zúčastnil se množství odborných seminářů, přednášek či workshopů. Příležitostně publikuje či přednáší o fortifikační architektuře či aktuálních problémech památkové péče.

Between 1993–1998 he studied at the Department of Art History at the Faculty of Arts at the Palacký University Olomouc where he graduated in the theory and history of visual arts and where he also completed his doctoral studies in 2010 specialising in the research of early modern period fortifications. Since 1998 he has been working at the National Heritage Institute in Olomouc, occupying the position of the Regional Office head since 2011. Since 2001 he has been monitoring the Holy Trinity Column in Olomouc. He participated in the training program titled Management of Unesco World Heritage Cultural Sites in Visegrad (Cracow 2010). During his professional career, František Chupík was a member of many committees and boards and attended a number of professional seminars, lectures or workshops. He occasionally publishes papers and lectures on fortification architecture and current issues relating to monument conservation.

Michaela Špinarová

Abstrakt

*Obec Holašovice byla prohlášena za památku světového dědictví v r. 1998. Vymezení hranic chráněné lokality včetně nárazníkové zóny je totožné s hranicemi již dříve prohlášené Vesnické památkové rezervace a jejího ochranného pásma. Univerzální hodnotu statku představují zachovalý půdorys sídla, hmotová skladba venkovských usedlostí a dekorativní forma výzdoby štítových fasád domů situovaných podél obdélné návsi. Jedním z rizikových faktorů, který by do budoucna mohl ohrozit některé z kritérií, jež jsou důvodem zápisu lokality na Seznam světového dědictví, je tlak na modernizaci a stavební úpravy uvnitř stávajících usedlostí. Nejčerstvějším příkladem negativního zásahu do **autenticity** historických konstrukcí je nepovolená demolice dymníku a konstrukce krovu obytné části usedlosti čp. 16 z roku 2014. Pozitivní trend naopak pokračuje v případě dlouhodobě nevyužitých a často havarijních hospodářských staveb, které jsou nedílnou součástí vesnických usedlostí. Zde se podařilo ve spolupráci se samosprávou a vlastníky usedlostí účelně využít dotačních titulů MK ČR, Jihočeského kraje a postupně od roku 2007 citlivě obnovit 7 stodol a hospodářských budov. Co se týká zachování **integrity** chráněného statku v nárazníkové zóně je v současné době předmětem zvýšeného monitoringu plocha, ležící SV za hranicí VPR. V posledních letech zde vyrostl nový přírodní areál s kamennými prvky, kam putuje stále více turistů. Cílem společné snahy vlastníka pozemku, sítemanagera obce a zástupců památkové péče je udržet přírodní charakter lokality, která by nenarušila vizuální celistvost sídla.*

Abstract

*The village of Holašovice was declared a World Heritage site in 1998. Demarcation of the protected site including the buffer zone is identical to the boundaries of the previously declared Village Monument Preservation Area and its buffer zone. The universal value of the property consists in a well-preserved ground plan of the settlements, structural composition of the village farmyards, and the decorative form of gabled façades on buildings situated around the oblong square. One of the risk factors, which could in the future jeopardise some of the criteria justifying the inscription of the site on the World Heritage List, is the pressure on modernization and construction modifications of the existing settlements. The latest example of a negative interference with the **authenticity** of historical structures is the unauthorised demolition of the chimney and roof timber-work in the residential part of building No. 16 in 2014. On the other hand, there is a continuing positive trend in the case of long-abandoned outbuildings, which are an integral part of rural homesteads and often in a very poor condition. In this case, in cooperation with the local government and the respective owners, we managed to efficiently use grants provided by the Ministry of Culture and by the South Bohemian Region to carefully refurbish seven barns and outbuildings since 2007. To ensure preservation of the **integrity** of the protected property in the buffer zone, the area lying north-east from the limits of the Village Monument Preservation Area is currently subject to increased monitoring. In recent years, a new open-air site with stone elements appeared in the location, which attracts increasing numbers of tourists. The aim of the joint efforts of the landowner, village site manager and the representatives of heritage preservation authorities is to preserve the natural character of the site ensuring that the visual integrity of the settlement remains intact.*

Holašovice - tlak na modernizaci a stavební úpravy uvnitř stávajících usedlostí

Obec Holašovice byla prohlášena za památku světového dědictví v r. 1998¹. Vymezení hranic chráněné lokality včetně nárazníkové zóny je totožné s hranicemi již dříve prohlášené Vesnické památkové rezervace a jejího ochranného pásma². Univerzální hodnotu statku představují zachovalý půdorys sídla, hmotová skladba venkovských usedlostí a dekorativní forma výzdoby štítových fasád domů situovaných podél obdélné návsi.

Holašovice, (okres České Budějovice), pohled na štítová průčelí usedlostí východní strany návsi, (foto Michaela Špinarová, 2014)

Holašovice, (okres České Budějovice), indikační skica mapy stabilního katastru Zábोří z roku 1927, Národní archiv Praha – IS Bu 307, (ofoceno Jarmila Hansová)

¹ Dekret zápisu vesnice Holašovice na seznam památek světového dědictví UNESCO, 5.12. 1998, kopie uložena v archivu NPÚ, ú.o.p. v Č. Budějovicích

² Nařízení vlády ČR č.127/1995 Sb., o prohlášení území ucelených částí vybraných měst a obcí s dochovanými soubory lidové architektury za památkové rezervace, ochranného pásma, které bylo vyhlášeno rozhodnutím Okresního úřadu v Českých Budějovicích dne 30. 9. 1996 pod č. j. 1685/PP/411/Lal-Bt.

² Stavebně historický průzkum usedlostí čp. 16-36, ing. D. Šnejd, Mgr. J. Hansová, NPÚ, listopad 2012

Jedním z rizikových faktorů, který by do budoucna mohl ohrozit některé z kritérií, jež jsou důvodem zápisu lokality na Seznam světového dědictví, je **tlak na modernizaci a stavební úpravy** uvnitř stávajících usedlostí.

Nejčerstvějším příkladem stavebního zásahu, při němž došlo k nevratné ztrátě cenných historických konstrukcí a řemeslných detailů, bylo odstranění krovu, dymníku a komína obytného stavení usedlosti čp. 16.

Hološovice, (okres České Budějovice), pohled od východu na průčelí obytného stavení usedlosti čp. 16 zachycující demolici střechy a dymníku (foto Michaela Špinarová, 2014)

Hološovice, (okres České Budějovice), průčelí obytného stavení usedlosti čp. 16 stojící na západní straně návsi, pohled od východu, (foto Michaela Špinarová, 2015)

Vlastník domu jednal záměrně bez upozornění příslušných orgánů a v rozporu s vydaným závazným stanoviskem Odboru památkové péče Magistrátu města České Budějovice. Dnes již neexistující krov vznikl současně se stavebními úpravami, jejíž datace 1864 včetně iniciál stavebníka Johanna Rothschedla jsou zaneseny i na štítu domu. Tomuto faktu odpovídá i dendrochronologické datování dřevěných prvků (1865/1866)³. Následné řešení obnovy zaniklých prvků a konstrukcí vytvořením věrné kopie těchto konstrukcí při dodržení tradičních technologií a postupů jsou však jen nouzovým vyřešením situace, která je nenahraditelnou ztrátou cenných historických konstrukcí nejen v rámci celé usedlosti, ale i v kontextu celého památkového fondu Holašovic. Za toto porušení zákona o památkové péči byla vlastníkovi domu udělena pokuta v maximální výši, kterou potvrdil v odvolacím řízení i Krajský úřad jako nadřízený orgán.

Starším příkladem je hmotově nevhodná dostavba severozápadního křídla usedlosti čp. 20 realizovaná v roce 2007.

Holašovice, (okres České Budějovice), nový obytný dvorní trakt usedlosti čp. 20 stojící na západní straně návsi, pohled od jihu, (foto Michaela Špinarová, 2015)

Zde bohužel došlo i k pochybení památkové péče, kdy na základě staršího vyjádření Národního památkového ústavu (dále NPÚ) z roku 2001 byly povoleny ne právě ideální stavební úpravy. Vlastník při stavbě dvorní části domu nedodržel ani tyto velice vstřícné podmínky památkové péče ani odsouhlasenou projektovou dokumentaci (počet vikýřů, nevhodný vstup do objektu a terasa za domem). V roce 2013 při místním šetření za účasti zástupců NPÚ, Magistrátu města České Budějovice, vlastníka a projektanta byly dohodnuty doplňující stavební úpravy, které však dodnes nebyly splněny. Velký počet příliš masivních vikýřů, nevhodné řešení mohutného schodiště u vstupu do dvorní části přístavku a betonová terasa včetně vstupních dveří jsou nevhodná hmotová i materiálová řešení, která byla předmětem revize kolaudačního řízení⁴. Přestože se

³ Dendrochronologie je součástí Stavebně historického průzkumu – viz výše poznámka 2

⁴ Odborné vyjádření ú.o.p.NPÚ v Českých Budějovicích – NPÚ-331/16646/2014

zde jedná o novostavbu uvnitř dvora usedlosti, která se pohledově nijak výrazně neuplatňuje, přesto je důležité i zde stanovit jasné regulativy splňující hmotové parametry, detaily a materiálové řešení tradiční vesnické zástavby zdejších statků.

Naopak pozitivním příkladem celkem zdařilé realizace dostavby dvorního traktu je novostavba penzionu, která vznikla jako nástavba nevzhledného přízemního garážového přístavku u čp. 3.

Holašovice, (okres České Budějovice), dvorní trakt garáží usedlosti čp. 3 stojící na východní straně návsi, (foto Pavel Bureš)

Holašovice, (okres České Budějovice), nástavba dvorního traktu usedlosti čp. 3 (foto Pavel Bureš, 2015)

Z hlediska dálkových pohledů nová hmota patrového objektu zastřešená sedlovou střechou zásadně nevystupuje za linii štítových fasád statků.

Holašovice, (okres České Budějovice), nástavba dvorního traktu usedlosti čp. 3 v celkovém pohledu z návsi od jihu (foto Michaela Špinarová, 2015)

Navrhované řešení nástavby bylo v průběhu sledovaných let několikrát upravováno a schvalováno interní komisí památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Českých Budějovicích (dále ú.o.p. v Českých Budějovicích). Pro jednání byla připravena studie možného hmotového řešení. Jelikož se jedná o jednu z nejvýraznějších stavebních úprav v posledních letech, byla předprojektové přípravě věnována velká pozornost, výsledné vyjádření památkové péče zajišťovalo Generální ředitelství Národního památkového ústavu (dále GR NPÚ)⁵.

Dalším pozitivním trendem stavebních obnov v Holašovicích je řešení situace dlouhodobě nevyužitých a často havarijních hospodářských staveb, které jsou nedílnou součástí vesnických usedlostí.

Holašovice, (okres České Budějovice), pohled na probíhající obnovu střechy obytného stavení usedlosti čp. 8 stojící na východní straně návsi, pohled od jihozápadu, (foto Michaela Špinarová, 2008)

⁵ Odborné vyjádření GR NPÚ – NPU-310/12847/2014

Holašovice, (okres České Budějovice), záběr na detaily výměny dřevěných prvků konstrukce krovu při obnově střechy obytné části usedlosti čp. 8, (foto Michaela Špinarová, 2008)

Holašovice, (okres České Budějovice), pohled od jihovýchodu na havarijní stav střechy čeledníku usedlosti čp. 19-38 situované na západní straně návsi (foto Michaela Špinarová, 2008)

Hološovice, (okres České Budějovice), tentýž záběr na obnovenou střešní konstrukci včetně pavlače čeledníku usedlosti čp. 19-38, (foto Michaela Špinarová, 2009)

Tyto velké budovy z důvodu postupné ztráty své původní funkce spojené s obhospodařování polností a zemědělstvím, chátraly a často hrozily zánikem či radikálními přestavbami. Zde se podařilo ve spolupráci se samosprávou a vlastníky usedlostí účelně využít dotačních titulů MK ČR, Jihočeského kraje a postupně od roku 2007 citlivě obnovit 7 stodol a hospodářských budov.

V roce 2007 byl vypracován projekt „Technické posouzení hospodářských objektů ve špatném technickém stavu „ u čp. 6, 7, 38, 22. Ve spolupráci s NPÚ byly stodoly zdokumentovány a zaměřeny. Během kontrolních dnů na stavbě byl upřesněn konkrétní rozsah výměny nových či zachování původních prvků krovových konstrukcí. V roce 2011 proběhla oprava střechy bývalé kovárny čp. 23 a stodola usedlosti u čp. 5. V letech 2012 – 2013 proběhla obnova fasády a oprava krovu a výměna střešní krytiny budovy infocentra čp. 43. Na počátku roku 2014 byla získána dotace na obnovu posledního havarijního hospodářského objektu u usedlosti čp. 22, realizace proběhla v témže roce.

Holašovice, (okres České Budějovice), pohled od východu na havarijní hospodářský přístavek za kolnou u usedlosti čp. 22-39, která uzavírá severní stranu návsi (foto Michaela Špinarová, 2003)

Holašovice, (okres České Budějovice), pohled od severovýchodu na obnovený hospodářský přístavek za kolnou u usedlosti čp. 22-39, (foto Michaela Špinarová, 2015)

Za souvislou hradbou stodol pokračují pásy zahrad a sadů ukončené kamennými zídkami.

Holašovice, (okres České Budějovice), pohled od jihozápadu na vzorově obnovenou kamennou zídku na severním konci intravilánu sídla, (foto Michaela Špinarová, 2015)

Zatímco jednotlivé stavby usedlostí jsou dnes téměř všechny prohlášenými kulturními památkami, ohrazení, které je součástí těchto celků, dotváří a vymezuje starší parcelaci, chráněné není. Zídky jsou v současné době často v havarijním stavu, dlouhodobá neúdržba nebo necitlivé obnovy posledních let jsou výsledkem vnímání druhořadosti těchto doplňujících stavbiček, které však mají v urbanistickém celku usedlosti i celé vesnice velký význam. Havarijní nebo nevyhovující stav obnovy byl zaregistrován u ohradních zídek usedlostí čp. 5, 6, 7, 9, 13, 14, 15, 16, 17, 18 a 22.

První obnovená ohradní zeď lemuje východní pozemek usedlosti čp. 9. Obnova proběhla v roce 2009 za někdy velmi bouřlivých konzultací zástupců Národního památkového ústavu (dále NPÚ), vlastníka, zástupce stavební firmy a pana starosty. V roce 2014 byla vzorově obnovena neomítaná kamenná opěrná zídka u čp. 22, jejíž opravu zajišťoval pan starosta obce.

Holašovice, (okres České Budějovice), pohled od jihovýchodu na rozpadající se kamennou zídku za usedlostí čp. 22-39 na severním konci intravilánu sídla, (foto Michaela Špinarová, 2013)

Holašovice, (okres České Budějovice), pohled od severovýchodu na obnovenou opěrnou zídku za usedlostí čp. 22-39 na severním konci intravilánu sídla, (foto Michaela Špinarová, 2015)

V roce 2015 byla dokončena obnova kamenného ohrazení vymežující zahradu usedlosti čp. 6 a členící zídka mezi čp. 6 a 7. Kamenná zídka se zbytky vápenných omítkových vrstev byla v některých místech téměř rozpadlá, koruna zdiva byla často nekrytá, zdivo je v těchto partiích silně degradované. Zídka byla doprohlášena za kulturní památku, poté bylo zažádáno o její obnovu z finančních zdrojů Ministerstva kultury České republiky.

Záchrana těchto konstrukcí snad bude pokračovat dále, protože zadní trakty usedlostí jsou stále ohrazeny často havarijními zídkami, které pomalu zanikají. Při jednání Územní komise NPÚ, ú.o.p. v Českých Budějovicích, konaného dne 17. 3. 2014, bylo doporučeno doprohlášení ostatních původních ohradních kamenných zdí usedlostí vesnice Holašovice⁶.

Dalším rizikovým faktorem, který by mohl ohrozit chráněné území Holašovic, jsou **zásahy do okolní krajiny**. Ve druhé polovině roku 2008 vyrostla na jihovýchodním okraji obce, za hranicí rezervace v ochranném pásmu kompozice kamenů uspořádaných do kruhu, jehož autorem je místní obyvatel, vlastník usedlosti čp. 19-38 a majitel pozemků za zemědělským areálem. Kamenný kruh o průměru 30 m připomíná pravěké Stonehenge, které zde u obce Holašovice nemá své historické opodstatnění, nikdy v těchto místech taková stavba nestála, jde o novotvar za humny jihočeských statků.

Holašovice, (okres České Budějovice), celkový pohled od západu na soukromý pozemek s kamenným kruhem, který se nachází jihovýchodně od vesnice, (foto Michaela Špinarová, 2015)

Kameny dosahující výšky cca. 2,5 m lákají turisty, kteří v Holašovicích kromě jihočeského selského baroka obdivují i toto kamenné uskupení v přírodě. Pozemek je součástí Chráněné krajinné oblasti (dále CHKO) Blanský les. Před vztyčením kamenů bylo podle zákona ⁷ nutné vyžádat si souhlas orgánu ochrany přírody, neboť se jedná o činnost, která by mohla změnit krajinný ráz. Tato podmínka splněna nebyla, proto Správa

⁶ Zápis z jednání Územní komise NPÚ, ú.o.p. v Českých Budějovicích – NPÚ-331/24668/2014

⁷ § 12 zákon O ochraně přírody a krajiny, 114/92 Sb.

CHKO jako nápravné opatření požadovala úpravy terénu a výsadbu zeleně z důvodu pohledového odclonění kamenného kruhu do okolní krajiny tak, aby v ní nepůsobil rušivě.

*Holašovice, (okres České Budějovice), záběr od severozápadu na zelenou clonu vymežující pozemek kamenného kruhu
(foto Michaela Špinarová, 2015)*

Tato podmínka byla splněna, zelená hradba vrbového, šípkového a hlohového porostu dnes při dálkových pohledech vytváří pohledovou clonu holašovického Stonehenge, v letošním roce byla zahájena výsadba zeleně kolem vlastního kamenného kruhu.

Vztyčení dalších kamenů na pozemku pokračovalo i v následujících letech 2010, 2013. S návštěvnickým provozem v areálu, který rok od roku narůstal, souvisí i nárůst mobilních prvků reklamních, informačních cedulí, přístřešků ad.

Holašovice, (okres České Budějovice), pohled od severozápadu na vstupní poutače a značení do areálu s kamenným kruhem (foto Michaela Špinarová, 2014)

Při monitorování chráněné lokality v roce 2013 byly se zástupci památkové péče dohodnuty podmínky dalších plánovaných stavebních a sadovnických aktivit. Znepokojení a obavy z plánovaných rozsáhlejších záměrů, které by pohledově narušovaly integritu urbanistického členění sídla a okolní krajiny v tomto směru projevilo i GŘ NPÚ otevřeným dopisem panu starostovi⁸.

Cílem společné snahy vlastníka pozemku, Site Managera obce a zástupců památkové péče je udržet přírodní charakter lokality, která by nenarušila vizuální celistvost sídla. Tato lokalita je v současné době svým způsobem určitým odlehčením kumulace turistického ruchu pouze do prostoru návěsní plochy a zároveň novou nabídkou trávení volného času místních obyvatel a návštěvníků v přírodním areálu. Například Keltská noc a Slavnosti Slunovratu byly dějištěm zábavy převážně místních obyvatel a lidí z blízkého okolí⁹. Velkou návštěvnost a publicitu mělo i vítání příjezdu obřího kamene do holašovického Stonehenge v červnu 2014¹⁰.

Příkladem úspěšné integrace novostaveb v ochranném pásmu jihozápadně od holašovické návsi je nová zástavba kolem rybníka Nekysel.

⁸ Korespondence uložena na NPÚ pod spisovým znakem 842/4

⁹ Podrobněji na internetových stránkách Holašovic - <http://www.holasovice.eu/fotogalerie/slavnosti-slunovratu-a-keltska-ohnova-noc/>

¹⁰ Mlsová, Ludmila. Kelti a druidové doprovodili menhir Holašovicemi. *Mladá fronta Dnes - Jihočeské vydání*, roč. 25, č. 204 (01.09.2014). Jižní Čechy Dnes, s. B1.

Holašovice, (okres České Budějovice), pohled od jihovýchodu na pozemky plánované rodinné zástavby u rybníka Nekysel (foto Michaela Špinarová, 2007)

Holašovice, (okres České Budějovice), pohled od jihovýchodu na novou zástavbu rodinných domků u rybníka Nekysel (foto Michaela Špinarová, 2015)

Zde za součinnosti NPÚ, Obecního úřadu Jankov, pod který Holašovice spadají, a odboru památkové péče Magistrátu města České Budějovice, vzniklo nové bydlení navazující na tradiční hmotově architektonické principy klasické vesnické zástavby. V průběhu let 2011 - 2013 zde postupně narůstaly dva rodinné domy, jejichž předprojektová příprava byla pečlivě konzultována, během vlastní stavby probíhaly kontrolní dny, kdy se řešily i stavební a architektonické detaily.

Závěrem lze konstatovat, že rizikové faktory, které chráněný statek potenciálně i konkrétně ohrožují, jsou předmětem intenzivního sledování a péče památkářů, místní samosprávy, jejich vhodné a úspěšné řešení je podporováno na krajské i celostátní úrovni.

Ing. arch. Michaela Špinarová, NPÚ ÚOP v Českých Budějovicích / National Heritage Institute, Regional Office in České Budějovice

Absolventka fakulty architektury na ČVUT v Praze - obor urbanismus, od r. 1999 zaměstnankyně NPÚ, ú.o.p. v Českých Budějovicích, oddělení památek s mezinárodním statutem, náplní práce je monitoring památek UNESCO – Holašovice a Český Krumlov, dokumentace ohrožených a zanikajících památek, stavebně-historické průzkumy a dokumentace památkových objektů.

A graduate of the Faculty of Architecture at the Czech Technical University in Prague – Department of Urbanism. Since 1999, she has been an employee of the Regional Office of the National Heritage Institute in České Budějovice, Department of Monuments with International Status. She is responsible for monitoring of UNESCO listed sites – Holašovice and Český Krumlov, documentation of endangered and disappearing monuments, research of historic building techniques and documentation of monument buildings.

Eva Erbanová

Abstrakt

V příspěvku budou představeny dva vybrané rizikové faktory týkající se Statku Český Krumlov. Zároveň budou popsána řešení těchto problémů.

První z rizikových faktorů je vylidňování historického centra. Počet obyvatel, kteří na území statku skutečně bydlí, od roku 2002 klesá. Město Český Krumlov, jako správce památky, proto podporuje zachování bytové funkce v historickém centru, dále se snaží zachovat základní občanskou vybavenost. Pro relaxaci místních obyvatel město vybudovalo vycházkovou trasu s odpočinkovými místy tzv. Jižní meandr. Nově přibude i kulturní centrum v revitalizovaném komplexu klášterů.

Druhým popisovaným rizikovým faktorem je velký nápor turistů. Přetíženost historického centra pěšími návštěvníky se snaží město řešit nabídkou a zapojením dalších turisticky atraktivních míst v bezprostředním okolí města. V ochranném pásmu je v současné době dokončen projekt „Posílení vzájemné provázanosti atraktivit III. meandru řeky Vltavy v Českém Krumlově“ tzv. Jižní meandr. Dále město nově nabídne turistům celoroční aktivity kulturně vzdělávacího centra v revitalizovaném komplexu klášterů.

Abstract

The contribution will focus on two selected risk factors affecting the cultural property of Český Krumlov. At the same time, solutions to the discussed issues will be described.

The first of the risk factors is the depopulation of the historical centre. The size of the population actually residing on the territory of the cultural property has been in decline since 2002. The municipality of Český Krumlov, as the administrator of the monument, therefore tries to support the preservation of residential function of the historical centre by developing the town's basic civic amenities. The municipality has built a walking trail with relaxation stations called The Southern Meander for the local residents. Another newly developed amenity will be a cultural centre located in a revitalised monastery site.

The second described risk factor is the excessive tourist load. The municipality tries to find a solution to the excessive tourist load in the historical centre by promoting other tourist attractions in the immediate vicinity of the town. Within the protected zone, a project titled “Strengthening the links to tourist attractions in the 3rd meander of the Vltava river in Český Krumlov” was completed in the so called Southern Meander. The municipality will also newly offer year-round activities to tourists at a cultural and educational centre in a revitalised monastery site.

Oficiální název statku je Historické centrum Českého Krumlova, k jeho zápisu na Seznam došlo 14. prosince 1992.¹

Historické centrum je jedinečně uchovaný, kompaktní městský celek, který v podstatě nebyl ovlivněn pozdější výstavbou. Všechny jeho hodnoty spolu s úchvatnou kombinací městského terénu a malebným přírodním rámcem města vytvářejí vysoce působivou městskou krajinu. Historické centrum Českého Krumlova je tudíž výjimečným příkladem středoevropského města, jehož architektonické památky a urbanistická struktura zůstaly díky klidnému vývoji po stovky let neporušeny.²

Český Krumlov (okres Český Krumlov), Letecký pohled na město. (Foto Libor Sváček, 2012, repro: [cit. 11. prosince 2015]. Dostupný z [www: http://www.flyfoto.cz/2012/05/cesky-krumlov.html](http://www.flyfoto.cz/2012/05/cesky-krumlov.html))

Historické jádro Českého Krumlova svou krásou i zápisem na seznam památek UNESCO láká mnoho turistů, což významně ovlivňuje jeho život.

¹ PRINC, Marek; ŠPINAROVÁ, Michaela. Historické centrum Českého Krumlova: Roční monitorovací zpráva o statku zapsaném na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO za rok 2012 a 2013. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2015. 1 příl. Roční monitorovací zpráva o statku zapsaném na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO, s. 9.

² Tamtéž, s. 10 a 11.

Český Krumlov (okres Český Krumlov), Město v turistické sezóně. (Foto Eva Erbanová, 2015)

Velká část městského jádra je zaměřená na turistický ruch, který je pro místní obyvatele vesměs zatěžující. Tato situace je jedním z hlavních faktorů způsobujících vylidňování centra. Klesá počet jeho stálých obyvatel i zájem obyvatel z okolí centrum navštěvovat.

Vývoj počtu stálých obyvatel v historickém jádru od doby zápisu v roce 1992 kolísá, celkově však má sestupnou tendenci. Nejprve v letech 1992-1994 počet obyvatel postupně klesal a to zřejmě z důvodu úmrtnosti obyvatel starší věkové kategorie, kteří zde byli významně početně zastoupeni, dalším důvodem bylo vysídlování z důvodů potřeby rekonstrukce domů - většina bytů v centru byla IV. kategorie a ve špatném technickém stavu. Od roku 1995 se počet přihlášených začal opět zvyšovat tak že již v roce 1997 přesáhl počet 786, což bylo o 26 osob více než v roce 1992. Daný stav souvisel s regenerací centra. S přílivem turistů rostl zájem o podnikání a atraktivní bydlení v jádru města. Většina městských domů se dostala do soukromých rukou a byla u nich dokončena, nebo právě probíhala rekonstrukce.³ V roce 1999 počet přihlášených k trvalému pobytu na území Městské památkové rezervace (dále MPR) stále rostl, i když v menší míře než v předešlých dvou letech. Celkem přibýlo 38 nových obyvatel. Počet obyvatel tedy v roce 1999 vzrostl na 879 lidí.⁴

V roce 2000 byl však v růstu obyvatel zaznamenán zásadní obrat a počet bydlících markantně klesl. Tento odliv obyvatel byl zpravidla způsoben tlakem nových majitelů domů na nájemníky, neboť potřebovali jejich byty komerčně využít. Většina obyvatel odešla do náhradních bytů v periferních částech města, nebo se z města zcela odstěhovala. Dalším faktorem ovlivňujícím úbytek obyvatel v centru města bylo jeho přetížení turisty. Sociologické šetření Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze z října 2000 doložilo, že přelidněnost města - především v letních měsících - způsobuje u domácího obyvatelstva pocity odcizení a ztracenosti, tím se zpřetrhávají vazby k centru jako domovu a občan jej zanechává „v plen“ cizincům. Třetím faktorem ovlivňující pokles obyvatel v jádru města byl úbytek obyvatel na celém území města způsobný zřejmě, jak vyplynulo z výše uvedeného průzkumu, nespokojeností obyvatel s řešením bytové otázky, nízkým počtem pracovních příležitostí a nižší životní úrovní, než by si představovali.⁵

Markantní pokles přihlášených osob na území městské památkové rezervace pokračoval i v roce 2001 a počet obyvatel se snížil o dalších 39 osob. Situace byla z valné části zaviněna snahou nových majitelů potlačit původní bytovou funkci domů a uvolněné prostory pak maximálně využít ke komerčním účelům. Dělo se tak i navzdory tomu, že při prodeji objektu městem bylo zachování bytové funkce přímo zakotveno v kupní smlouvě. Na vysídlovaná měla opět velký vliv sezónní přelidněnost města, a to především v letních měsících, kdy přijíždí velké množství turistů. Přetrvával i částečný vliv celkového úbytku obyvatel celého města.⁶

V roce 2002 počet trvale bydlících na území MPR mírně vzrostl z 802 osob na 821. I přes tento momentální obrat k lepšímu stále trvaly negativní vlivy z předchozích let.⁷

V letech 2002 – 2006 došlo opět k výraznému poklesu počtu trvale bydlících osob na území MPR a to o 187 osob. Zbylo jen několik málo lokalit s původní bytovou funkcí, ve zbývajících částech MPR byly objekty převážně

³ DVOŘÁK, Pavel; OURODA, Vlastislav; ŠNEJD, Daniel; ŠPINAROVÁ, Michaela. Základní zpráva o průběžném sledování statku zařazeného do seznamu světového kulturního dědictví UNESCO: II. část – Stav konzervace historického centra Českého Krumlova 1992 – 1998. Památkový ústav v Č. Budějovicích Oddělení památkových průzkumů a monitoringu památek UNESCO, 1999. 1 příl. Základní zpráva o průběžném sledování statku zařazeného do seznamu světového kulturního dědictví UNESCO, s. 18 a 19.

⁴ DVOŘÁK, Pavel; OURODA, Vlastislav; ŠNEJD, Daniel; ŠPINAROVÁ, Michaela. Zpráva o průběžném sledování statku zařazeného do seznamu světového kulturního dědictví UNESCO: II. část – Stav konzervace historického centra Českého Krumlova 1999. Památkový ústav v Č. Budějovicích Oddělení památkových průzkumů a monitoringu památek UNESCO, 2000. 1 příl. Zpráva o průběžném sledování statku zařazeného do seznamu světového kulturního dědictví UNESCO, s. 13.

⁵ DVOŘÁK, Pavel; OURODA, Vlastislav; ŠNEJD, Daniel; ŠPINAROVÁ, Michaela. Zpráva o průběžném sledování statku zařazeného do seznamu světového kulturního dědictví UNESCO: II. část – Stav konzervace historického centra Českého Krumlova 2000. Památkový ústav v Č. Budějovicích Oddělení památkových průzkumů a monitoringu památek UNESCO, 2001. 1 příl. Zpráva o průběžném sledování statku zařazeného do seznamu světového kulturního dědictví UNESCO, s. 24 a 25.

⁶ DVOŘÁK, Pavel; OURODA, Vlastislav; ŠNEJD, Daniel; ŠPINAROVÁ, Michaela. Zpráva o průběžném sledování statku zařazeného do seznamu světového kulturního dědictví UNESCO: Stav konzervace historického centra Českého Krumlova 2001. Památkový ústav v Č. Budějovicích Oddělení památkových průzkumů a monitoringu památek UNESCO, 2002. 1 příl. Zpráva o průběžném sledování statku zařazeného do seznamu světového kulturního dědictví UNESCO, s. 32.

⁷ DVOŘÁK, Pavel; ŠNEJD, Daniel; ŠPINAROVÁ, Michaela. Zpráva o průběžném sledování statku zařazeného do seznamu světového kulturního dědictví UNESCO: Stav konzervace historického centra Českého Krumlova 2002. Památkový ústav v Č. Budějovicích Oddělení památkových průzkumů a monitoringu památek UNESCO, 2003. 1 příl. Zpráva o průběžném sledování statku zařazeného do seznamu světového kulturního dědictví UNESCO, s. 29.

plně komercializované s orientací na turistický ruch. Příčinou tohoto stavu byla především snaha vlastníků domů co nejvíce ploch objektu využít ke komerčním účelům. Dále pak ztráta kvality bydlení zapříčiněná přetěžováním centra turistickým ruchem a odsun občanské vybavenosti do periferních částí města. Drobní obchodníci a řemeslníci si často nemohli dovolit vysoký nájem nebytových prostor v historickém centru daný atraktivitou lokality. Pro malé obchodníky byl likvidační i vznik velkých nákupních center na okraji města, jejichž obliba byla velká už i pro komfort parkování, který historické centrum nemohlo nabídnout.

Možný důvod poklesu obyvatel centra byl i rozvoj bytové a zejména vilové výstavby v okolí Českého Krumlova. V těchto lokalitách si mohli vlastníci objektů dovolit nové bydlení, které poskytovalo veškerý komfort a klid, který jim vlastní dům v centru poskytnout nemohl.⁸

V roce 2007 došlo ke snížení počtu trvale hlášených osob oproti loňskému roku o 42 osob. Důvody vylidňování byly stejné s předešlými lety.⁹

V roce 2008 a 2009 počet stálých obyvatel v historickém mírně stoupl. Vzestup obyvatel je však pouze zdánlivý, jelikož se od konce roku 2007 začínáme shledávat s trendem narůstajícího počtu úředních adres v budově radnice města. Například v roce 2007 bylo obyvatel MPR 751, z toho skutečně zde bydlících 594, zbylých 157 adres bylo pouze evidenčních. V roce 2008 bylo obyvatel celkem 768, z toho 183 byly evidenční adresy.¹⁰ O rok později se počet evidenčních adres ještě zvýšil na 195 při celkovém počtu obyvatel 771.¹¹ Počet úředních adres stále stoupá až do současnosti. V roce 2014 počet úředních adres dosahuje téměř jedné třetiny celkového počtu obyvatel MPR.¹²

V roce 2013 zdánlivě ubyl počet obyvatel města, jelikož byla od 1.7. 2012 evidence hlášených cizinců převedena do jiné agendy.¹³

⁸ DVOŘÁK, Pavel; ŠNEJD, Daniel; ŠPINAROVÁ, Michaela. Zpráva o průběžném sledování statku zařazeného do seznamu světového kulturního dědictví UNESCO: Stav konzervace historického centra Českého Krumlova 2006. Památkový ústav v Č. Budějovicích Oddělení památkových průzkumů a monitoringu památek UNESCO, 2007. 1 příl. Zpráva o průběžném sledování statku zařazeného do seznamu světového kulturního dědictví UNESCO, s. 23.

⁹ DVOŘÁK, Pavel; ŠNEJD, Daniel; ŠPINAROVÁ, Michaela. Zpráva o průběžném sledování statku zařazeného do seznamu světového kulturního dědictví UNESCO: Stav konzervace historického centra Českého Krumlova 2007. Památkový ústav v Č. Budějovicích Oddělení památkových průzkumů a monitoringu památek UNESCO, 2008. 1 příl. Zpráva o průběžném sledování statku zařazeného do seznamu světového kulturního dědictví UNESCO, s. 25.

¹⁰ BABICKÁ, Veronika; DVOŘÁK, Pavel; HANSOVÁ, Jarmila; ŠNEJD, Daniel; ŠPINAROVÁ, Michaela. Zpráva o průběžném sledování statku zařazeného do seznamu světového kulturního dědictví UNESCO: Stav konzervace historického centra Českého Krumlova 2008. Památkový ústav v Č. Budějovicích Oddělení památkových průzkumů a monitoringu památek UNESCO, 2009. 1 příl. Zpráva o průběžném sledování statku zařazeného do seznamu světového kulturního dědictví UNESCO, s. 35 a 36.

¹¹ PRINC, Marek; DVOŘÁK, Pavel; HANSOVÁ, Jarmila; ŠNEJD, Daniel; ŠPINAROVÁ, Michaela. Zpráva o průběžném sledování statku zařazeného do seznamu světového kulturního dědictví UNESCO: Stav konzervace historického centra Českého Krumlova 2009. Památkový ústav v Č. Budějovicích Oddělení památkových průzkumů a monitoringu památek UNESCO, 2010. 1 příl. Zpráva o průběžném sledování statku zařazeného do seznamu světového kulturního dědictví UNESCO, s. 44.

¹² PRINC, Marek; ŠPINAROVÁ, Michaela. Historické centrum Českého Krumlova: Roční monitorovací zpráva o statku zapsaném na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO za rok 2012 a 2013. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2015. 1 příl. Roční monitorovací zpráva o statku zapsaném na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO, s. 12.

¹³ Tamtéž, s. 11.

Rok	1992	1997	1999	2000	2001	2002	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2014
Počet skutečně bydlících obyvatel	760	786	879	844	808	821	634	594	585	576	563	655	526
Evidenční adresy								157	183	195	228	245	244
Počet obyvatel celkem	760	786	879	844	808	821	634	751	768	771	791	900	770

Tabulka sestavená z údajů ročních monitorovacích zpráv

Z popsaného vývoje počtu stálých obyvatel historického jádra vyplývá, že dochází k jeho vylidňování. Jako hlavní důvody této situace se jeví přetíženost centra turisty, velký tlak na komerční využití nemovitostí a ztížená dopravní obslužnost centra jak pro jeho obyvatele, tak pro dodavatele.

Proti negativním faktorům způsobujícím vylidnění historického jádra Českého Krumlova jsou již nastartované aktivity, které by měly naopak vést k udržení života na tomto území. Hlavním cílem těchto aktivit je udržení bytové funkce v historickém jádru, zachování institucí a infrastruktury a v neposlední řadě udržování příznivého prostředí pro život místních obyvatel. Nositelem těchto aktivit je město, v jednom případě státní instituce - Národní památkový ústav a místní obyvatelé se svými občanskými iniciativami.

Město Český Krumlov, jako správce památky, si je vědomo problematiky stále klesajícího počtu trvale hlášených osob na území historického centra a proto zde podporuje zachování bytové funkce.¹⁴ Město zde vlastní 24 domů, z nichž 16 je vybaveno byty k trvalému bydlení. Nemovitosti patřící městu jsou spravované Českokrumlovským rozvojovým fondem, obchodní společností ve vlastnictví Města Český Krumlov (dále ČKRF).¹⁵ Posledním příspěvkem města k bytovému fondu byla adaptace nebytových prostor v objektu Široká čp. 78-79 na osm nových bytových jednotek v letech 2010-2011, prováděná zmíněným ČKRF.¹⁶

¹⁴ Tamtéž, s. 11.

¹⁵ Nemovitosti ve vlastnictví ČKRF. [cit. 11. prosince 2015]. Dostupný z www: <http://www.ckfond.cz/sprava-portfolia-nemovitosti/vlastnictvi/>

¹⁶ PRINC, Marek; ŠNEJD, Daniel; ŠPINAROVÁ, Michaela. Historické centrum Českého Krumlova: Roční monitorovací zpráva o statku zapsaném na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO za rok 2011. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2012. 1 příl. Roční monitorovací zpráva o statku zapsaném na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO, s. 12.

Český Krumlov (okres Český Krumlov), Široká čp. 78 a 79. (Foto Eva Erbanová, 2015)

Město se snaží skrze ČKRF i o zachování institucí a základní vybavenosti v historickém centru. Považuje za zásadní zde udržet především školy, knihovnu, živou radnici s úřady.

Český Krumlov (okres Český Krumlov), Základní škola v Linecké ulici. (Foto Eva Erbanová, 2015)

Český Krumlov (okres Český Krumlov), Radnice, náměstí Svornosti č. p. 1. (Foto Eva Erbanová, 2015)

Město ve svých objektech podporuje i zachování praktických obchodů, tím že nabízí možnost zvýhodněného nájmu. Napomáhá tak k udržení obchodů, jako jsou například samoobsluha, prodejna obuvi, textilu, či knihkupectví.¹⁷

Český Krumlov (okres Český Krumlov), Samoobsluha, Latrán č. p. 55. (Foto Eva Erbanová, 2015)

K zlepšení obyvatelnosti historického jádra by měly přispět i projekty odlehčující turistickému ruchu v centru a zároveň nabízející aktivity pro místní. S přetížeností historického centra pěšími návštěvníky se setkáváme především v letních měsících. Situace je v současné době řešena nabídkou a zapojením dalších turisticky atraktivních míst v rámci města. Tyto atraktivity jsou určeny nejen pro turisty, ale i pro místní. Nejvýznamnějšími z projektů jsou „Posílení vzájemné provázanosti atraktivit III. meandru řeky Vltavy v Českém Krumlově,“ nově nazývaný Procházkový okruh - Jižní meandr, „Revitalizace areálu klášterů v Českém Krumlově“ a vycházkový okruh Horskou zahradou.

V rámci prvního projektu původně nazvaného „Posílení vzájemné provázanosti atraktivit III. meandru řeky Vltavy v Českém Krumlově“ se podařilo znovuoživit dlouho opomíjenou část města – území jižního meandru řeky Vltavy. Celý projekt byl realizovaný městem Český Krumlov a městskou obchodní společností Českokrumlovský rozvojový fond. Práce probíhaly po etapách a trvaly od roku 2001 až do roku 2015. Náklady

¹⁷ Rozhovor s jednatelem společnosti ČKRF Ing. Miroslavem Reitingem, září 2015.

dosáhly 89 miliónů korun, z toho bylo 51 miliónů hrazeno z dotací státního rozpočtu, Evropské unie i ze soukromých zdrojů, zbytek platilo město.¹⁸

Cílem projektu bylo vytvořit nový turistický vycházkový okruh na území III. meandru řeky Vltavy v Českém Krumlově a dovést tak návštěvníky města k atraktivitám cestovního ruchu, které se v této lokalitě nacházejí. Zároveň je tento okruh určen i místním, jimž nabízí klidnou odpočinkovou zónu. Realizací projektu byly zpřístupněny a zatraktivněny nedostatečně využívané a dlouhodobě opomíjené zóny v bezprostřední blízkosti historického centra města. Území celého okruhu bylo revitalizováno a jeho atraktivity rekonstruovány. Atraktivitami jsou zde především významné památky z přelomu 19. a 20. století, jedná se o Fotoateliér Seidel, židovskou Synagogu, zahradní domek – Ateliér Egona Schieleho a území městského parku.

Český Krumlov (okres Český Krumlov), Jižní meandr - fotoateliér Seidel. (Foto Eva Erbanová, 2015)

¹⁸Znovuoživení jižního meandru řeky Vltavy v Českém Krumlově. [cit. 11. prosince 2015]. Dostupný z [www: http://obcan.ckrumlov.info/docs/cz/20150626_Revitalizace_jizniho_meandru.xml](http://obcan.ckrumlov.info/docs/cz/20150626_Revitalizace_jizniho_meandru.xml)

Český Krumlov (okres Český Krumlov), Jižní meandr - jižní terasy s ateliérem Egona Schieleho. (Foto Eva Erbanová, 2015)

Český Krumlov (okres Český Krumlov), Jižní meandr – altán v městském parku. (Foto Eva Erbanová, 2015)

Okruh začíná na okraji historického jádra města u mostu Edvarda Beneše reprezentativní pěší přístupovou komunikací do městského parku, který byl v rámci projektu celý revitalizován. Z parku pokračuje okruh pěší komunikací přes nově vybudované parkoviště, určené i pro tuzemské návštěvníky okruhu, k rekonstruovanému areálu Jižních teras s domkem Egona Schieleho. V domě, ve kterém Schiele přechodně pobýval, je v prvním patře instalován pokoj – ateliér s replikami Schieleho nábytku a v podkroví místnost pro výstavy děl soudobých výtvarníků inspirovaných pobytem v tomto domě. Na terasách je umístěno posezení kavárny. Terasami se vystoupá do Růžové zahrady, za kterou je poslední konečný cíl okruhu nově rekonstruovaná krumlovská synagoga.

Český Krumlov (okres Český Krumlov), Jižní meandr - synagoga. (Foto Eva Erbanová, 2015)

V zimní modlitebně synagogy byla realizovaná stálá expozice „Svět českokrumlovských Židů“. Synagoga nabízí kompletní zázemí pro konání kulturních a společenských akcí všeho druhu - koncerty, výstavy, přednášky, sympozia, společenské akce i svatební obřady.¹⁹

Druhým významným projektem je „Revitalizace areálu klášterů v Českém Krumlově.“ Celkovým záměrem bylo vytvoření moderního kulturně vzdělávacího centra, které uchovává a dokumentuje a prezentuje kulturní dědictví. Celoročně by mělo nabízet atraktivní služby pro různé cílové skupiny odborné veřejnosti a laické veřejnosti z Českého Krumlova i odjinud. Projekt je vedený městem. Výdaje na něj přesahují 300 milionů

¹⁹ Procházkový okruh - Jižní meandr. [cit. 11. prosince 2015]. Dostupný z [www: http://www.ckrumlov.info/docs/cz/atr630.xml#nabid52536](http://www.ckrumlov.info/docs/cz/atr630.xml#nabid52536)

korun, 85% částky je hrazeno z dotace z Evropského fondu regionálního rozvoje a 15% z národních veřejných zdrojů (dotace ze státního rozpočtu).²⁰

*Český Krumlov (okres Český Krumlov), Kláštery - kostel Božího těla a Zvěstování Páně v minoritském klášteře.
(Foto Eva Erbanová, 2015)*

Areál se sestává z bývalého kláštera minoritů a kláštera klarisek a veřejně přístupné zahrady. Celek budou naplňovat tři subjekty. Největší podíl na využití areálu zhruba z 80 % bude mít Městské divadlo Český Krumlov o.p.s., ve zbylé části areálu bude působit Střední průmyslová škola sv. Anežky a Centrum barokní kultury.

V minoritském klášteře jsou v jedné části situovány ateliéry a tvůrčí dílny Střední průmyslové školy sv. Anežky. Druhou část naplní expozice nazývaná „Středověký klášter“, která bude věnovaná vlastní historii klášterů, dále stálým výstavám se středověkou tematikou, například expozice věnovaná misijním cestám minoritů. Klášterní kostel, část ambitu a kaple sv. Wolfganga budou využívány pro příležitostné koncerty.

²⁰Revitalizace areálu klášterů v Českém Krumlově. [cit. 11. prosince 2015]. Dostupný z [www:http://obcan.ckrumlov.info/docs/cz/revitalizace_arealu_klasteru_cesky_krumlov.xml](http://obcan.ckrumlov.info/docs/cz/revitalizace_arealu_klasteru_cesky_krumlov.xml)

Český Krumlov (okres Český Krumlov), Kláštery – ambit v minoritském klášteře. (Foto Eva Erbanová, 2015)

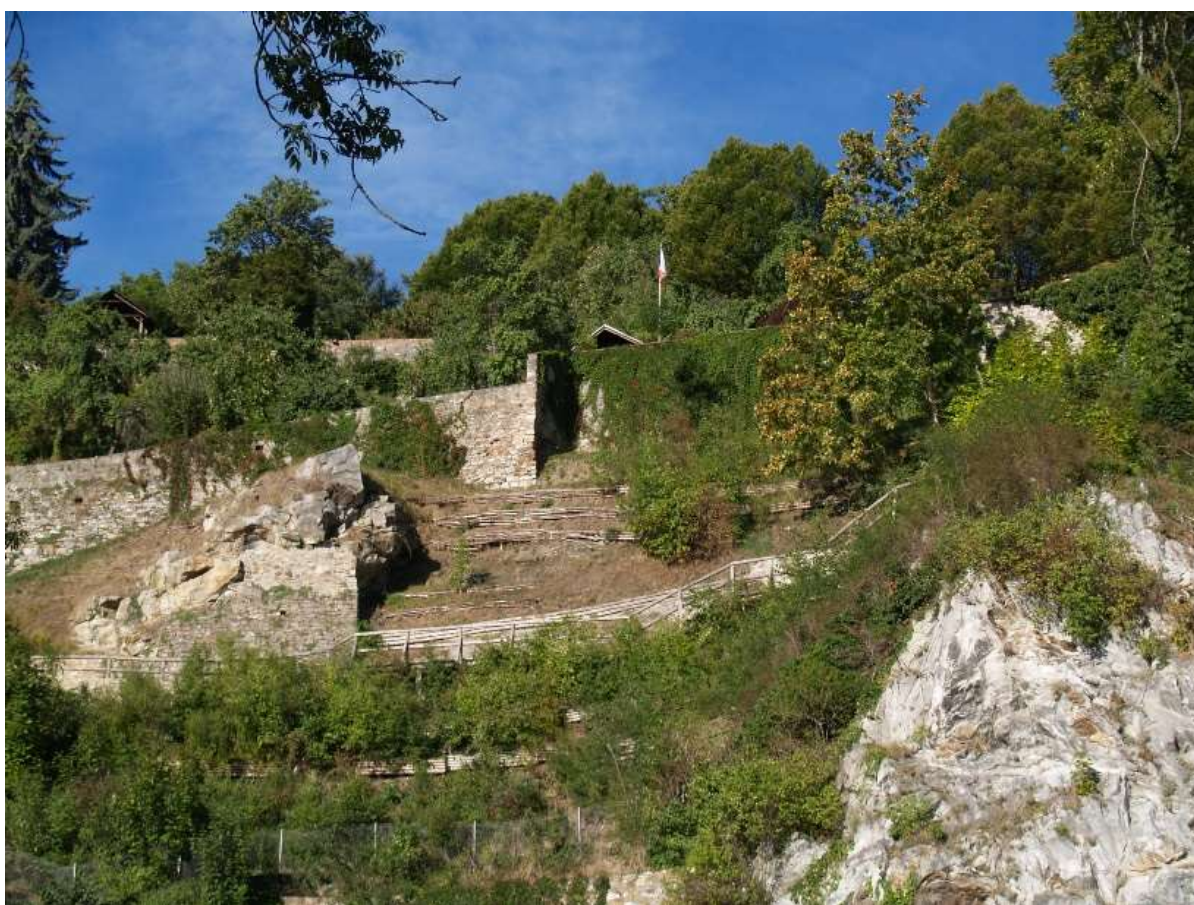

Český Krumlov (okres Český Krumlov), Kláštery – rajský dvůr v klášteře řádu Klarisek. (Foto Eva Erbanová, 2015)

Klášter klarisek bude nabízet čtyři okruhy aktivit. První z nich bude expozice řemeslných dílen, ve kterých budou představena stará řemesla. V druhém okruhu bude prezentovaná expozice věnovaná zbožnosti a

umění řádu Klarisek a vystavena vzácná díla v trezorové místnosti. Třetím okruhem jsou prostory určené pro workshopy a semináře. Čtvrtým okruhem je působnost Centra barokní kultury, které se bude zaměřovat na pořádání výukových kurzů dobové interpretace hudby, tance a hereckého projevu 17. a 18. století. Dále se bude centrum věnovat dokumentační a badatelské činnosti a provozovat koncertní činnost.²¹

Třetí projektem je vycházkový okruh Horskou zahradou z 19. století založenou Josefem II. a Paulinou Schwarzenbergovými na jižních svazích nad řekou Vltavou v blízkosti českokrumlovského zámku. Vycházková trasa seznamuje návštěvníka s typem romantické krajinářské zahrady a nabízí vyhlídky na historické jádro i zámek. Vrcholem trasy je vyhlídková bašta zvaná Paraplíčko, na níž se dochoval technický unikát pohyblivý přístřešek ve tvaru deštníku. V rekonstruované baště bude umístěna stálá expozice věnovaná historii zahradnictví. Projekt probíhá po etapách od roku 2008 a v současné době není ještě dokončen, jeho realizátorem je Státní hrad a zámek Český Krumlov.²²

Český Krumlov (okres Český Krumlov), Horská zahrada. (Foto Eva Erbanová, 2015)

K udržení příznivých podmínek pro život místních obyvatel přispívají v neposlední řadě i oni sami svými občanskými iniciativami. Významným občanským sdružením působícím v Českém Krumlově již od roku 1990 je Památkářská obec českokrumlovská, která je profesně odborné občanské sdružení zaměřené na ochranu kulturního dědictví a přírody.²³ Kromě jejích aktivit probíhají i jiné občanské iniciativy. Jedním z posledních významných počínů občanských iniciativ bylo například zabránění výstavby mobilních protipovodňových stěn podél řeky Vltavy, jejíž meandry formují celé historické jádro. V roce 2012 občané sepsali petici s argumenty dokládajícími hrubě negativní vliv výstavby protipovodňových stěn na hodnoty především historického jádra

²¹Kláštery. [cit. 11. prosince 2015]. Dostupný z www: <http://www.klasteryck.cz/>

²²Obnova Horské zahrady. [cit. 11. prosince 2015]. Dostupný z www: <http://www.zamek-ceskykrumlov.eu/tiskove-zpravy/>

²³Památkářská obec českokrumlovská. [cit. 11. prosince 2015]. Dostupný z www: http://www.ckrumlov.cz/cz1250/mesto/soucas/i_paobce.htm

města. Dané úpravy by ve výsledku mohly narušit statiku domů v okolí řeky a způsobit při povodni destruktivní efekt, nehledě na dílčí ztrátu malebného prostředí v okolí řeky. Město tuto petici přijalo a vedlo na základě jejích připomínek jednání, jehož výsledkem bylo upuštění od záměru výstavby zábran podél řeky Vltavy.²⁴ S přispěním občanských aktivit zůstal též zachován přírodní meandr říčky Polečnice v Jelení zahradě, který je příjemným, odpočinkovým místem pro zdejší obyvatele.²⁵

Český Krumlov (okres Český Krumlov), Zachovaný přírodní meandr říčky Polečnice. (Foto Eva Erbanová, 2015)

Každodenní život místních oživuje například streetartový projekt „Ukradená galerie“ vedený místními výtvarníky. Tito umělci vystavují díla v opuštěných městských vitrínách, kde je mohou zhlédnout i lidé, kteří do galerie nechodí.²⁶ V Českém Krumlově probíhá tato aktivita v ulici Hradební. Kromě využití vitrín zde výtvarníci pojednávají i stěny některých domů, což ale někdy nese problém s nepochopením a nápodobou laiky mimo toto sdružení, kteří se „podepisují“ na fasády domů ve městě.

²⁴ Protipovodňová opatření na řece Vltavě - město Český Krumlov přijalo petici občanů proti dalším úpravám a zahájilo jednání se všemi zúčastněnými subjekty. [cit. 11. prosince 2015]. Dostupný z [www: http://obcan.ckrumlov.info/docs/cz/protipovodnova_opatreni_na_rece_vltave.xml](http://obcan.ckrumlov.info/docs/cz/protipovodnova_opatreni_na_rece_vltave.xml)

http://obcan.ckrumlov.info/docs/cz/protipovodnova_opatreni_na_rece_vltave.xml

²⁵ ŠNEJD, Daniel; ŠPINAROVÁ, Michaela. Historické centrum Českého Krumlova: Roční monitorovací zpráva o statku zapsaném na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO za rok 2012 a 2013. Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 2014. 1 příl. Roční monitorovací zpráva o statku zapsaném na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO, s. 16.

²⁶ Ukradená galerie. [cit. 11. prosince 2015]. Dostupný z [www: http://ukradenagalerie.cz/galleries/cesky-krumlov/](http://ukradenagalerie.cz/galleries/cesky-krumlov/)

Český Krumlov (okres Český Krumlov), Ukradená galerie, artefakty v Hradební ulici. (Foto Eva Erbanová, 2015)

Aktuálně v září letošního roku proběhne akce „Sousedské slavnosti Zažít město jinak“, která by měla přispět k soudržnosti komunity zdejších obyvatel. Tento projekt probíhá též v jiných městech naší republiky, pořádají ho vždy sami místní obyvatelé. „Základní myšlenkou sousedské slavnosti je přetvářet ulice a veřejné plochy v místa kulturního a společenského života, v místa pro setkávání a rozvíjení sousedských vztahů.“²⁷

²⁷ Český Krumlov: první sousedská slavnost... [cit. 11. prosince 2015]. Dostupný z [www: http://zazitmestojinak.cz/locations_/cesky-krumlov-2/cesky-krumlov-2/cesky-krumlov/index.html](http://zazitmestojinak.cz/locations_/cesky-krumlov-2/cesky-krumlov-2/cesky-krumlov/index.html)

Český Krumlov (okres Český Krumlov), Sousedské slavnosti září 2015. (Foto repro: [cit. 11. prosince 2015].
Dostupný z [www: http://ceskokrumlovsky.denik.cz/zpravy_region/zazit-krumlov-jinak.html](http://ceskokrumlovsky.denik.cz/zpravy_region/zazit-krumlov-jinak.html)).

Aktivita proti vylidňování historického jádra jak vidno probíhá a má svůj efekt, centrum města je stále ještě živé. Stav je však takový, že místní komunita je zde v menšině oproti komerčnímu využití pro turistický ruch.

Mgr. Eva Erbanová, NPÚ ÚOP v Českých Budějovicích / National Heritage Institute, Regional Office in České Budějovice
Absolventka Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Pracovnice Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Českých Budějovicích. Specializuje se na architekturu 20. století v jižních Čechách.

A graduate of the Palacký University Olomouc. Employee of the National Heritage Institute, Regional Office in České Budějovice. She specialises in the architecture of the 20th century in southern Bohemia.

Problém integrity zámecké zahrady v Českém Krumlově ve vztahu k divadelním představením pod širým nebem

Integrity of the castle garden in Český Krumlov vs. open-air theatre performances

Pavel Slavko

Abstrakt

Příspěvek poukáže na vážný negativní dopad provozu tzv. otáčivého hlediště v zámecké zahradě v Českém Krumlově, jak na prostorovou integritu zámecké zahrady, tak i na unikátní letohrádek Bellarie. Ukáže na rozpor státní a regionální přístup k řešení tohoto problému.

Abstract

The contribution will focus on serious negative impacts of the operation of the revolving auditorium in the castle gardens in Český Krumlov on both the spatial integrity of the castle garden and on the unique Bellaria Summerhouse. It will point out the contradictory approach to the issue taken by national and regional authorities.

PhDr. Pavel Slavko, Správa státního hradu a zámku Český Krumlov / Administration of State Castle and Chateau Český Krumlov

Vystudoval dějiny umění na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně (specializace na architekturu 17. – 18. století). Od roku 1981 je zaměstnancem Národního památkového ústavu, od roku 1989 zastává místo vedoucího Správy státního hradu a zámku Český Krumlov. Převážná část jeho osobní a profesní aktivity je zaměřena na komplexní stavební, restaurátorskou, kulturní a historickou obnovu a na kultivované využití areálu Státního hradu a zámku Český Krumlov, památky UNESCO. Získal praxi a zkušenost v konstruktivním spojení odborné státní správy, neziskové nadační činnosti, nezištné občanské iniciativy. Má zkušenosti mimo jiné i s organizací hudebních festivalů, odborných seminářů a konferencí regionálního i mezinárodního standardu.

Pavel Slavko graduated in history of art at the Faculty of Arts of the Masaryk University in Brno (specialising in the architecture of the 17th–18th centuries). He worked at the National Heritage Institute since 1981 and since 1989 he has been the Director of the Administration of the State Castle and Chateau Český Krumlov. He devoted his personal and professional career mainly to the comprehensive reconstruction, restoration, cultural and historical restoration and cultivated use of the premises of the Castle and Chateau Český Krumlov, a UNESCO World Heritage site. He gained practical skills and experience in a fruitful combination of activities involving public administration, non-profit foundation activities, and non-profit civic initiatives. Among other things he has experience with organising music festivals, seminars and conferences or both regional and international reach.

Lidové stavitelství v Lednicko-Valtickém areálu a údržba, obnova a modelování krajiny a krajinných fenoménů v LVA

Folk architecture in the Lednice-Valtice Cultural Landscape (LVCL) and the maintenance, reconstruction and modelling of landscape and landscape elements in LVCL

Jitka Matuszková a Jan Vybíral

Abstrakt

Příspěvek pojedná o měnící se architektuře vinohradnických staveb i vesnických domů, na čemž se částečně podílí i turistický ruch. Páteřní aleje LVA – Lednická (Bezručova), Ladenská a Břeclavská, jejich skladba, význam pro krajinu a problémy jejich údržby a obnovy.

Abstract

The contribution will discuss the changes in the architecture of viticulture buildings and village houses, which are partially due to the development of tourism. Backbone alleys at LVCL – Lednice (Bezruč), Ledná and Břeclav alleys, their composition, landscaping importance and the issues of their maintenance and renewal.

Historie osídlení

Obec Hlohovec, leží asi 4 km severně od Valtic. A spolu s nimi patřila až do roku 1920 k Dolním Rakousům. Historické počátky Hlohovce nejsou zatím přesvědčivě doloženy. V historické i vlastivědné literatuře se uvádí, že byl založen jako kolonizační ves pasovského biskupství v 13. století a jako zpustlá byla v roce 1570 nově osazena obyvatelstvem charvátského původu¹, byť jiné historické práce jednoznačně tvrdí, že obec Hlohovec má svůj původ teprve v 16. století.² Až do zániku patrimoniální správy v roce 1848 patřil k valtickému panství. Československé republice obec připadla teprve v roce 1920 na základě Velké Saint-Germainské mírové smlouvy³ a přijala jméno Hlohovec, údajně podle hlohů, které zde rostly.⁴ Místní své obci říkají Lohovec. Osudy obyvatel poznamenal 8. říjen 1938, kdy byla obec obsazena německou armádou a přičleněna k mikulovskému landrátu v Dolnodunajské župě a teprve po svém osvobození 21. dubna 1945 se opět vrátila Československu.

Hlohovec, okr. Břeclav. Horní konec dědiny. Foto VI. Dostál, 1954, Etnografický ústav MZM v Brně, sign. FA_3442

¹ TUREK, Adolf, Charvátská kolonisace na Moravě, *Časopis Matice moravské* 61, 1937, s. 137, bez ISBN - NEKUDA, Vladimír (ed.), *Břeclavsko. Vlastivěda moravská*, Brno 1969, s. 406, bez ISBN - KORDIOVSKÝ, Emil – DANIHELKA, Jiří, *Brána do kraje. Průvodce obcemi okresu Břeclav*, Mikulov 1999, s. 74, ISBN 80-85088-08-8.

² VOLDÁN, Vladimír – MENŠÍK, Alois, *Velkostatek Valtice 1391–1945. Inventář fondu F 94*, Brno, Státní archiv v Brně 1960, s. XIII. Bez ISBN - Srov. také GERŠIC, Miroslav, Hlohovec a jeho založení Charváty, *Jižní Morava. Vlastivědný sborník* 39, sv. 42, 2003, s. 227, ISSN 0449-0436.

³ Viz http://cs.wikipedia.org/wiki/Saint-Germainská_smlouva [cit. 10. 5. 2015]

⁴ V Moravském zemském archivu ve fondu F 94 Velkostatek Valtice je uložen česky psaný protokol o opravě kostelní střechy s datem 13. listopadu 1869, v němž je obec jmenována Lohovec (signatura 292, fol. 153)

Vývoj obyvatelstva

Počet příchozích Charvátů není v pramenech doložen. Teprve tereziánský katastr z roku 1751 uvádí 60 jmen držitelů domů, z toho 18 domkařů a 2 obecní domy, josefínský katastr z roku 1787 zaznamenává 76 osídlených domů, z toho dva vrchnostenské. Jedním z nich byla hospoda pod hřbitovem, kousek nad místem, kde je socha sv. Floriána, druhou vrchnostenskou stavbou byla kovárna, na jejímž místě dnes stojí budova obecního úřadu. V posledních dvaceti letech je počet obyvatel Hlohovce stabilní a kolísá kolem čísla 1300.

Urbanistický vývoj

Půdorysnou strukturu obce tvoří široká ulicovka, svažující se od jihu směrem k Hlohoveckému rybníku na severu. Říká se jí Dědina. Na jejím jižním a severním konci je v mapě I. vojenského mapování z let 1773–1781 doložena domkářská zástavba.⁵ Početnější areál domků leží východně od Dědiny a tvoří jej několik uliček zvaných Chalupky. Tato část obce se začala zastavovat až v 19. století a zejména po roce 1920 na pravidelném půdorysu. V Chalupkách bydleli hlavně dělníci pracující ve velkostatku Valtice nebo v keramických závodech v Poštorné. Schematicky je tento stavební vývoj obce zachycen v obecní kronice.⁶ Obcí prochází odbočka ze silnice II. třídy spojující Bezručovou (Lednickou) alejí Valtice s Lednicí, ulice na této odbočce se jmenuje Hlavní až po křižovatku s Dědinou a v části od Dědiny k Valticím pak Valtická. Na obou koncích této silniční odbočky se rozšiřuje intravilán obce individuální výstavbou rodinných domů, vesměs bez vazby na místní stavební tradici. Severovýchodně od centra, téměř na břehu Hlohoveckého rybníka, stojí kostel sv. Bartoloměje a kulturní dům. Na severozápadním okraji obce se rozkládá průmyslová zóna a na jihozápadním okraji je nejstarší místní areál vinných sklepů Za humny. Na předělu mezi oběma zónami stojí poklona sv. Rodiny.

Hlohovec, domy čp. 33 a 34, (foto J. Matuszková, 2011)

⁵ <http://mapire.eu/de/map/fms-lower-austria/?zoom=15&lat=48.77475&lon=16.76571> [cit. 10. 10. 2015]

⁶ SOKA Břeclav, sign. NAD 80/III, s. 5.

Stavební vývoj

Podle obecní kroniky byla cca do 18. století většina domů dřevěných se střechou krytou palachem nebo slámou. V 18. století se místo ze dřeva začalo stavět z nabíjené hlíny a z nepálených cihel - vepřovic. Dům sestával obvykle z jedné velké místnosti, z níž vedla dvě okna ve výši 60 - 70 cm na ulici a jedno do dvora. Průchozí síň obsahovala černou kuchyni s otevřeným komínem a vedle něho pec. Vedle jizby bylo při hospodářských staveních jednoduché návrátí, za síní následovaly v řadě komora na potraviny, šatstvo, prádlo a různé drobné hospodářské nářadí. Za komorou byly chlévy. V mnoha staveních bývala na dvoře světnička pro výměnkáře. V humně stála samostatně dřevěná stodola, jejíž došková střecha sahala až k zemi. Dům a humno byly obehnány buď plotem živým nebo hontovým. „*Měl-li hospodář vinohrad (a ve zdejší obci měl jej skoro každý), byl při stavení i sklep s lisovnou (presúzem), v níž byl vinný lis (obyčejně z dubových trámů). Lisovna se v létě používala za komoru pro píci, v zimě uchovávala se tam zásoba ovoce.*“⁷

Změnu stavebního materiálu vysvětluje kronikář zdražením dříví a častými požáry, např. ten z 19. října 1864 zničil 37 domů s četnými zásobami obilí, slámy a píce. Po tomto požáru bylo úředně nařízeno, že všechny vyhořelé domy musí být nově postaveny jen z tvrdého materiálu a kryty pálenou taškou.⁸ Domy se stavěly bez plánu a bez stavební komise, takže často ani nebyla zachována stavební čára. „*Vrchnost starala se pouze o to, aby dostala z každého sáhu stavebního místa poplatek (činži), jakož i robota a desátek z každého stavení správně byly odváděny.*“⁹ Tato tvrzení neodpovídají úplně pravdě, neboť ve fondu Valtického velkostatku se dochovalo sedm plánů na výstavbu domků a vinných sklepů v Hlohovci. Všechny jsou datovány do doby těsně před zrušením patrimoniální správy.¹⁰

Usedlosti v Dědině jsou okapově orientované s hákovým dvorem a tvoří souvislou uliční řadu s krytými vjezdy do dvora, i když na katastrální mapě z roku 1821 převažují domy s nekrytým vjezdem do dvora. Stodoly stály v cca polovině humen. Bydlení se začalo měnit v meziválečném období, většina starých domů podlehla představovacímu boomu od šedesátých let 20. století, malá okna se nahradila trojdílnými či čtyřdílnými, zastavěly se vrátnice a přeměnily na nové obytné místnosti, ve dvorech se přistavěly verandy. Od šedesátých let 20. století bylo do roku 2001 zbouráno 120 starých domů.¹¹ Jedinečný a zvláštní vzhled dodávají několika domům vrata z padesátých a šedesátých let 20. století, zdobená plastickými arkaturami, případně čabrakovitým motivem, soustruženými křídlatými zvonečky nebo vyřezávanými kříži. Autorem vrat byl místní kolář, či jak říkají v Hlohovci „kolár“ František Vaškovič, přezdívaný Korínek (22.11. 1929 - 18.3. 1972).

Památky

Do katastru obce zasahuje Národní přírodní rezervace Lednické rybníky, která byla vyhlášena v roce 1953 a zahrnuje nejvýznamnější rybníky rybníční soustavy na jižní Moravě, z nichž na katastru obce leží část rybníků Nesyť, Hlohoveckého a Prostředního. Na západním břehu Hlohoveckého rybníka stojí Hraniční zámeček, postavený na historické hranici mezi Rakouskem a Moravou, jak to stvrzuje i nápis na atice: ZWISCHEN / ÖSTERREICH UND MÄHREN. Dalšími evidovanými památkami jsou boží muka nad Dědinou, socha sv. Floriána na horním konci Dědiny, obojí z 19. století a kostel z roku 1832, původně zasvěcený sv. Janu Nepomuckému, po rozšíření lodi počátkem 20. století zasvěcen sv. Bartoloměji. Hlohovec je vinařskou obcí náležející k Mikulovské podoblasti. Areál cca 155 vinných sklepů se nachází na jižním a jihozápadním okraji obce pod viničními tratěmi Šulaperk a Nad Dědinou, v místě zvaném Šulaperk, Na kopci, U kerchova nebo Za humnama.

⁷ SOKA Břeclav, sign. NAD 80/I, s. 56.

⁸ SOKA Břeclav, sign. NAD 80/I, s. 60.

⁹ SOKA Břeclav, sign. NAD 80/I, s. 56-57.

¹⁰ MZA F 94, kr. 501.

¹¹ SOKA Břeclav, NAD 80/IV, s. 89

Hlohovec je součástí Krajinové památkové zóny Lednicko-valtický areál na jižní Moravě (dále jen LVA), prohlášené Vyhláškou ministerstva kultury ČR č. 484/1992 Sb. a 7. 12. 1996 zapsané na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO pod č. C 763 jako Kulturní krajina Lednice – Valdice, kde jsou podmínky ochrany v § 3 formulovány příliš obecně. Dále je celé plošně chráněné území pokládáno za území s archeologickými nálezy ve smyslu § 22 odst. 2 zák. 20/1987 Sb., ve znění pozdějších předpisů, takže všechny zásahy do terénu musí být ohlášeny příslušné instituci oprávněné k archeologickým průzkumům, jednak veškerá stavební činnost podléhá dle citované vyhlášky č. 484/1992 Sb. o prohlášení lednicko-valtického areálu na jižní Moravě za památkovou zónu odbornému vyjádření Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Brně (dále jen NPÚ, ÚOP v Brně) a závaznému stanovisku příslušné instituce vykonávající státní správu. Tato povinnost je místními vnímána silně negativně, jak to shrnula paní starostka: „Kladení podmínek orgánů státní správy nenachází ze strany stavebníků pochopení, je to chápáno jako omezování jejich svobody. Koho cestovní ruch zrovna neživí, nevidí důvod proč se má při stavbě svého domu snů podle katalogu plného typizovaných bungalovů omezovat a zůstávat za dobou.“ Zatímco po roce 1992 byla nejvýznamnější stavební akcí obnova Hraničního zámečku a změna jeho využití na hotel, lze zvýšený počet stavebních aktivit pozorovat teprve od přelomu 20. a 21. století, tedy až po zapsání LVA na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO v souvislosti se stoupajícím turistickým ruchem. Celé domy nebo alespoň jejich podkroví se upravují na penziony. Tuto skutečnost hodnotí starostka obce kladně: „Nový zdroj příjmů (penziony, další ubytovací kapacity), nárůst zaměstnanosti, příležitost pro poskytovatele dalších navazujících služeb, byť příjem z ubytovacích služeb není v rozpočtu obce patrný.“ Současně však pojmenovává možná ohrožení: „V obci vzniká množství malých ubytovatelů, kteří využívají k ubytování starší rodinné domky v zástavbě, připojené na všechny inženýrské sítě, přičemž stavební místa pro rodinné domy chybí a obec nemá dostatečné finanční prostředky na vybavení nových lokalit s bytovou výstavbou inženýrskými sítěmi. Nová výstavba rodinných domů se tlačí nezadržitelně do zón funkčně určených územním plánem k rekreaci a sportu, do lokalit sklepů. Dochází tak ke znehodnocení těchto sklepních uliček a zón určených k realizaci cestovního ruchu.“ Její slova potvrzuje nejen obsah spisů uložených v NPÚ, ÚOP v Brně, ale také ikonografické dokumenty, ukazující postupující modernizaci obytných domů a zejména nezadržitelnou proměnu sklepního areálu Šulaperk od sklepů bez lisoven nebo zemních lisoven projevujících se zděným štítem, k nepatřičně mohutným patrovým lisovněm s obytným patrem i podkrovím, které v lokalitě působí cizorodě a rušivě. V této souvislosti potěší, když již zmíněná dekorativní vrata jsou v některých případech vizitkou dobré péče vlastníků, jako např. u domu čp. 40 a 43.

Hlohovec, čp. 33, (foto J. Matuszková, 2002)

V roce 1998 a 1999 sice vypracovalo Urbanistické středisko Brno studii Hlohovec, ochrana obrazu a prostoru obce, urbanistická studie, která obsahovala návrh regulativů prostorového využití obce a podklad zásad ochrany území. Do územního plánu nebyl zapracován. Podstatný je tak územní plán obce Hlohovec z roku 1994 a jeho změna č. 2 z roku 2005, která umožňuje v lokalitě vinných sklepů Šulaperk jedno nadzemní podlaží, byť v obecně závazné Vyhlášce o závazných částech územního plánu sídelního útvaru obce Hlohovec, kterou obecní zastupitelstvo v Hlohovci schválilo dne 27. 11. 1995, se v článku 6 odst. 3) píše: „*Specifickou formou rekreace je vinařství. Vinné sklepy jsou charakteristickou součástí obce. Jsou navrženy nové plochy pro výstavbu sklepů, které budou řešeny v tradičních formách, bezpatrových nadstaveb.*“ Tento – z hlediska památkové péče a z hlediska uchování hodnot, pro něž byl LVA zapsán na seznam UNESCO – chvályhodný záměr se však nepodařilo naplnit. Prodej obecních pozemků nad sklepy v roce 1999 a usilovný tlak vinařů a regionálních politiků, kteří si zde koupili sklep, si vynutily již zmíněnou změnu č. 2 územního plánu, která podle Vyhlášky obce Hlohovec č. 2/2006 povoluje v areálu sklepů funkci bydlení jako podmíněčně přípustnou a stanoví pro tuto lokalitu jedno nadzemní podlaží a šikmou střechu. Stavebníci toho pohotově využili. Od roku 2003, jsem sledovala proměny některých zdejších vinných sklepů. Jako příklad uvedu ten na parcele 813 v k. u. Hlohovec.

Hlohovec, sklep na parcele 813, (foto J. Matuszková, 2003)

Nejprve to byl sklep se zemní lisovnou, jejíž průčelí se segmentově klenutým žudrem bylo završeno novobaročně tvarovaným štítem. V břízolitě vyškrapovanými postavami v místních krojích se stavba hrdě hlásila k národopisné oblasti Podluží. Tato úprava pocházela podle letopočtu ve vrcholu štítu z roku 1977. V roce 2011 byl štít odstraněn a nad sklepem v úhledných modrých balících čekaly tvárnice a nové cihly.

Hlohovec, sklep na parcele 813, (foto J. Matuszková, 2011)

Hlohovec, sklep na parcele 813, (foto M. Zavadil, 2012)

V srpnu 2012 byla stavba dvoupodlažní lisovny hotová. A v roce 2015 majitel sklep s lisovnou oplotil, což je další negativní zásah do vzhledu lokality vinných sklepů, neboť ta bývala volně průchozí. Sousední stavba na parcele 812 prodělala obdobnou radikální proměnu. Dělo se tak za bezmocné asistence památkářů, ale v souladu se zákonnými normami. Představitelé obce přece jen pociťují ztrátu pro lokalitu příznačné stavby, proto mají fotografii její někdejší podoby na úvodní stránce nového oficiálního webu obce.

Rizika Nedostatečná stavební regulace území, případně upravování stávajících norem podle požadavků stavebníků. Individualistický přístup stavebníků a ztráta odpovědnosti za architektonický vzhled obce, který svými stavbami dlouhodobě poznamenávají. Absence kvalitních architektonických projek

Tématem našeho referátu o rizicích ohrožujících Lednicko-valtický areál, od 7. prosince 1996 statek UNESCO Kulturní krajina Lednice-Valtice, jsou aleje I. řádu, které tvoří páteř celého LVA. Patří mezi ně Bezručova (Lednická), Ladenská (Lanštorfská) a Břeclavská alej.

Co je alej

Byť všeobecně dostupná encyklopedie Wikipedie ztotožňuje alej se stromořadím¹, zahradní architekti je rozlišují: Alej musí být podle nich jednodruhá, stejnověká, se stejným sponem. Vše, co nespĺňuje tato kritéria, označují jako stromořadí.

Historie alejí v LVA

Systém alejí založil Karel Eusebius (1611-1684), měl krajině vtisknout řád a zdůraznit Valtice jako centrum, aleje tak plní funkci organizační i kompozičně výtvarnou. Jako první dal kolem roku 1650 vybudovat alej spojující Lednici a Valtice (Lednická, dnes Bezručova). Původně byla alej vysazována pravděpodobně ze smrků dovážených z panství Ruda na Moravě, v místních klimatických podmínkách se jim však nedařilo, byly proto postupně nahrazeny listnatými stromy – do Lednické aleje bylo v letech 1716 a 1717 vysázeno přes dva tisíce lip, jírovců, jasanů a topolů.

Josef Václav Karel z Lichtenštejna (1696-1772) za svého prvního panování v letech 1712-1718 založil v roce 1715 Ladenskou a Břeclavskou alej. Kníže Alois Josef I. (1759-1805) založil v roce 1797 Příkladnou alej. Kníže Jan Josef I. (1760-1836) navázal v tvorbě krajiny na starou organizační strukturu. Roku 1805 nechal postavit novou kamennou hráz Hlohoveckého rybníka v ose Lednické aleje, která tím byla napříměna, a v polovině aleje nechal roku 1811 vztyčit obelisk, který patří k řadě zaniklých staveb v LVA (zřítel se po zásahu bleskem roku 1867). Dnes toto místo označuje skupina borovic. Rovněž polovinu Ladenské aleje nechal zdůraznit tím, že od ní vede alej borovic vejmutovek k Novému dvoru. Další alej z exotických dřevin dřezovců se vrací od Nového dvora k Ladenské aleji ve směru na zámeček Rendez-vous.

V některých místech podél obvodních cest kolem rybníků byly vysazeny jednostranné aleje.²

Lanžhotská alej vznikla podle citované literatury po roce 1800 dle projektu Martina Rothmayera, je však vyznačena již v mapě prvního vojenského mapování z let 1767-1771³ a dnes v její stopě vede železniční trať Břeclav-Hrušovany nad Jevišovkou. Další aleje vedly do Mikulova, Katzelsdorfu a valtické bažantnice směrem na Mikulov.

Stav páteřních alejí

Bezručova – Lednická spojující Valtice s Lednicí je nejstarší, založená v roce 1650. Původně údajně byla vysazena ze smrků, ty byly v letech 1716 a 1717 postupně nahrazeny listnatými stromy, v té době lípami ve dvou řadách. Po jejich dožití byly po roce 1880 vypadlé stromy nahrazeny jírovcem, později také jasanem a topolom. Alej, podle zásad krajinotvorby vhodněji stromořadí, je dlouhá 6,1 km, je v ní 1188 stromů a 29 druhů dřevin,

¹ <https://cs.wikipedia.org/wiki/Alej> (cit. 8. 9. 2015)

² KREJČIŘÍK, Přemysl (2009): *Historické a významné aleje v Lednicko-valtickém areálu, která popisuje aleje, hodnotí jejich stav a podává stručná doporučení na jejich údržbu a obnovu*. Pro biosferickou rezervaci Dolní Morava, o. p. s. Rukopis.

ZATLOUKAL, Pavel – KREJČIŘÍK, Přemysl – ZATLOUKAL, Ondřej (2012): *Lednicko-valtický areál*. Praha, Foibos Books. Edice Světové památky UNESCO, s. 156-159.

³ <http://mapire.eu/de/map/collection/firstsurvey/?zoom=13&lat=48.74878&lon=16.77009> (cit. 18. 8. 2015)

nejvíce je zastoupena lípa srdčitá (*Tilia cordata* - 471), jírovec maďal (*Aesculus hippocastanum* – 382) a javor mléč (*Acer platanoides* – 148). Táhne se přes katastry Valtic, Hlohovce a Lednice, má dva vlastníky – město Valtice a NPÚ.

Bezručova alej, úsek na katastru obce Hlohovec, 2015, (foto J. Matuszková)

Bezručova alej, dožilé stromy ponechané v aleji, 2015, (foto J. Matuszková)

V roce 2012 byl obnoven úsek z Valtic ke hřbitovu, roku 2015 bylo vysazeno cca 25 stromů. Alej se však rozpadá, působí neuspořádaně, nepravidelnými rozestupy mezi stromy, ponecháním částí pokácených kmenů, zárostem náletovou zelení. Její obnova jako páteří aleje spojující sídlo panství s letním sídlem v Lednici a uplatňující se v krajině, je pro zachování integrity a autenticity statku nezbytná. Problematika obnovy spočívá v tom, že na většině území Lednické části aleje je vyhlášena ochrana evropsky významné lokality (EVL) Natura 2000. Připravena je koncepce obnovy aleje, s níž údajně souhlasí i ochránci přírody.

Ladenská, či podle německého názvu obce Lanštorfská, alej byla založena v roce 1715, je dlouhá 7,6 km a skládá se z několika úseků osázených rozdílnými druhy, což byl kompoziční záměr. Z původní výsadby zbyla jen torza, alej jako celek se alej rozpadla.

Vychází z Valtic od kláštera milosrdných bratří jako Modřínová alej. Stromy modřínu evropského (*Larix decidua*) byly vysazeny kolem roku 1850, jsou přestálé, na mnoha jsou plodnice hub, pouze část v ulici Modřínové byla v roce 2001 nově podsazena. Za železniční tratí, která ji protíná, pokračuje jako ořešáková až k rozcestí na Rendez-vous. Ořešáková byla původně osázena jen ořešákem černým (*Juglans nigra*), v současnosti je od železnice k lesu podsazena jasanem americkým (*Fraxinus americana*). Koruna ořešáků vytváří klenbu ne nepodobnou novogotickému lomenému oblouku a tím dotváří jednotný styl kulturní krajiny. V lese se poněkud ztrácí v lesním porostu. Na jedné straně cesty lze rozeznat duby, na její druhé straně jabloně. V úseku před křižovatkou sedmi cest jsou vysázeny mladé jeřáby oskeruše (*Sorbus domestica*) – 114 stromů, u Nového dvora je třešeň ptačí (*Prunus avium*) – 111 stromů, dále je patrná dubová výsadba

Ladenská alej, část zvaná Modřínová, 2015, (foto J. Matuszková)

Ladenská alej, část zvaná Ořešáková, 2015, (foto J. Matuszková)

a od zahrádek až k silnici mezi Charvátskou Novou Vsí a Lednicí je alej „stožárová“ - ze sloupů elektrického vedení – a v jejím pokračování za silnicí jsou lesnickým způsobem vysazeny a oplůtky chráněny duby (*Quercus robur*) až k lesu. Některé uschly, patrně nebyla zajištěna pravidelná zálivka, nebo nebyly při výsadbě použity odrostky s balem. Duby jsou jako alejové stromy problematické, protože nestejně rostou, takže se nedocílí pro alej tak potřebná a požadovaná stejnoměrnost hmoty korun. Arboristická péče o stromy není zajištěna. Alej se táhne přes katastry Valtice, Charvátská Nová Ves do Ladné, vlastníky jsou Lesy ČR a řada drobných vlastníků. Starých cca stoletých stromů je v celé aleji asi 200. Ořešáky jsou porostlé jmelím, některé jsou již zcela uschlé.

U Sedmícestí z Ladenské aleje vychází jižním směrem **Dřezovcová** alej k Novému dvoru. Je dlouhá 1,033 km, celá se nachází na katastru Charvátské Nové Vsi. Je v ní 185 stromů a 61 jich ve výsadbě chybí. Je osázena barevným kultivarem dřezovce trojtrnného (*Gleditsia triacanthos*) a dvěma stromy borovice lesní (*Pinus silvestris*). Staré stromy dožívají, dřevo dřezovců je křehké, ohrožené větry a bouřkami. Dospělé stromy postrádají arboristickou péči, nová výsadba zarůstá náletovými křovinami. Vlastníkem jsou Lesy ČR.

Vejmutovková alej – kolmá spojnice z Ladenské aleje k Novému dvoru, dlouhá 0,465 m, v k. ú. Charvátská Nová Ves. Z původních jedinců zůstalo pouze 7. Stromy byly v minulosti několikrát podsázeny, např. i smrkem pichlavým (*Picea pungens*), který zde naštěstí nepřežil. V současnosti je v ní 71 stromů, převážně borovice vejmutovka (*Pinus strobus*) a 4 lípy srdčité (*Tilia cordata*). Původní stromy jsou přestárlé, je třeba je ošetřovat. Nově vysázené jedince v počtu 60 kusů ošetřují a pravidelně podsazují Lesy ČR.

Břeclavská alej – v intravilánu Valtic je druhová skladba pozměněna, ve spodní části je vysázen javor mléč (*Acer platanoides* 'Globosum') a bříza bělokorá (*Betula pendula*). Jírovec maďal (*Aesculus hippocastanum*) byl v roce 2007 z velké části vykácen a nahrazen lípou srdčitou (*Tilia cordata*). V extravilánu Valtic bylo zachováno torzo aleje, kde z ní vychází nový průsek silnice do Břeclavi Pak alej pokračuje v původní stopě směrem k Rendez-vous a v Bořím lese zaniká, zůstávají jen zbytky jírovců a mladší stromy dubů a hlohy. Směrem k Rendez-vous je v původní stopě aleje vysázen mladý les. Délka cca 6 km. Alej byla založena v letech 1715-1717 a vysázena z lip, které byly kolem roku 1880 doplněny o jírovce a po roce 1945 o břízy. Při obnově v letech 2009-2012 byly stromy druhově sjednoceny do lipové aleje. V současnosti je v aleji cca 400 stromů.

Břeclavská alej, poslední úsek před jejím rozplynutím v Bořím lese, 2015, (foto J. Matuszková)

Na obnovu aleje vypracovala Biosferická rezervace Dolní Morava, o. p. s., metodiku, která však nebyla využita a je deponována na MŽP. V roce 2008 byla podána žádost na obnovu aleje OPŽP v prioritní ose 6.3. Obnova je podmíněna odstraněním okrajů lesa v původní stopě aleje. Pokrývá ji Natura 2000. Obnovená část aleje měří cca 2 km, v lese pokračují další 4 km.

Ideální péče

Důležitá je pravidelná údržba. Je třeba průběžně arboristicky ošetřovat staré jedince, 2x ročně kontrolovat jejich stav a mechanickou stabilitu, odstraňovat jmelí a u dubů ochmet, provádět jarní udržovací řez, každé 2-3 roky výchovný řez, jednou za deset let zmlazovací řez dřevin. Život aleje závisí na péči o vysazené semenáčky. Materiál pro výsadbu alejí musí být odborně připraven už ve školce a zapěstován pro svůj specifický účel. Pro založení a výsadbu aleje je nutné použít vzrůstově a věkově stejnoměrný materiál. Je třeba připravit výsadbovou jámu o poloměru 1 m, případně nahradit nevhodnou zeminu, zamulčovat patu každého vysazeného jedince, pravidelně přihnojovat, zalévat v období sucha, zajistit ochranu proti zvěři a škůdcům, včas provádět výchovný a udržovací řez mladých dřevin, ochránit kmen mladých stromků a zabezpečit vhodné prostředí pro kořeny. Výsadba a ošetřování jsou odlišné od běžných výsadeb. Doporučená vzdálenost stromů 8-15 m. Aleje v LVA mají spon 5,5 – 7,5 m.

Rizika

Sucho, žár tropických dnů, chudá půda, zasolení, znečištěné ovzduší, výfukové plyny, přímé umělé osvětlení, mechanická poškození, vandalismus, rekonstrukce silniční sítě, letecká (či jinak nevhodná) aplikace agrochemikálií.

Ohrožení okolí – padající větve, nevhodná výsadba dřevin s křehkými a lámavými větvemi.

Obnova stávajících alejí a výsadba nových je regulována normou ČSN 736101 Projektování silnic a dálnic. Do obnovy alejí, které leží na území Natura 2000 vstupuje se svými požadavky ochrana přírody, která většinou nebere ohled na požadavky ochrany kulturní krajiny.

Nedostatek financí na pravidelnou průběžnou údržbu.

V současnosti je Lednická i Ladenská alej ohrožena projednávaným územním plánem Valtic. Jednak zamýšleným silničním obchvatem Valtic, kdy silnice I/40 má být přeložena tak, aby se na úrovni terénu křížila se silnicí II/422, čímž by byly přetnuty osy obou alejí, jednak výstavbou rodinných domů mezi Modřínovou a Bezručovou alejí a autenticita a integrita statku by tak byla porušena. Na protest proti záměrům výstavby obchvatu vzniklo občanské sdružení Přátelé Lednicko-valtického areálu, které územní plán připomínkovalo a navrhlo řešení obchvatu pod úrovní terénu, tedy shodně jako návrh NPÚ. Pokud jde o urbanistickou koncepci zástavby, navrhlo ji občanské sdružení omezit jen na plochy dostupné ze stávající komunikace. NPÚ však zástavbu v této lokalitě vůbec nedoporučuje s odvoláním na Vyhlášku ministerstva kultury ČR č. 484/1992 Sb. ze dne 10. září 1992 o prohlášení Lednicko-valtického areálu na Jižní Moravě za krajinnou památkovou zónu, s tímto odůvodněním: „*Nově navrhovaná lokalita pro výstavbu rodinných domů se nachází v trojúhelníku vymezeném Bezručovou (Valtickou) a modřínovou alejí, která dále za tělesem dráhy směrem k Ladné pokračuje jako alej Ladenská. Obě aleje zde představují zcela klíčové součásti krajinné kompozice, která se projevuje právě v místě souběhu alejí. Dominantní uplatnění alejí je proto v této části obce žádoucí zachovat i do budoucna ve volné, nezastavěné poloze a v rámci rozvoje obce jejich situaci i nadále respektovat s cílem trvalého pohledového uplatnění, optimálně s vzájemným vizuálním vztahem obou jejich prostorových linií. Památkovou hodnotu v území KPZ LVA (zde na území obce Valtice) představují linie alejí, byť samy nejsou KP a jejich pohledové uplatnění v krajinném prostoru. ...při nové výstavbě je třeba sledovat zapojení nové zástavby do území bez narušení stávajících hodnot území, kterými zde je celý systém radiálních alejí, významných hodnot z hlediska krajinné kompozice, z nich některé přetrvaly dodnes z období baroka. Sledovanou hodnotou v posuzovaném území, kterou je nutno respektovat a trvale pokládat za jednu z klíčových atributů komponované krajiny, je Bezručova alej jako spojnice obou obcí se zámeckými sídly a*

modřínová alej (pokračující dále jako alej Ladenská). Obě tyto aleje, jsou součástí nejvýznamnějšího kompozičního prvku území světové památky, tzv. "trojzubce". Záměr realizace obytné zástavby v daném místě je proto v rozporu s výše uvedenou citací Vyhlášky MK o prohlášení LVA a mohla by vést k poškození celkového obrazu daného místa, jeho vnímání, narušení prostorových vazeb oslabením krajinné kompozice, a tím i zbytečným poškozením obrazu této části světové památky... Modřínová alej je dosud komunikací pěší povahy a uchování tohoto charakteru přispěje jak k ochraně vlastních dřevin aleje, tak k jejich zdravějšímu vývoji."⁴

Závěr

Nutné je citlivé řešení územních plánů obcí nacházejících se na území statku UNESCO tak, aby byly v souladu s výše citovanou vyhláškou a v duchu filosofie ochrany hodnot památky UNESCO.

Nejvhodnější pro optimální fyzický stav alejí je průběžná údržba, na niž však nejsou peníze. Jak vím od odborníků na kulturní krajinu, je to celoevropský problém, tedy nejen naší země. Současný systém obnovy zaměřený na dotace je špatný. Dlouhodobá neúdržba nebo jen minimální zásahy, vyvolané akutními riziky, vedou k rozpadání alejí a ke ztrátě jejich krajinotvorného významu.

Mgr. Jitka Matuszková, Dr., NPÚ ÚOP v Brně / National Heritage Institute, Regional Office in Brno

Absolventka FF MU Brno – etnografie a dějiny umění, postgraduální doktorandské studium tamtéž, obor etnologie, absolvovala roku 1997 disertační práci Lidový tanec na Podluží. (Jeho místo, funkce, proměny, nadregionální a interetnické souvislosti.) V památkové péči působí od r. 1994, odb. pracovník evidence a dokumentace, od roku 2011 monitoring památek UNESCO na NPÚ ÚOP v Brně. Je členkou Komise pro lidové stavitelství, sídla a bydlení České národopisné společnosti, Regionální komise NPÚ ÚOP v Brně pro posuzování nových návrhů na prohlášení za kulturní památku, Sboru lektorů a znalců verbuňku – Národní ústav lidové kultury ve Strážnici – od roku 2006 a členkou výboru Sdružení hliněného stavitelství, z. s. Je autorkou řady odborných článků o lidovém stavitelství a tanci. Podílela se na nominačním dokumentu pro zapsání Slováckého verbuňku na seznam nemateriálního kulturního dědictví lidstva UNESCO.

Jitka Matuszková graduated in ethnography and history of art at the Faculty of Arts of the Masaryk University in Brno where she defended her doctoral thesis titled "Folk Dances in the Podluží Region" (its role, functions, development, inter-regional and inter-ethnic contexts) in 1997. She has been active in the field of heritage conservation since 1994 working as a specialist in monument registration and documentation. She has been specialising in UNESCO monuments monitoring since 2011 at the National Heritage Institute, Regional Office in Brno. She is a member of the Committee for Folk Architecture, Settlements and Housing of the Czech Ethnographic Society, of the regional committee of the National Heritage Institute, Regional Office in Brno, responsible for assessing new applications for declaration of assets as cultural monuments, of the Association of Verbuňk (Recruit Dance) Dance Teachers and Experts – National Institute of Folk Culture in Strážnice – since 2006, and she is a member of the committee of Earthen Architecture Association. She is an author of numerous papers on folk architecture and folk dance. She participated in the drafting of the nomination document for inscription of the Slovácko Verbuňk on the UNESCO list of intangible cultural heritage.

Ing. Jan Vybíral, Biosferická rezervace Dolní Morava / Lower Morava Biosphere Reserve

Ředitel Biosférické rezervace Dolní Morava, kterážto společnost je pověřena funkcí site managera LVA. Člen Českého národního komitétu Programu MAB (ČNK MAB), člen Mezioborové odborné pracovní skupiny pro LVA. Bývalý ředitel Lesního závodu Židlochovice.

Managing director of the Lower Morava Biosphere Reserve, a company acting as the site manager of the Lednice-Valtice Cultural Landscape (LVCL). A member of the Czech National Committee of the MAB Programme (MAB CNC), a member of an Interdisciplinary Expert Working Group for LVCL. Former director of Židlochovice forest management company.

⁴ Viz dopis NPÚ GŘ adresovaný MK ČR č. j. NPÚ-310/47494/2015 ze dne 15. 7. 2015

Negativní vlivy přírody a člověka na stav Podzámecké zahrady v Kroměříži

Negative natural and anthropogenic influences on the condition of the Chateau Garden in Kroměříž

Jan Obšivač

Abstrakt

V důsledku úprav toku řeky Moravy a vybudování řady studní došlo v území Podzámecké zahrady k zásadním změnám, které její stav dodnes ovlivňují.

Zásadní snížení hladiny spodní vody působí na stav dřevin – řešením by bylo pouze výrazné zlepšení rozvodu povrchové vody po zahradě.

Částečné zatopení zahrady při jarním vzednutí řeky Moravy přes Mlýnskou strouhu není zásadním problémem, pokud voda ze zahrady odteče – problémem může být dlouhodobé zatopení zahrady (viz povodně z roku 1997).

Trvalým nebezpečím je pro biotickou složku Podzámecké zahrady silný vítr, který čas od času dokáže výrazně poškodit, či dokonce zcela zničit některé již dříve narušené stromy.

Abstract

Due to the modifications to the flow of the Morava river and due to the construction of a number of wells, fundamental changes occurred in the Chateau Garden that are affecting its present condition.

Significant lowering of groundwater level impairs the condition of tree species – the only solution would be a significant improvement of surface water distribution in the garden.

Partial flooding of the garden in the spring when water from the Morava river reaches the garden over the Mlýnská mill brook is not a major problem, if the water flows out from the garden – on the other hand, long-term flooding may be a problem (see the floods of 1997).

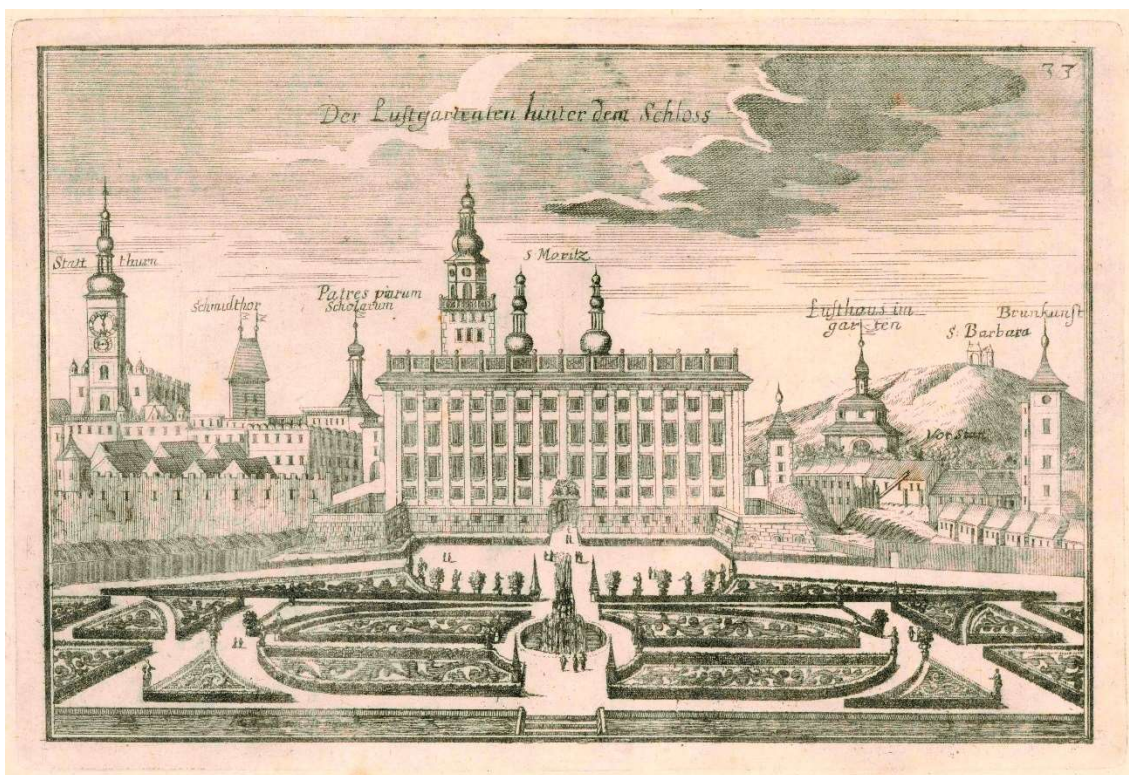
Strong wind is a permanent hazard for the biotic element of the Chateau Garden. Occasionally, it can significantly damage some trees, or even completely destroy those that had already been damaged in the past.

Negativní vlivy přírody a člověka na stav Podzámecké zahrady v Kroměříži

Statek UNESCO „Zahrady a zámek v Kroměříži“ zahrnuje budovu arcibiskupského zámku a dvojici zahrad – Podzámeckou a Květnou. Zatímco Květná zahrada se nachází ve vyvýšené poloze západně od zámku, Podzámecká zahrada leží přímo u břehu řeky Moravy. Následující text se pokusí stručně shrnout možná rizika, která pro zahradu vyplývají nejen z důvodu její polohy.

Letecký pohled na Podzámeckou zahradu, 2008, Archiv NPÚ

Veduta Kroměříže s Podzámeckou zahradou, 1691, Archiv MUO

Podzámecká zahrada se vyvíjela u budovy biskupského hradu, později zámku, přinejmenším od druhé poloviny 16. století. Její původně drobné měřítko bylo zpočátku do značné míry spolu ovlivněno tehdy neregulovaným tokem řeky Moravy, která do prostoru dnešního parku zasahovala četnými slepými rameny a bažinami (rovněž důležitými pro město z obranného hlediska).

Spolu s rozvojem zahrady se měnil rovněž zdejší vodní režim, jehož úprava byla završena v polovině 19. století přeměnou Podzámecké zahrady v rozlehlý krajinářský park, což mimo jiné umožnila i postupná regulace řeky Moravy a vysušení bažinatého lužního lesa.

Plán Podzámecké zahrady, 1850, Archiv MUO

Bohužel z dlouhodobého hlediska se regulační práce projevily poklesem stavu spodní vody v území zahrady. Tento negativní jev byl ještě znásoben vybudováním množství studní, zásobující rozrůstající se město. Dodnes výrazně ovlivňuje stav dřevin v zahradě a koncepčním řešením by bylo pouze výrazné zlepšení systému rozvedení povrchové vody v zahradě.

Při zvýšené hladině řeky Moravy (de facto pokaždé během jarních měsíců) se do zahrady dostává vody přes ústí Mlýnské strouhy (část mlýnského náhonu, zasypaného v 19. století). V případě běžného, nikoli extrémního zvýšení hladiny se nejedná o zásadní problém, pokud je vodě umožněno ze zahrady opět odtéct. Krátkodobé zaplavení vodou zažila zahrada během své existence bezpočtukrát, problémem je především dlouhodobé zaplavení, kdy voda neodtéká.

Ústí Mlýnské strouhy, říjen 2015, foto autor

V novodobé historii zahrady zcela zásadní událostí byly povodně v červenci 1997. Za normálního stavu dosahuje průměrný průtok řeky Moravy v profilu podzámecké zahrady cca 45m³ a výška hladiny je cca 90 cm. 8. července 1997 se voda začala vlévat do zahrady a tento stav trval tři dny, přičemž během kulminace byl průtok cca 760m³ a výška hladiny dosahovala 725 cm. Bylo zaplaveno zhruba 95% plochy zahrady a v některých místech dosahovala výška vody více než dvou metrů. Přesto nebyla zaplavena žádná z historicky cenných staveb, voda se dostala pouze do zahradnického zázemí. Z toho vyplývá, že zahradní stavby byly již v minulosti umísťovány s ohledem na možnost povodní.

Povodeň v zahradě, červenec 1997, Archiv NPÚ

Následky povodně, červenec 1997, Archiv NPÚ

Již během povodně byla zničena řada vzácných dřevin, přičemž po opadnutí vody destrukce dále pokračovala. Je třeba zdůraznit, že v některých částech zahrady voda stála až tři týdny. Bezprostředně po povodni byla zničena více než stovka stromů, nepočítaje keřové porosty a travní plochy.

V následujících letech pokračovala odstraňování stromů, poškozených během povodně. K poslednímu rozsáhlému kácení poškozených dřevin došlo v roce 2011, takže celkový počet stromů zničených povodní z roku 1997 dosahuje několika stovek.

Dalším významným rizikovým faktorem v Podzámecké zahradě je vítr. Především stromy, oslabené během povodní, byly během silného větru ohroženy nejvíce. Již v srpnu 2001 se parkem prohnala vichřice, které za sebou zanechala 141 vyvrácených či polámaných stromů.

Jako ochranný štít před silným větrem slouží především vnější „obal“ vzrostlých stromů po obvodu zahrady. V rámci ochrany před dalšími povodněmi začal správce vodního toku v roce 2006 svévolně realizovat v prostoru Podzámecké zahrady hliněný val, který měl zahradu a blízkou část města ochránit. Přestože byly stavební práce správcem statku okamžitě zastaveny, pojezd těžké techniky významně poškodil cestní síť v zahradě. Další plány na vybudování valu po obvodu zahrady v současné době snad nejsou aktuální, nicméně jejich případná realizace by právě pro vnější obal zahrady byla v dlouhodobějším horizontu likvidační, neboť zasypání kmenů stromů cca 1 m – 1.5 m vysokým hliněným valem by vedla nepochybně k jejich úhynu.

Zbytky valu, realizovaného v roce 2006, říjen 2015, foto autor

Vzhledem k tomu, že u severozápadní části zahrady se nachází zahrádkářská kolonie, v níž se čas od času objevují požadavky na změnu územního plánu a umožnění bytové výstavby, byla by případná změna legislativního rámce pro tuto lokalitu klíčová i pro hypotetickou budoucí protipovodňovou ochranu této části města.

Ze strany správce statku a příslušných orgánů památkové péče je již dlouhodobě vyvíjena aktivita, aby protipovodňová ochrana města Kroměříže byla řešena nikoli až v rámci samotného města, ale výše proti proudu řeky Moravy.

Přestože v názvu příspěvku se hovoří o negativních vlivech přírody a člověka, je třeba říci, že i řada přírodních faktorů, poškozujících stav parku, byla ve skutečnosti člověkem zaviněna, či alespoň ovlivněna. Je tedy pouze na nás, zda jsme schopni vzít si poučení z minulých let a chyb našich předchůdců tak, abychom zachovali stále velmi vysoký stupeň autenticity Podzámecké zahrady i do budoucna.

Mgr. Jan Obšivač, DiS., NPÚ ÚOP v Kroměříži / National Heritage Institute, Regional Office in Kroměříž

Absolvent Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, obor Historie–Dějiny umění. Od r. 2006 – současnost zaměstnán na Národním památkovém ústavu, územní odborné pracoviště v Kroměříži: památkář – garant (2006–2010), vedoucí kanceláře ředitele, vedoucí referátu Národní centrum zahradní kultury v Kroměříži (2011–2012), lektor v rámci referátu NCZK (2013).

A graduate of the Faculty of Arts at the Masaryk University in Brno, majoring in history and history of art. Jan Obšivač has been an employee of the National Heritage Institute, Regional Office in Kroměříž, since 2006: conservationist – supervisor (2006–2010), head of the director's office, head of the National Centre of Garden Culture (NCGC) in Kroměříž (2011–2012), a lecturer of NCGC (2013).

Lenka Křesadlová

Abstrakt

Metodika vytvořená v rámci projektu NAKI DF 12P01OVV044 ukazuje důležitost střednědobého a dlouhodobého plánování a především srozumitelné komunikace odborných názorů a zjištění směrem k široké veřejnosti s cílem, zajistit dlouhodobé a stabilní naplňování konceptu trvale udržitelného rozvoje památek zahradního umění na území naší republiky. Popsaný postup je zaměřen nejen na hledání rovnováhy mezi uspokojováním potřeb uživatelů a ochrany identifikovaných hodnot památky, ale zdůrazňuje potřebu vytvářet podmínky pro obecné přijetí zjištěných hodnot společností a motivovat společnost k aktivní participaci na ochraně těchto hodnot. Aby dokument řešil v potřebné šíři ochranu jak hmotných, tak nehmotných hodnot PAZU, musí Management plán obsahovat Plán využívání PAZU, Plán péče o hmotnou substanci PAZU (plán údržby), Plán prezentace PAZU. Metodika přináší vzor praktického uplatnění řady ryze odborných výstupů a analýz v procesu efektivního plánování každodenní péče o památky zahradního umění, tento specifický segment nemovitého kulturního dědictví.

Abstract

The methodology developed under the project NAKI DF 12P01OVV044 shows the importance of medium and long-term planning and above all of understandable communication of expert opinions and findings in interactions with the general public in order to ensure a long-term and stable implementation of the concept of sustainable development of the monuments of garden art on a national scale. The described methodology focuses not only on seeking a balance between satisfying the needs of users and protecting the identified heritage values, but it also stresses the need to create conditions for general acceptance of the identified values by the community, and to motivate the community to actively participate in the protection of those values. In order to ensure that the document addresses the necessary scope of both tangible and intangible values of garden art monuments (GAM), the Management Plan must include a plan for the use of GAM, plan for care of material substance of GAM (maintenance plan), and plan for presentation of GAM. The methodology provides guidance for practical implementation of many purely expert outputs and analyses into the process of efficient planning the daily care of garden art monuments, which are a specific element of immovable cultural heritage.

„Památky zahradního umění jsou díla významná z hlediska dějin nebo umění (zahrady, parky aj.), utvářená záměrně jako architektonické a vegetační kompozice v souladu s estetickými názory, životním stylem, filozofickými postoji a zahradní kulturou své doby. Specifickým rysem památek zahradního umění je zastoupení přírodní složky v jejich kompozici, a to především rostlin, jež jsou zdrojem proměnlivosti zahrad či parků nejen v rámci střídání ročních období, ale v důsledku růstového vývoje i v dlouhodobém časovém horizontu.“¹

Památky zahradního umění jsou výrazně zastoupeny mezi památkami, které byly na území naší republiky zapsány na seznam přírodního a kulturního dědictví UNESCO (Lednice-Valtice – kulturní krajina, Zahrady a zámek v Kroměříži) nebo tvoří jejich významnou součást (např. zámecká zahrada v Českém Krumlově). To svědčí o vyspělosti zahradní kultury v historickém vývoji naší země. Zároveň to představuje závazek, předat tyto i další památky zahradního umění příštím generacím v neztenčené kvalitě.

Tyto nemovité památky často se složitou vnitřní strukturou stojí na pomezí mezi kulturním a přírodním dědictvím. Jejich ochrana se tedy často stává předmětem dvou různých veřejných zájmů - ochrany kulturního dědictví a ochrany přírody. Snaha o jejich uchování a rozvoj je o to náročnější. Její kvalitní naplňování se neobejde bez plánování nezbytného kontinuálního procesu péče. Toto plánování musí vycházet z co nejhlubšího poznání všech hmotných složek díla a hodnot (hmotných i nehmotných, kulturně historických i přírodních), které lze v díle identifikovat v kontextu aktuálního hodnotového systému společnosti jako celku.

Po většinu 20. století byla mezi hodnotami nemovitých památek zdůrazňována především autenticita jejich hmotné složky, která v širším chápání zahrnuje pravost, originalitu a původnost památky. Z toho vycházela také strategie péče o jednotlivé památky zaměřená především na konzervační, restaurátorské, případně rekonstrukční zásahy. Dokument ICOMOS o autenticitě z Nary (1994) posunul tradiční přístupy k posuzování hodnot památek, založené na autenticitě formy i hmoty, směrem ke konceptu relativní autenticity. To znamená, že hodnoty kulturního dědictví by měly být nadále posuzovány vždy v rámci svého kulturního kontextu. Tento nastolený trend dále rozvíjejí další mezinárodní dokumenty jako např. *Deklarace z Xi'anu* (2005), *Charta o interpretaci kulturního dědictví* (Québec 2008), *Charta ICOMOS z Nového Zélandu* z roku 2010. Tyto dokumenty zdůrazňují význam nehmotných hodnot kulturního dědictví. Kulturně historický význam památky je na počátku 21. století tedy chápán jako hodnocení míry reprezentativnosti, vzácnosti a osobitosti a míry jejího významu v kontextu místa, regionu resp. národa jako celku. Památkové hodnocení tak přestává být výlučně činností vědeckou, ale stává se dobovým „subjektivním“ stanoviskem.²

Tento nový přístup by měl vést také ke změně strategie péče o jednotlivé památky, která by měla být rozšířena také o komunikaci s veřejností. Měl by být kladen důraz na budování žádoucí „Hodnoty identity“ specifického obrazu památek ve společnosti.

Na památky zahradního umění mohou být vázány také projevy nehmotného kulturního dědictví, tak jak jsou definovány v Úmluvě o zachování nemateriálního kulturního dědictví (2003). Při péči o památky zahradního umění mohou být používány specifické tradiční řemeslné postupy, případně zde může být udržována tradice původního využívání především pořádání slavností se specifickou náplní³.

Všechny tyto výše popsané aspekty by měly být co nejpřesněji poznány, popsány a měla by být zpracována koncepce jejich dlouhodobého rozvoje (cca 100 let), na níž by navazoval kontinuálně aktualizovaný střednědobý (5-10 let) a krátkodobý plán péče (1 rok) o specifické hmotné i nehmotné hodnoty konkrétní

¹ KŘESADLOVÁ, Lenka et al. *Metodika prostorové analýzy památek zahradního umění*. Praha: Národní památkový ústav, v tisku.

² OLŠAN, Jiří et al. *Metodika identifikace hodnot památek zahradního umění*. Praha: Národní památkový ústav, v tisku.

³ OLŠAN, Jiří et al., op. cit.

památky zahradního umění. V naší republice není běžné, aby péče o konkrétní památku byla předmětem komplexního plánování. Tento nástroj je v současné době rozvíjen především u památek zapsaných na seznam přírodního a kulturního dědictví UNESCO a památek na indikativním seznamu.

K většímu využívání tohoto nástroje péče u památek zahradního umění by mohl přispět vznik řady odborných metodických materiálů, které je v procesu plánování možné efektivně využívat. Část z nich byla zpracována NPÚ v rámci Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI)⁴, část vytvořili v rámci dalších projektů NAKI odborní pracovníci dalších vědeckovýzkumných institucí v ČR⁵, část metodik vznikla jako výstup projektu IOP Národní centrum zahradní kultury v Kroměříži.

Jedna z těchto metodik je přímo věnována postupu tvorby Management plánu ochrany památkových hodnot památek zahradního umění⁶. Tuto metodiku lze chápat i jako zastřešující dokument, ve kterém je prezentován význam a praktické využití i dalších nově zpracovaných metodických materiálů věnovaných jak objektivizovanému popisu hmotné podstaty památky, její kompoziční struktury, průzkumu hodnot památky, tak praktické péči o jednotlivé složky hmotné podstaty památek zahradního umění a jejich využívání a prezentaci. Metodika ukazuje důležitost střednědobého a dlouhodobého plánování a především srozumitelné komunikace odborných názorů směrem k široké veřejnosti.

Obecně je management chápán jako soubor praktik, jejichž prostřednictvím jsou dostupné zdroje využívány k vytváření hodnot či jako proces koordinace pracovních aktivit lidí tak, aby byl prováděn účinně a efektivně.⁷ Nepostradatelnou součástí tohoto procesu je plánování, které zahrnuje definici cílů a celkové strategie pro jejich dosažení. Plánování na poli ochrany a péče o památkový fond má svá specifika vycházející z faktu, že primárním cílem tohoto plánu by mělo být uchování existujících hodnot a jejich uměřené využívání.⁸

Metodika zabývající se tvorbou Management plánu se věnuje péči o kulturně historické hodnoty památek zahradního umění. V souladu se současným důrazem na ochranu hmotných i nehmotných hodnot zde popsany modelový management plán zahrnuje zpracování **vstupních údajů (podkladů)**, z nichž pak vychází jednotlivé specifické části management plánu: **plán využívání památky**, **plán péče o hmotnou substanci památky** (plán údržby) a **plán prezentace památky**. **Návrh opatření** každého z těchto dílčích plánů je nutné zpracovávat na základě **analýzy stávajícího stavu** dané problematiky v rámci památky a **SWOT analýzy** problematiky v rámci památky a jejího okolí v širším slova smyslu. Navržené cíle a opatření k jejich dosažení musí být konkrétní, to znamená specifické, měřitelné, akceptované (srozumitelně komunikované), realizovatelné, termínované. S obsahem management plánu konkrétní památky zahradního umění, jako s nástrojem ochrany jejich hodnot, by měla být seznámena co nejširší veřejnost, protože závazek jejich uchování pro příští generace neleží pouze na vlastnících památek, ale také všech, kteří památky užívají pro uspokojení svých potřeb nebo nějakým způsobem ovlivňují jejich okolí.

Vstupní údaje management plánu by měly obsahovat sumu kvalitně odborně interpretovaných údajů o historickém vývoji i současném stavu památky a jejich hodnotách. Z nich jsou pak odvozovány jak

⁴ Projekt DF12P01OVV044 Kulturně historicky cenná území jako součást národní a kulturní identity České republiky. Metody identifikace hodnot historických sídel, parků a zahrad a jejich zachování.

Projekt DF11P01OVV026 Každodenní život a kulturní vliv aristokracie v Českých zemích a ve střední Evropě v kontextu veřejně přístupných historických sídel ve správě Národního památkového ústavu – instalace, prezentace, aplikace.

⁵ Projekt DF11P01OVV019 Metody a nástroje krajinářské architektury pro rozvoj území.

Projekt DF12P01OVV016 Zhodnocení a udržitelné využití potenciálu památek zahradního umění.

⁶ KŘESADLOVÁ, Lenka; et al. Management plán ochrany památkových hodnot památek zahradního umění. Praha: Národní památkový ústav, v tisku.

⁷ COULTER, Mary. *Management*. Praha: Grada Publishing, 2004. ISBN 80-247-0495-1.

⁸ KESNER, Ladislav. *Marketing a management muzeí a památek*. Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN 80-247-1104-4.

dlouhodobé vize, tak střednědobé a aktuální cíle péče o památku. Tyto údaje lze získat celou řadou průzkumů (archivní průzkum, stavebně historický průzkum, archeologický průzkum, dendrologický průzkum, architektonicko-historický průzkum, pasport, kompoziční rozbor a další).

Jako metodický podklad k získávání kvalitních analytických podkladů pro tvorbu management plánu by měly sloužit také metodiky: *Metodika pasportizace památek zahradního umění*⁹, *Metodika prostorové analýzy památek zahradního umění*¹⁰, *Metodika identifikace hodnot památek zahradního umění*¹¹, *metodika Archeologický výzkum památek zahradního umění*¹² a *Architektonicko-historický průzkum památky krajinnářské architektury*¹³. Zde jsou uvedeny potřebné teoretické údaje a popsány praktické postupy, tak provádět dané průzkumy.

Plán využívání památky definuje formu a intenzitu aktivit, které mohou být v památce zahradního umění realizovány. Při přípravě tohoto plánu je vždy nutné mít na paměti, že vnímání hodnoty památky se odvíjí i od toho, čím společnosti konkrétně přispívá. Je tedy nutné neustále hledat rovnováhu mezi potřebou sloužit aktuálním potřebám a zájmu veřejnosti a potřebou uchovávat památkové hodnoty daného objektu. Využitím památky zahradního umění pro určitou akci nesmí být ohrožena její autenticita a její výpovědní hodnota jako historického dokumentu. Limity novodobého využití těchto památek pro kulturní a jiné společenské aktivity, co se týče jejich typu a kapacit, je nezbytné odvozovat od původní i současné funkce objektu, jeho charakteru, křehkosti i aktuálního fyzického stavu hmotné složky kompozice, úrovně péče i od regulativů vyplývajících z jiných zákonů (o ochraně přírody a krajiny, vodní zákon aj.) a podobně.

Na základě identifikace hodnot a dalších průzkumů se provede analýza citlivosti jednotlivých částí památky na poškození v rámci běžného provozu a v rámci případného konání jednorázových akcí (slavností). Sleduje se vliv na hmotné i nehmotné hodnoty památky. Na základě této analýzy lze navrhnout opatření, jak směrem k úpravě návštěvních řádů, plánu údržby i podmínek pronájmů a podobně. Zvýšená pozornost by měla být věnována především stanovením podmínek pro konání jednorázových akcí. U nich je nutné velmi pečlivě zvažovat i jejich vliv na celkový obraz památky a to nejen v očích přímých účastníků, ale i u široké veřejnosti, která je ovlivněna prostřednictvím reklamních upoutávek na akci, informování o průběhu akce v médiích apod. Míra vlivu jednotlivých aktivit na žádoucí obraz památky je těžko měřitelná, protože se jedná o dlouhodobý proces. O to dlouhodobější a výrazně hůře odstranitelné může mít pro památku následky.

Problematice adekvátního využívání památek zahradního umění se mimo jiné věnují nové metodiky: *Způsoby prezentace památek zahradního umění*¹⁴, *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*¹⁵, *Metodika pro přípravu a realizaci historicky poučených festivit v prostředí hradů a zámků*.¹⁶

Plán péče o hmotnou substanci památky musí zohledňovat individuální potřeby jednotlivých strukturálních prvků kompozice památky zahradního umění vzhledem k jejich funkci, ale i funkčnost kompozice památky jako celku. Musí se zabývat všemi základními skupinami strukturálních prvků vytyčených v pasportu,

⁹ OLŠAN, Jiří et al. *Pasportizace památek zahradního umění*. Praha: Národní památkový ústav, v tisku.

¹⁰ KŘESADLOVÁ, Lenka et al., op. cit.

¹¹ OLŠAN, Jiří et al., op. cit.

¹² JANÁL, Jiří et al. *Archeologický výzkum památek zahradního umění*. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-7480-030-6.

¹³ KREJČÍŘÍK, Přemysl; PAJCHAL, Miloš. *Architektonicko-historický průzkum památky krajinnářské architektury*. Certifikovaná metodika. Zahradnická fakulta Mendelovy univerzity v Brně. v tisku.

¹⁴ HUDEC, Petr; KŘESADLOVÁ, Lenka et al. *Způsoby prezentace památek zahradního umění*. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-7480-028-3.

¹⁵ HUDEC, Petr et al. *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-7480-029-0.

¹⁶ PAVELEC, Petr; SAVKO, Pavel et al. *Metodika pro přípravu a realizaci historicky poučených festivit v prostředí hradů a zámků – I*. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-85033-37-3.

ke kterým patří vodní prvky, prvky reliéfu, vegetační prvky, pozemní stavby (budovy, pozemní stavby ostatní), dopravní stavby (především cesty), vodohospodářské stavby (rybníky, umělé vodoteče a další), ostatní inženýrské stavby (především osvětlení a rozvody energií), umělecké a uměleckořemeslné prvky a prvky vybavenosti. Velmi různorodou složkou kompozice památky jsou vegetační prvky. Jedná se o živé organismy vyžadující kontinuální odbornou péči a cyklickou obměnu v termínech vycházejících z fyziologických potřeb jednotlivých druhů rostlin. Z tohoto důvodu je nutné se v plánu péče zabývat samostatně jednotlivým skupinám vegetačních prvků se specifickými nároky, jako jsou stromy (solitéry, skupiny, porosty, aleje), keře, růže, tvarované dřeviny, rostliny v nádobách, výsadby trvalek, jednoleté výsadby, trávníky a louky.¹⁷ Vlastní plán péče by měl obsahovat návrh technologií péče pro všechny kategorie prvků nacházejících se v konkrétní památce, intenzitu zásahů, optimální termín, jejich technickou, personální a finanční náročnost.

Ke zkvalitnění péče o specifické součásti kompozice památek zahradního umění by měly přispět také metodiky: *Cesty s nestmeleným povrchem v památkách zahradního umění*¹⁸, *Obnova vysokých tvarovaných stěn v památkách zahradního umění*¹⁹, *Trávníky a květnaté louky v památkách zahradního umění*²⁰, *Rostliny v nádobách a stavby pro jejich přezimování v památkách zahradního umění*²¹.

Hlavním cílem **plánu prezentace památky** je změna postojů společnosti směrem k ochotě přispívat k ochraně identifikovaných hodnot památky zahradního umění. Nejefektivnějším způsobem prezentace památky a jejích hodnot je přímý kontakt s kvalitními lektory. Tato forma je však po všech stránkách náročná a je možné ji nabídnout pouze omezenému počtu návštěvníků po omezenou dobu. Prvním krokem při prezentaci hodnot památky by tedy mělo být vytvoření kvalitního zázemí pro samoobslužné poznávání památky různými cílovými skupinami. To vyžaduje především provedení kvalitní interpretace komunikovaných informací směrem k různým cílovým skupinám. Důraz na kvalitní interpretaci prezentovaných témat platí také při komunikaci prostřednictvím nejrůznějších typů hromadných sdělovacích prostředků a dalších médií. V plánu by měla být na základě analýz současného stavu prezentace navržena standardní komunikační strategie, která musí jasně odpovědět na otázky: Co chci sdělit? (*obsah zprávy*); Komu to chci sdělit? (*stanovení cílových skupin*); Jak to chci sdělit? (*volba kanálů/způsobů, kterými bude skupina oslovena*). Tato část management plánu by rozhodně neměla být odsouvána do pozadí, protože vědomí společnosti o hodnotách památek a přijetí potřeby tyto hodnoty chránit je nezbytnou podmínkou pro jejich dlouhodobý udržitelný rozvoj v současných socioekonomických podmínkách.

Jako podklad při stanovování cílů plánu komunikace lze opět využít mimo jiné metodiky: *Způsoby prezentace památek zahradního umění*²² a *Způsoby edukačního využití památek zahradního umění*²³.

Cílem dokumentu **Management plán** věnovanému ochraně kulturně historických hodnot památek zahradního umění je předložit strategii postupu ochrany identifikovaných hodnot pro určité časové období. Mělo by se jednat o materiál koncepční, využitelný jako praktický nástroj každodenní péče o hmotnou i nehmotnou podstatu památky. Měl by být vystavěn na objektivně zjištěných skutečnostech a dlouhodobých

¹⁷ Výčet vychází z DGGL, Arbeitskreis Historische Gärten und Forschungsgesellschaft Landschaftsentwicklung-Landschaftsbau, 2006.

¹⁸ ZLATUŠKA, Karel et al. *Cesty s nestmeleným povrchem v památkách zahradního umění*. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-7480-033-7.

¹⁹ KREJČÍŘÍK, Přemysl; KŘESADLOVÁ, Lenka. *Obnova vysokých tvarovaných stěn v památkách zahradního umění*. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-7480-034-4.

²⁰ STRAKOVÁ, Marie et al. *Trávníky a květnaté louky v památkách zahradního umění*. Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-7480-031-3.

²¹ KŘESADLOVÁ, Lenka et al. *Rostliny v nádobách a stavby pro jejich přezimování v památkách zahradního umění*, Praha: Národní památkový ústav, 2015. ISBN 978-80-7480-032-0.

²² HUDEC, Petr; KŘESADLOVÁ, Lenka et al., op. cit.

²³ HUDEC, Petr et al., op. cit.

vizích. K jejich naplňování by měl přispívat vytyčením konkrétních, splnitelných střednědobých i krátkodobých cílů.

Metodika tvorby Management plánu ochrany památkových hodnot památek zahradního umění bude vydána v nejbližším období. Svou náplní vychází z *Plánu nakládání se statky zapsanými na Seznam světového dědictví*²⁴, který pro potřeby památek zahradního umění a běžnou památkovou praxi upravuje a zjednodušuje. Její význam se bude odvíjet od toho, jak široké najde uplatnění. Jistě nebude snadné přesvědčit majitele a správce památek, aby změnili zažitou praxi a začali se do hlubší míry zabývat plánováním péče na základě objektivizovaně zjištěných hodnot. Jak ale ukazují zkušenosti ze zahraničí, jedná se o velmi efektivní nástroj, který v dlouhodobém horizontu umožňuje racionalizaci nakládání s dostupnými zdroji ve prospěch udržitelného rozvoje památek, k užitku dnešních i budoucích generací.

Kvetoucí Holandská zahrada v Květné zahradě v Kroměříži - maximální účinek této na péči velmi náročné kompozice lze výrazně zúročit pořádáním edukačních programů pro děti i dospělé, při kterých je osvětlen nejen historický kontext jejího vzniku, ale také například specifika a nároky jednotlivých rostlin. Účastník tak vnímá zahradu nejen jako krásný obraz, ale má možnost si za ní představit osudy a práci konkrétních lidí a získat k ní hlubší vztah. (foto L. Křesadlová, 2015)

Ing. Lenka Křesadlová, Ph.D., NPÚ ÚOP v Kroměříži / National Heritage Institute, Regional Office in Kroměříž
Absolventka Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity v Brně, obor Zahradnictví, doktorské studium studijní program Zahradní a krajinářská architektura. Od r. 2005 zaměstnána na Národním památkovém ústavu, územní odborné pracoviště v Kroměříži: Památkář – specialista pro historickou zeleň a kulturní krajinu (2005–2011), Zahradní architekt (2012–2014), Ředitelka metodického centra zahradní kultury v Kroměříži (2014).

A graduate of the Mendel University of Agriculture and Forestry in Brno, Department of Horticulture. In her doctoral studies she specialised in garden and landscape architecture. Lenka Křesadlová has been an employee of the National Heritage Institute, Regional Office in Kroměříž, since 2005: conservationist – specialist on historic greenery and cultural landscape (2005–2011), garden architect (2012–2014), head of the Methodology Centre for Garden Culture in Kroměříž (2014).

²⁴ BENEŠ, Michal et al. *Metodické principy přípravy nominací k zápisu na Seznam světového dědictví UNESCO a zásady uchování hodnot těchto statků*. Praha: Národní památkový ústav, 2011. ISBN 978-80-87104-84-2.

Problematika péče o památky zahradního umění na příkladech vybraných památek UNESCO v České republice

The issues of conservation of garden art monuments illustrated on selected examples of UNESCO monuments in the Czech Republic

Ina Truxová

Abstrakt

Příspěvek se zaměřuje na historické zahrady, parky a krajinu, jež jsou chápány jako památky zahradního umění mající svoji nespornou historickou hodnotu, pro kterou byly zařazeny na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO. Tyto specifické areály jsou díky podílu živé složky, vegetace, velmi zranitelné a vyžadují speciální péči. Po souborném představení památek UNESCO v České republice, kdy je zejména zachycen vztah a podíl architektura a její vegetační součást, budou posléze na vybraných příkladech detailněji rozebrána potenciální rizika ohrožující památky zahradního umění.

Abstract

The contribution focuses on historical gardens, parks and landscapes, which are seen as garden art monuments of an indisputable historic value for which they were inscribed on the UNESCO World Heritage List. Due to the presence of a live element, i.e. vegetation, these specific sites are very vulnerable and require special care. After providing an overview of UNESCO monuments in the Czech Republic, which will focus in particular on the relationship between architecture and the element of vegetation, potential risks to the monuments of garden art will be discussed in detail on selected examples.

Ing. Ina Truxová, NPÚ GŘ / National Heritage Institute, Directorate-General

V roce 1987 vystudovala Zahradnickou fakultu Mendelovy zemědělské a lesnické univerzity v Brně, kde získala titul diplomovaného inženýra. Po dokončení studií působila jeden rok jako vědecká pracovnice Výzkumného ústavu pro okrasné zahradnictví, kde působila na oddělení dendrologie. Poté se specializovala na památkovou péči o historické parky a zahrady. Působila v NPÚ UOP Praha. Od roku 2002 pracuje v NPÚ GŘ v Praze (má v gesci celé území České republiky). Kromě jiného zodpovídá za dohled na památkovou péči a ochranou historických parků a zahrad v České republice, především těch, které jsou na seznamu národních památek. Je členkou několika odborných výborů v rámci projektů týkajících se parků a zahrad nespádajících do pravomoci NPÚ včetně několika památek vedených na seznamu světového kulturního dědictví UNESCO. Ina Truxová je předsedajícím členem poroty evropské soutěže Entente Florale Europe – Evropská kvetoucí sídla, která vybírá obce pro udělení ocenění Město/Vesnice roku za nejlepší péči o zeleň a ochranu životního prostředí. Je členkou Společnosti pro zahradní a krajinářskou tvorbu, exekutivního výboru ČNK ICOMOS a mezinárodního vědeckého výboru ICOMOS-IFLA pro kulturní krajinu.

Graduated in 1987 from the Mendel University of Agriculture and Forestry in Brno, Faculty of Landscape Architecture, and received the degree of Diploma Engineer (MSc equivalent). After graduation, she worked for one year as a researcher at the Institute of Ornamental Gardening, in the Department of Dendrology. After that, she has specialized in conservation of historical parks and gardens. She worked for the National Heritage Institute – Prague Regional Office. Since 2002 she works for the National Heritage Institute – Directorate-General in Prague (competency for the whole territory of the Czech Republic). Her responsibilities include supervising the conservation and protection of historical parks and gardens in the Czech Republic, in particular those designated as National Landmarks. She is a member of several expert committees for projects concerning parks and gardens which are not under jurisdiction of the National Heritage Institute, including several monuments on the UNESCO List of World Heritage. Ina Truxová is a jury member and chair of jury of the European competition Entente Florale Europe which selects the City/Village of the Year from the point of view of care of greenery and environmental protection. She is a member of the Czech

Landscape and Garden Society, executive committee of ICOMOS in the Czech Republic and ICOMOS- IFLA Cultural Landscapes International Scientific Committee.

Eliška Racková

Abstrakt

Dlouhodobé uchování původních ozdobných sgrafitových fasád zámku je jedním z hlavních problémů týkajících se uchování authenticity statku zapsaného na seznamu světového kulturního dědictví. Až do 20. století, kdy byla tato renesanční umělecká díla v několika fázích odkryta, byly sgrafitové fasády chráněny barokní omítkou. Nyní je tento hlavní atribut mimořádné univerzální hodnoty prezentován, a tedy také exponován. Příspěvek popisuje hlavní řešené problémy, monitorování a zásahy prováděné v souvislosti se správou tohoto statku. Díky dlouhodobému pozorování lze pochopit, jak fasády zámku pracují, a rozpoznat počáteční známky ohrožení. Hlavním aktuálním cílem je zavedení ochranných opatření, která by omezila vystavení sgrafitových fasád klimatickým vlivům a zhoršování jejich stavu.

Abstract

Long-term preservation of original sgraffito decoration of the castle façades is one of the key problems of keeping the authenticity of the World Heritage property. Renaissance art works were mostly covered under baroque plaster until revealed in several steps during the 20th century. Now this key OUV attribute is presented, and consequently, exposed. The paper describes the key issues, monitoring and management interventions. Long-term detailed observation allows understanding of the behaviour of castle façades and identification of early signs of threats. The main current objective is the introduction of protective measures, which would reduce the climatic exposure and deterioration of presented sgraffito façades.

Zámek Litomyšl a jeho sgrafitové fasády – rizika povětrnostních vlivů

Zámek v Litomyšli je statek nepříliš rozsáhlý, vzhledem ke svému charakteru nemá problémy s demografií a i historické jádro města Litomyšl, které vytváří jeho širší prostředí, je jedním z dobře prosperujících živých historických center. Terčem vandalismu se zámek stává spíše ojediněle¹ a jako památka s dominantní funkcí historického exponátu se potýká pouze s ambicemi svých správců, počasím a holuby. Byl zapsán na základě kritérií ii a iv jako výjimečná a v nedotčeném stavu zachovaný příklad arkádového zámku a příklad renesanční aristokratické residence střední Evropy. Jednou z rozhodujících hodnot, která dělá rozdíl mezi jednou z vedoucích Národních kulturních památek ČR a statkem UNESCO, je bezesporu v 70. a 80. letech odhalená a zdařile zrestaurovaná a doplněná sgrafitová fasáda.²

Fasádu lze rozdělit do čtyř hlavních celků s různým vývojem, výtvarným pojednáním, expozicí degradačním vlivům a stupněm autenticity. Nejrozsáhlejší jsou vnější fasády (přes 6100m²) s 26% autentických renesančních omítek. Procento sice nevypadá na první pohled skvěle, ale jedná se o celkem 1600m² renesančních omítek, kde každý metr čtvereční nese nějaký osobitý dekorativní prvek. Zdi jsou pokryty sgrafitovou bosáží s ornamentální a figurální výzdobou čel, štítů tvoří soustava kandelábrových pilířků a říms s převážně figurální výzdobou polí.

Zámek Litomyšl, štít východní fasády, detail pole 22IIP Venuše a Amor. V bočním osvětlení vyniká kvalita a velmi dobrý stav zachování sgrafita se zachovaným jemným rytím a trasologickými stopami. Ve spodní části rozvoj poškození odštěkující vodou (veškeré materiály E. Racková 2015, není-li uvedeno jinak).

Fasády byly nejpozději na konci 18. století zakryty hladkou omítkou a potom opětovně odhaleny v několika krocích ve 20. století, kdy nebyly ušetřeny ani některých razantních zásahů. Některé jejich části jsou vystavené intenzivnímu působení povětrnosti a z nejvyšších částí fasád už sgrafita ze 70. a 80. let zcela zmizela. Zásadní vliv na dnešní dobrý stav jihozápadní a jihovýchodní fasády měla rekonstrukce lunetové římsy na počátku 80. let. Fasády třetího nádvoří o celkové ploše 825m² pokrývá sgrafitová bosáž ukončená

¹ V poslední době nejzásadnější incident se odehrál v roce 2012, kdy neznámý pachatel sgrafitovou fasádu zasáhl více než třiceti výstřely, dle rozmístění důlků po střelách ve snaze likvidovat holuby sedící na římsách štítů jižní fasády.

² Dosud neúplnějším zhodnocením sgrafitové výzdoby zámku WAISSER, Pavel (ed.): *Sgrafita zámku v Litomyšli*, Litomyšl – Pardubice 2011.

figurálním vlysem. Prostor prošel dramatickými stavebními proměnami, byl však poprvé restaurován až v 80. letech a díky tomu si zachovává 40% originálních renesančních omítek, díky chráněné poloze bez vážnějších problémů. Střešní prvky (komíny a zadní strany štítů) jsou nepříliš rozsáhlé (495m²), ale problematické. Jediná část fasády, která nebyla nikdy zakryta, je jihovýchodní fasáda druhého nádvoří (208m²). Sgrafito bylo pravidelně udržováno, někdy však kontraproduktivními metodami. Fasáda tvořená pásy s výpravnou, symbolicky komponovanou figurální výzdobou je renesanční z 98%. Poloha v uzavřeném arkádovém nádvoří mu dává dobrou ochranu, římsa nad fasádou, která nahradila na počátku 17. století lunetovou římsu, má však malé vyložení. Z povrchu fasády je tak vymýváno intonaco bianco, pod značnou částí jeho plochy jsou dutiny a objevují se i otevřené defekty, naposledy zajištěné v roce 2012 (Fakulta restaurování Univerzity Pardubice).

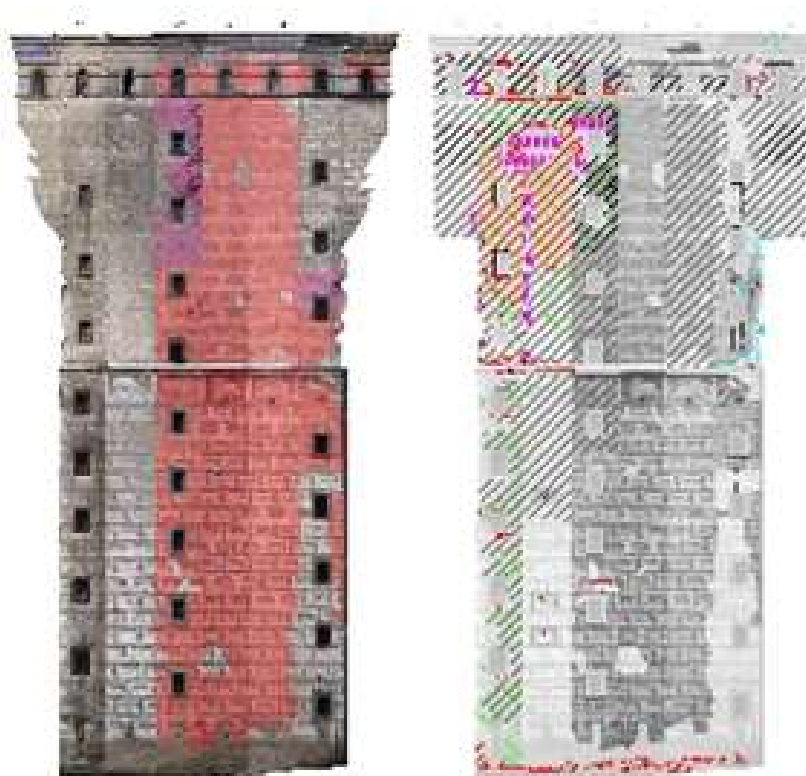

Zámek Litomyšl, fasáda 20. nádvoří, Samson bořící fílištínský chrám. Detail poškození spodní části pole před zajištěním v roce 2012 (foto E. Racková, 2011).

Během poslední obnovy zámku v 70. a 80. letech 20. století (kolektiv Václav Boštík, Zdeněk Palcr, Stanislav Podhrázký, Olbram Zoubek) vznikla důkladná fotografická a kresebná dokumentace průběhu odkrývání mladších omítek, nálezů sgrafit, průběhu a výsledků restaurování. Po vyhodnocení dokumentace a srovnání se stávajícím stavem je tak možné zprostředkovaně sledovat, jakým způsobem na fasády působily degradační vlivy do jejich zakrytí na konci 18. století, a jaký je výsledek jejich působení po téměř čtyřiceti letech na přelomu 20. a 21. století. Základní rys chování fasády je ten, že se děje většinou opakují. Na plochách, kde se díky příznivým podmínkám sgrafito zachovalo v raném novověku, přežije bez zásadnější újmy dlouhou prodlevu mezi restaurátorskými zásahy i na konci 20. století. Díky tomu je většina autentických renesančních ploch stabilní a kromě jistého opotřebení povrchu stále slušně dochovaná. Novodobé sgrafito na nejhůře namáhaných částech fasády zatím často trpí a odchází. Tuto stálost definuje souhrn stálých vlivů, jejichž působení na budovu se v čase téměř nemění. Bohužel je ale zjevné, že nejsou stabilní zdaleka všechny renesanční plochy, a na některých se v porovnání se stavem po odkrytí projevuje slabší, jinde ale i velmi silná degradace. Zachování autentických renesančních omítek s takto vysokou výtvarnou hodnotou je prioritou restaurátorského zásahu. V každém případě, kdy dochází k jejímu chátrání, je nutné se ptát, v čem se původně příznivé podmínky změnily. Budova zámku se nezachovala v nedotčeném stavu a řadu změn doznalo i její prostředí. Je třeba identifikovat, co za změnou prostředí stojí a jestli je možné příčinu chátrání účinně zmírnit nebo odstranit.

Orientace ke světovým stranám

Rozhodujícím vlivem v degradaci fasád je orientace konkrétní plochy ke světovým stranám, s ní spojená expozice k převládajícímu směru větru a rychlost vysušování fasády sluncem. Obzvláště dobře patrné je toto působení na tělese oktogonální věže na severním nároží zámku. Na východní straně se zachovala jedna z nejkompaktnějších renesančních ploch, která má zachovanou nejen ornamentiku, ale také původní povrch s nedotčenými trasologickými stopami renesančních nástrojů. Na severní straně o dva metry dále se z renesančního sgrafita nezachovalo vůbec nic a i sgrafito z roku 1974 před obnovou v letech 2014-2015 (RE s.r.o.) jevílo rozsáhlá poškození. Mezilehlá severovýchodní strana je renesanční – ale kupodivu také dosti poškozená. Během restaurování věže v roce 2014 však bylo zjištěno, že omítky celé této strany sice nejsou novodobé, ale nepocházejí ani z doby stavby zámku – již během 16. nebo na počátku 17. století bylo nutné zchátralou omítku části severovýchodní stěny věže vyměnit.

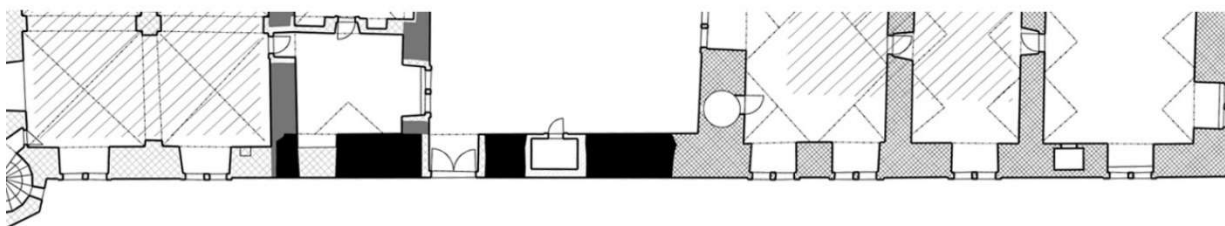
Zámek Litomyšl, rozvinutý oktagon věže. Srovnání původu omítek a rozsahu poruch před obnovou v roce 2014-2015. Renesanční sgrafito do 1581 podbarveno červeně, následně ranně novověké opravy fialově, druhá renesanční fáze modře, bez podbarvení novodobé (fotoplán 2011, aktualizace rozsahu poruch 2013, aktualizace původu omítek 2015).

Výška a izolace

Na perspektivu zachování omítky má zásadní vliv její výška nad zemí. U paty je vystavena vztlínání vody podkladovým zdivem a zanášení transportovanou solí, která končí puchýřováním omítky a ztrátou soudržnosti vrstev. Čím vyšší je výška nad zemí, tím méně budovu stíní proti větru okolní budovy a zeleň, stoupá vliv hnané vody a nestačí ochrana drobných říms ve štítech. Čím je prvek izolovanější od ostatních konstrukcí, tím silnější je vliv jeho promrznání. Většina nejvyšších částí štítů byla před restaurováním víceméně holá a výzdoba horních polí se dochovala pouze na částech severozápadní a severovýchodní fasády chráněných tělesem věže.

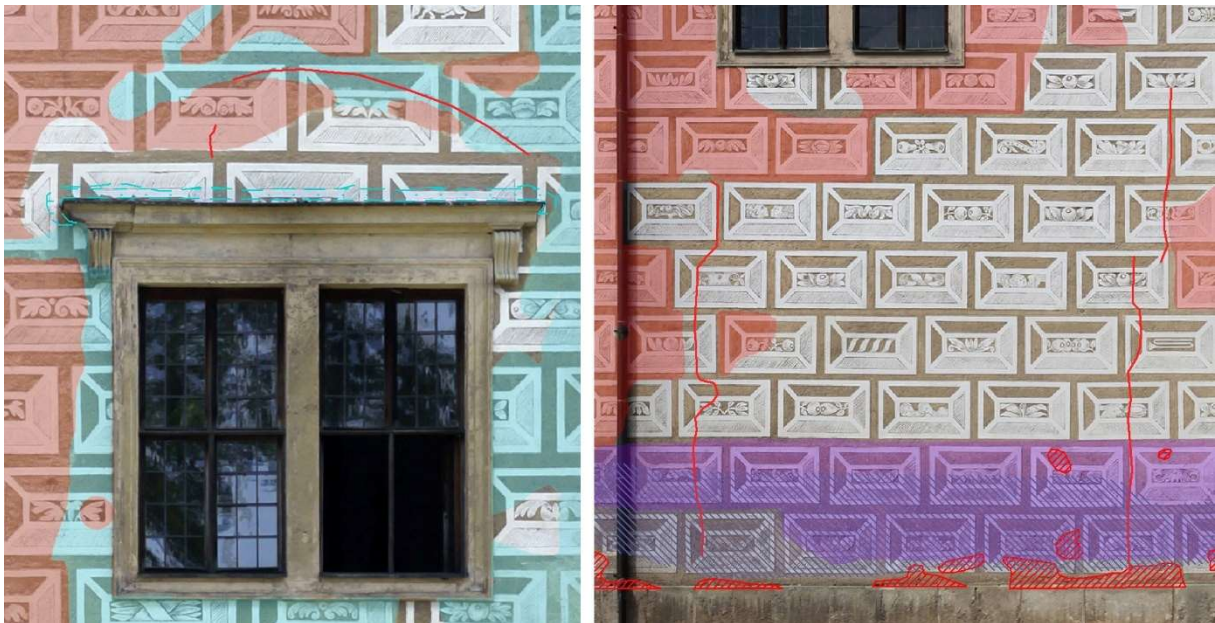
Stavební vývoj, materiálová a konstrukční podstata

Zásadní vliv na zachování sgrafita má jeho materiál. Materiál primárního sgrafita z období 1571-1581 je kvalitní a odolný, vlastnosti materiálů pozdějších oprav jsou o poznání horší. Nejde však jen o kvalitu omítky, ale také kvalitu podkladového zdiva. Mezi cihlami, z nichž je zámek postaven, je značný podíl nedostatečně ostře vypálených cihel. Sgrafito tak může v některých případech odpadávat i s úštěpkou cihel zdiva. Stavba zámku kromě toho není čistá novostavba, ale do renesanční stavby byly zahrnuty také nezanedbatelné úseky středověkého zdiva. Jeho přítomnost je dobře patrná na severní fasádě – velký suk středověkého zdiva z opuky na hliněnou maltu se nachází ve střední části přízemí, ve stejné ploše se prakticky nedochovalo renesanční sgrafito a dochází k novým rozsáhlým poruchám.

Zámek Litomyšl, severní fasáda. Soukres poruch a původu omítek, dole výřez vyhodnocení původu konstrukcí (plnou černou středověké) (půdorys E. Racková 2011).

Stavba zámku také nevznikla v jedné etapě, ale v několika jasně oddělených fázích, na jejichž rozhraní pod omítkou probíhají šmorcované spáry. V těchto spárách dochází k malým vzájemným pohybům částí stavby a omítky vypráskává. V těchto vertikálních liniích se vinou úseky fasády bez dochovaného sgrafita a nové praskliny. Stejná situace je i kolem spár mezi záklenky rozměrných oken ve zdivu a vyzdívkami oblouků.

Zámek Litomyšl, statické praskliny. Vlevo vypraskaný záklenek, západní fasáda (červeně první renesanční fáze, modře Böswart 1951-1952, ostatní novodobé); vpravo šmorcované spáry stavebních etap, jižní fasáda (červeně první renesanční fáze, fialově oprava 1974) (aktualizace E. Racková 2015).

Nahodilé faktory jsou většinou vnesené vnější změnou. Od roku konce 18. století, kdy byla sgrafitová fasáda zaomítána, bylo největší takovou událostí její postupné odkrytí fasád ve třech fázích od roku 1935 do 80. let.

„Faktor severní fasády“

Mezi postupem degradace sgrafita na východní a severní fasádě od jejich odkrytí je zarážející rozdíl. Mezi odkrytím obou fasád je zanedbatelný časový odstup (východní 1974, severní 1976) a v době provádění odkryvů byl stav srovnatelných ploch dle soudobé fotografické dokumentace podobný. Zatímco plochy na východní fasádě se svému výchozímu stavu vzdálily jen málo, sgrafito na severní straně je těžce poškozené.

Zámek Litomyšl, nejvyšší části štítů východní a severní fasády. Vlevo východní – pole 25IVP; vpravo severní – pole 38IVP.

Příčina takového rozdílu v postupu degradace není zatím dostatečně vysvětlená. V dokumentaci ze 70. let na povrchu sgrafita téměř chybí známky biotického napadení, k jehož současnému rozvoji pravděpodobně přispěla změna charakteru ploch v okolí zámku probíhající především od konce 18. století, kdy se nejprve v pravidelných, později volně krajinářsky komponovaných zahradách začalo uplatňovat větší množství

stromů, které ke konci 19. století již tvořily téměř souvislý les. Zeleň je zdrojem zárodků řas a lišejníků přenášených větrem, které nejen využívají vlhkost na fasádě, ale také ji aktivně udržují a podporují rozvoj dalších škodlivých organismů rozrušujících strukturu omítky chemicky i mechanicky. V neposlední řadě mohla být fasáda postižena větší chemickou agresivitou dešťové vody.

Nekompatibilita materiálů

S nutností vyrovnat se s rostoucím počtem poškození vzrůstá složitost mozaiky omítek z různých historických etap, jejichž materiály mají různé vlastnosti. Destruktivní vliv měly na zámek cementové omítky, které byly použity k přemítání štítů na počátku 20. století. V místech, kde již chyběla barokní omítka, a cementové omítky se dostaly do styku s renesančními, došlo k jejich spojení a během komplexní obnovy v 70. a 80. letech bylo možné tyto omítky obnovit jen v malé míře. Na dnešní fasádě je kritickým místem linie, kde se materiály na ploše fasády stýkají, a její okolí. Omítky z různých etap mají různé fyzikální charakteristiky. Negativně se projevuje hlavně rozhraní mezi renesančními a novodobými omítkami, které mají podíl cementu a nižší nasákavost. Renesanční omítky při rozhraní tak dostávají zvýšený přísun vlhkosti a rychleji korodují. Rozdíly se nemusejí projevovat jen mezi novodobými a renesančními omítkami, ale na jižní fasádě i na styku mezi omítkami z opravy fasády v roce 1973 a 1981, stejně tak mezi omítkami z první renesanční fáze na východní fasádě (kolem 1581) a následnými ranně novověkými opravami.

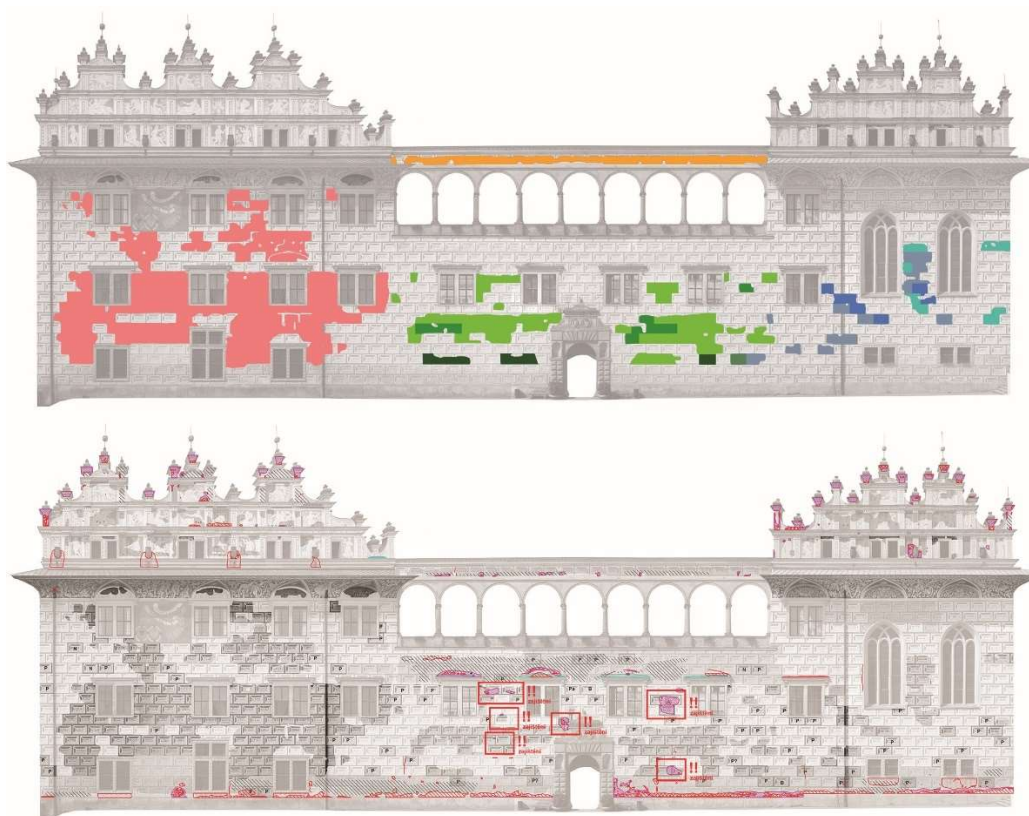

Zámek Litomyšl, detaily styku různých omítek. Vlevo: severní fasáda, pole 39IIP, dole renesanční omítka (neznámá fáze), nahoře novodobá. Vpravo: jižní fasáda, úsek pod otevřenou arkádou, nahoře omítka z roku 1983, dole předchozí provizorní oprava 1974 (obě fáze kolektiv Bošтік – Palcr – Podhrázský – Zoubek).

Změna míry konstrukční ochrany

V průběhu historie se míra konstrukční ochrany sgrafitových fasád několikrát radikálně změnila. Většina poruch renesančních omítek představují rostoucí a postupně se otvírající puchýře, které se rozvíjejí tím rychleji, čím více vystupují z roviny fasády a jsou více vystaveny degradačním vlivům. Vzniku puchýře však zpravidla předchází drobná prasklina nebo jiné poškození, kudy se voda snadněji dostává pod svrchní vrstvy omítky. Prasklina může být statická, technologická krakeláž, stejně se ale chovají i rozhraní mezi různými omítkami, rozhraní mezi giornata a hlubší vrypy sgrafita. Sgrafito je podstatou výtvarné techniky proškrabované omítky podstatně náchylnější k destrukci, než hladká omítka. To, jestli se prasklina rozvine

v puchýř, závisí na množství vody, které je prasklina vystavena. Původní podoba zámku s daleko vyloženou lunetovou římsou a soustavou drobných říms členících patra štítů není jen architektonicky malebná, ale především dobře promyšlená co do systému ochrany sgrafita. Toto uspořádání poskytovalo sgrafitu optimální, i když ne úplnou ochranu a omezovalo podíl ploch fasády, kde se poškozená omítka musela cyklicky vyměňovat. Kromě třetího nádvoří s minimálním působením větru byla původně jedinou částí fasády, která nebyla kryta lunetovou římsou, střední část jihovýchodní fasády. To dobře koresponduje s rozbohem typů psaníček na fasádě, který odráží postupný vznik sgrafit v jednotlivých stavebních fázích. Střední část jihovýchodní fasády zabírá samostatná skupina psaníček, která pravděpodobně vznikla až v rámci následných ranně novověkých oprav. V současnosti tato plocha opět patří mezi nejohroženější renesanční sgrafita na zámku.

Zámek Litomyšl, jižní fasáda. Nahoře rozbor typů psaníček (2011) – vlevo kompaktní plocha první fáze západního křídla, uprostřed sgrafita pocházející pravděpodobně z následných oprav. Dole dnešní stav s vyznačením obzvláště ohrožených ploch renesančního sgrafita.

Negativní efekt nemusí mít pouze odstranění konstrukční ochrany, ale někdy i její vylepšení. Až do poslední obnovy zámku neměly římsy štítů žádné oplechování. To při zanedbání údržby omítkových klínů vedlo k prosakování vody římsou a poškození její omítky. Ještě vážnější bylo toto nebezpečí v místech, kudy stéká voda ze zprohýbaných kontur štítů, kdy voda mohla poškodit i horní části figurálních polí pod římsami – na východní fasádě jsou viditelná pole, kde jsou postižené horní části originálních renesančních polí nahrazeny ranně novověkými nebo novodobými sgrafity. Od instalace oplechování k prosakování vody římsou nedochází, ale naopak jsou vodou odstříkující z oplechování zvlhčené spodní části polí. Jejich poškození se přidává k již dlouho existujícímu poškození horních částí polí a při zachování stejného režimu z některých polí výhledově zůstanou jen střední pásy.

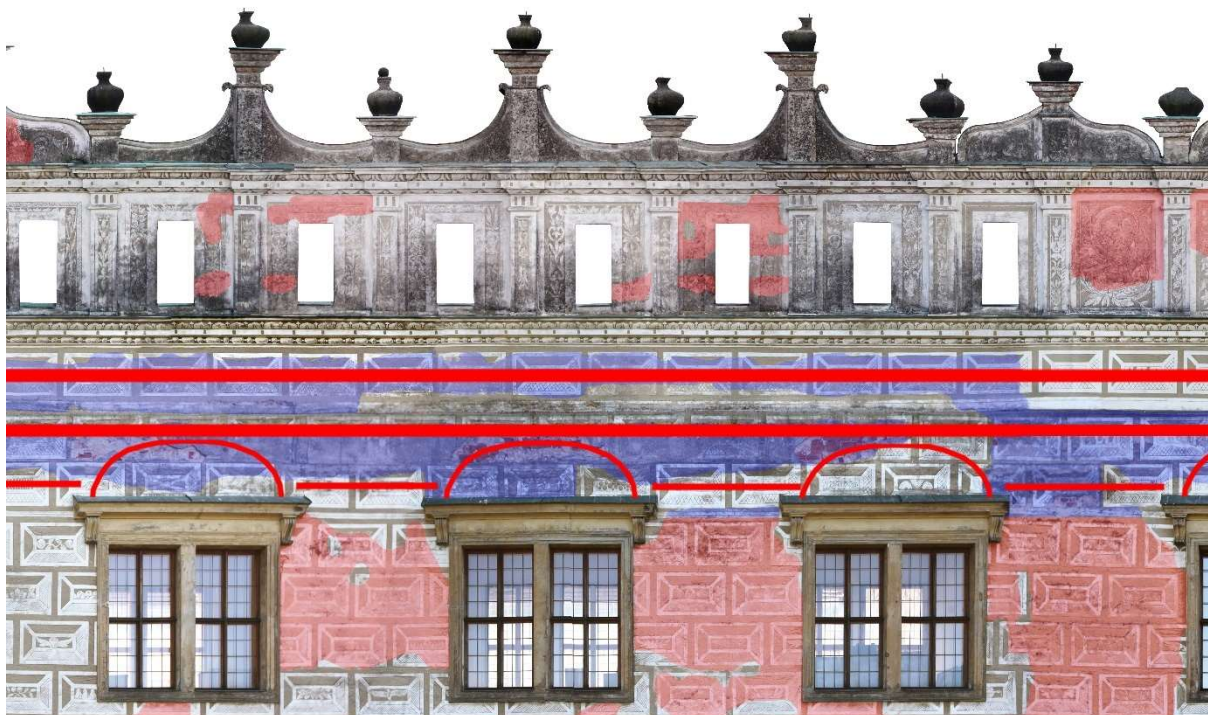
Zámek Litomyšl, severovýchodní fasáda. Figurální pole s rekonstruovanými horními částmi narušená stékáním vody ze štítů. Červeně podbarvené sgrafito z období stavby zámku do 1581, fialově druhotné ranně novověké, bez podbarvení novodobé. Zelenou šrafovou silně biotické napadení v místech dnešního zvlhčení nad oplechováním.

Nejproblematictější částí se stala severní fasáda. Jako ostatní fasády, byla i tato původně ukončena lunetovou římsou. Následkem požáru v roce 1635 se římsa pravděpodobně zřítla a v pásu, kde vybíhaly její klenby, byla provedena tenká přizdívka a povrch srovnán do jedné roviny. Přizdívka byla ukončena drobnou římsou a na pásu provedeno naivní sgrafito s téměř miróovskými náměty. Při rekonstrukci fasády v roce 1976 byla drobná římsa označena za barokní, osekána a na jejím místě proveden pouze bílý pás. Současně byly na celém zámku odstraněny mohutné barokní korunní římsy a nahrazeny původním drobnějším renesančním profilem, který byl ale původně jen drobným akcentem nad širokým fabionem lunetové římsy.³ Po zchátrání omítky na nedostatečně chráněném výstupku začalo zatékat do zdiva, začaly se projevovat nerovnosti povrchu, nehomogenita a nízká pevnost cihel pozdější přizdívky. Na začátku 90. let už na některých místech odpadala omítka i s odštěpkou čel cihel. V menší míře se rychlejší degradace projevila i v ostatních plochách fasády pod římsou.

K nápravě situace na severní fasádě byl zpracován projekt rekonstrukce lunetové římsy, který měl navazovat na rekonstrukce lunetové římsy na jižní a západní fasádě.⁴ Z projektové dokumentace vyplývá, že instalace římsy vyžaduje kvůli kotvení nosných prvků odstranění tří pásů omítek procházejících zrcadly psaníček. Ochranné opatření by tedy znamenalo faktickou likvidaci celého pásu sgrafit druhé renesanční fáze.

³ Fotografická dokumentace ve zprávě a negativy k restaurátorské zprávě: archiv NPÚ ÚOP v Pardubicích, BOŠTÍK, Václav; PALCR, Zdeněk; PODHRÁZSKÝ, Stanislav; ZOUBEK, Olbram. Restaurátorská zpráva. Státní zámek v Litomyšli – renesanční sgrafito a kamenné články severního průčelí pod hlavní římsou, 1977, rest. zpráva č. 1529, fasc. č. 7.

⁴ NPÚ ÚOP v Pardubicích, ŠANTAVÝ, Tomáš, Státní zámek Litomyšl – obnova vnějšího pláště severního průčelí včetně obnovy lunetové římsy. Stavební projekt pro stavební povolení a provedení stavby, aktualizace 2002/2006

Zámek Litomyšl, severozápadní fasáda, pás přizdívky po lunetové římsě, střední část. Červeně podbarvené sgrafito z prvotní renesanční fáze, modře pás 1635. Plnou červenou plochy navržené k odstranění pro provedení kotvení konstrukce nové lunetové římsy.

Rekonstrukce říms na začátku 80. let na jižní a západní fasádě také vyžadovala značné zásahy do omítek a stavebních konstrukcí, které však narušili dochovanou renesanční výzdobu v nesrovnatelně menší míře. Po celé délce lunetové římsy byly ubourány ranně novověké přizdívky včetně sgrafita, které však pocházelo téměř kompletně až z roku 1935 z restaurátorské akce Antonína Pochobradského. Pouze ve východní části fasády se dochoval jeden pás psaníček druhé renesanční fáze, který byl pouze s dílčím poškozením (vrty pro kotvení) zachován pod konstrukcí římsy.⁵ Dnešní stav této plochy není známý.

Péče o sgrafitovou fasádu zahrnuje ideálně pravidelnou údržbu. V současné době probíhá pravidelný každoroční monitoring, na základě kterého jsou doporučeny nejnnutnější zásahy vzhledem k aktuálnímu vývoji poškození. Tento přístup však znamená, že jsou pouze zajišťovány již vzniklé defekty. Rozvoj poruch na rozsáhlé fasádě je patrný teprve ve chvíli, kdy se omítka začne výrazněji deformovat a kdy již často nelze poškozené místo uvést do původního stavu – omítka je deformovaná, popraskaná, nebo je silně poškozená její povrchová vrstva. Poškozená plocha ztrácí část své výtvarné kvality, a pokud v místě zůstane vypouklina, pokračuje degradace dál. Včasné provádění oprav je jediným nástrojem péče o některé omítky z následných ranně novověkých oprav, které se nacházejí v místech s vyšší expozicí degradačním vlivům. Tento stav nelze rozumnými prostředky změnit. V případě dochovaných primárních omítek z období výstavby zámku je však vždy nutné zvažovat, že probíhající degradace je důsledkem druhotné změny režimu ochrany a při obnovení tohoto historicky prověřeného režimu je možná jejich dlouhodobá stabilizace a minimalizace úbytku autenticity a výtvarné kvality.

Příspěvek vychází z materiálů dílčí části projektu Sgrafita zámku v Litomyšli II – specializované průzkumy podpořené programem Podpora pro památky UNESCO Ministerstva kultury ČR.

⁵ Fotografická dokumentace ve zprávě a negativy k restaurátorské zprávě: archiv NPÚ ÚOP v Pardubicích, BOŠTÍK, Václav; PALCR, Zdeněk; PODHRÁZSKÝ, Stanislav; ZOUBEK, Olbram. Zpráva o restaurátorských pracích. Státní zámek v Litomyšli – sgrafitová omítka lunetové římsy jižního průčelí včetně východního nároží a zakončení u polygonu kaple, 1981, rest. zpráva č. 1529, fasc. č. 20.

Ing. arch. Eliška Racková, NPÚ ÚOP v Pardubicích / National Heritage Institute, Regional Office in Pardubice

V roce 2010 absolvovala Fakultu architektury VUT v Brně. 2008–2010 praxe v projekci památkových obnov v ateliéru OMNIA projekt, s.r.o., od roku 2009 památkář na NPÚ ÚOP v Pardubicích. V současnosti na pozici územního plánování a monitoringu UNESCO, věnuje se operativní dokumentaci s důrazem na renesanční architekturu a stavitelství.

Eliška Racková graduated from the Faculty of Architecture of the Brno University of Technology in 2010. In years 2008–2010, she gained practical experience at OMNIA projekt, s.r.o., an architectural office specialising in architectural designs for monument restoration projects. A conservationist at NHI Pardubice since 2009. Currently, she is responsible for UNESCO territorial planning and monitoring dedicating her work to operational documentation for renaissance architecture and buildings.

Revitalizace „Zámeckého návrší“ v Litomyšli

The revitalization of the “Castle Hill” in Litomyšl

Miloš Solar

Abstrakt

Kulturní dědictví včetně dědictví architektonického má pro společnost význam. Tento význam zdaleka nespočívá pouze v atrakci pro turisty. Architektonické dědictví je součástí kulturní identity společnosti, která je vytvořila a kterou oslovuje. Vazba kulturního dědictví na společnost je fatální. Rozstřílení Buddhové v Bamjánu ilustrují, jakou hodnotu má kulturní dědictví, pro toho, kdo je nevnímá. A obráceně. Zánik architektonického dědictví ochuzuje a poškozuje společnost, jejíž kulturní identity je součástí. Péče o architektonické dědictví je opodstatněná více důvody a má smysl. Součástí smyslu je přitom i forma této péče. Forma může smysl podporovat nebo s ním být v rozporu.

Litomyšl patří k nejkrásnějším a nejlépe dochovaným českým historickým městům. Jeho historické jádro je památkovou rezervací a zámecký areál byl v roce 1999 zapsán na Seznam světového dědictví UNESCO. V letech 2007–2015 proběhla revitalizace Zámeckého návrší. Revitalizace znamená oživení. Co ale znamená – má znamenat – oživení v případě památky Světového dědictví?

Pokud budeme oživení chápat jako opravu zchátralého, nalezení adekvátního využití tam, kde využití schází, a doplnění toho, co je potřeba, bude revitalizace se smyslem péče o architektonické dědictví v souladu. Ale revitalizace Zámeckého návrší měla jiné cíle. Výstižně je zformuloval Josef Pleskot v úvodu „Velkého příběhu Zámeckého návrší“: „Na Zámeckém návrší se evidentně zformovala energie, která jej chce rozvíjet, kulturně využívat a živě interpretovat. K tomu je zapotřebí změn. Změn zejména formálních, provozních – architektonických, které při zachování všech umělecko-historických hodnot vytvoří ze souboru budov a prostorů nový soudobý nástroj, jenž bude soudobě živě užíván. Opravdu se chce věřit, že na Zámecké návrší zase po nějakých sto letech dopadla nutnost jeho proměny, aby dále mohlo žít z energie současnosti a ne jenom ze stále slábnoucí energie minulosti.“

Revitalizace Zámeckého návrší byla svým rozsahem a vloženými prostředky obrovskou akcí, v jejímž centru zůstal neopravený zámek. Její výsledky jsou v něčem pozitivní, případně velmi pozitivní a v něčem sporné, případně velmi sporné. Z pohledu památkové péče je klíčová otázka smyslu. Proč se osm let poté, co se zámek v Litomyšli a jeho prostředí dočkaly celosvětového uznání a byly zařazeny na seznam toho nejcennějšího, co lidstvo vytvořilo, investovaly stamilióny do jejich proměny?

Abstract

Cultural heritage, including the architectural heritage, is important for society. The importance lies not only in the fact that cultural monuments are a tourist attraction. The architectural heritage is part of the cultural identity of the society that created it and which it addresses. The link between cultural heritage and society is fundamental. The destroyed Buddhas of Bamiyan illustrate what is the value of cultural heritage for those who cannot see it. The link exists in the opposite direction as well. The disappearance of architectural heritage impoverishes and damages society, because it is a part of its cultural identity. There are many reasons why caring for cultural heritage is important and meaningful. Part of the meaning is also the form which the care takes. The form can either support the meaning, or it can be in conflict with it.

Litomyšl belongs to the most beautiful and well-preserved Czech historical cities. Its historical centre is a monument reserve and the castle site was inscribed on the UNESCO World Heritage List in 1999. Revitalisation of the Castle Hill took place in the period of 2007–2015. The meaning of the word revitalization is “bringing back to life”. However, what does revitalization mean – and what should it mean – in the case of a UNESCO World Heritage site?

If understood as restoration of the dilapidated, as a way of finding adequate usage where there had been no usage before, or as adding something that had been missing so far, revitalization would be in accordance with the purpose and meaning of architectural heritage care. However, the revitalization of the Castle Hill served different objectives. These were quite aptly formulated by Josef Pleskot in the introduction to “The Big Story of the Castle Hill”: “Apparently, energy has formed at the Castle Hill that wants to develop the site, use it for cultural purposes and interpret it in a live context. This requires changes. In particular, formal, operational and architectural changes are needed that would

preserve all artistic and historical values of the site while transforming the set of buildings and premises into a new instrument that would be used in line with contemporary requirements. We really want to believe that a need for change has again been felt at the Castle Hill, which would allow the site to feed from the energy of the present, and not just from the ever dwindling energy of the past."

The revitalization of the Castle Hill with its scope and invested resources was an enormous project and the castle in the centre of the site remained unrestored. The results of the revitalization are positive in some aspects – and sometimes they are very positive –, and they are very questionable in other aspects – again sometimes very questionable. From the perspective of heritage preservation, the question of meaningfulness is the key question. Why, eight years after the Litomyšl Castle and its surroundings received global recognition and were inscribed on the list of the most valuable assets the mankind has ever created, have hundreds of millions been invested into its change?

Ing. arch. Miloš Solař, NPÚ GŘ / National Heritage Institute, Directorate-General

Po absolvování fakulty architektury nastoupil do odborné organizace státní památkové péče, ve které působí do dnešních dnů. Od roku 1987 zároveň přednáší památkovou péči na Slezské univerzitě v Opavě. Je členem Českého národního komitétu ICOMOS, WTAcz, společnosti STOP (Společnost pro technologie ochrany památek), Domácí rady Klubu Za starou Prahu, Vědecké rady generální ředitelky NPÚ a Památkových rad územních odborných pracovišť v Kroměříži a Pardubicích. Specializuje se na péči o architektonické dědictví. Předmětem jeho odborného zájmu je obnova fasád, vápenné technologie, otázka prezentace kamenných prvků, péče o historické střechy, možnosti energetických úspor v oblasti architektonického dědictví, otázka restaurování a rekonstrukce. Četná je jeho publikační činnost (publikoval okolo 200 odborných a popularizačních článků v odborných časopisech a příspěvků ve sbornících).

After graduating from the Faculty of Architecture, he joined the NHI where he operates to this day. Since 1987, he has also been teaching monument conservation at the Silesian University in Opava. Miloš Solař is a member of the Czech National Committee of ICOMOS, WTAcz, STOP (a company developing technologies for the protection of monuments), Council of the Club for Old Prague, Scientific Board of the Managing Director of NHI and Heritage Councils of the NHI regional offices in Kroměříž and Pardubice. He specialises in the preservation of architectural heritage. He specialises namely in restoration of façades, lime-based technologies, presentation of stone elements, preservation of historical roofs, opportunities for energy savings in architectural heritage monuments, restoration and reconstruction. He published numerous publications (about 200 scientific and popular articles and papers in professional journals and conference proceedings).

Mapování rizikových faktorů prostřednictvím vědecko - výzkumných úkolů NAKI

Mapping of risk factors under NAKI (Research and Development for National and Cultural Identity) scientific and research project

Veronika Vichrová, Alexandra Křížová a Miriam Dzuráková

Abstrakt

Cílem projektu NAKI „Identifikace významných území s kulturně historickými hodnotami ohrožených přírodními a antropogenními vlivy“, řešeného ve spolupráci NPÚ, Výzkumného ústavu vodohospodářského T. G. Masaryka a dalších vědecko-výzkumných institucí, je vyhodnotit míru potenciálního ohrožení památek říčními povodněmi, přívalovými srážkami, vodní a větrnou erozí, sesuvy, atmosférickými spady, průmyslovou činností a také ohrožení na vodu vázaných krajinných památek včetně změn jejich diverzity. Použití multikriteriální analýzy umožňuje do rozhodovacího procesu zahrnout široké spektrum různorodých kritérií a vyhodnotit míru ohrožení památek a památkových rezervací z pohledu sledovaných ohrožení při zohlednění jejich vzájemných možných vazeb a důležitosti z hlediska dopadu a možnosti případné obnovy škod.

Abstract

The objective of the NAKI programme project titled “Identification of territories with significant cultural and historical values threatened by natural and anthropogenic influences” implemented in cooperation by the NHI, the T.G. Masaryk Water Research Institute, and other research institutions, is to assess the degree of potential risks to heritage monuments due to river floods, torrential rainfall, water and wind erosion, landslides, atmospheric fallout, industrial activities and also risks to which water landscape monuments are exposed including changes in their diversity. The use of multi-criteria analysis allows to include a broad range of diverse criteria in the decision-making process and assess the degree of risk to which monuments and conservation areas are exposed in terms of individual monitored threats taking into account their potential mutual interdependencies and their importance in terms of impacts and possibilities to recover from the sustained damage.

Úvod

Pojem ohrožená památka zpravidla označuje věc nebo objekt, jehož hmotná podstata je vážným způsobem narušena. Do seznamu¹, který je na NPÚ systematicky veden od roku 2013, nejsou zařazovány památky ohrožené potenciálním nebezpečím, ale jenom objekty, které jsou již poškozené. Začlenění probíhá na základě posouzení aktuálního stavebně technického stavu. Z této skutečnosti vyplývá, že se dosud nevěnovala systematická pozornost monitoringu a hlavně vyhodnocování působení vnějších vlivů v širších souvislostech a možných vazbách. Není nastaveno celoplošné a systematické sledování ohrožení památek přírodními vlivy a dopady běžných lidských aktivit souvisejících s průmyslem a zemědělskou činností, které ve svém důsledku vedou k narušování, případně až destrukci chráněných objektů. Větší předvídatelnost potenciálního působení těchto vnějších jevů na památky by mohla vést k zavedení preventivních opatření, a tím i k minimalizaci mnohdy nevratných škod, které jsou u památek řešeny pozdě, např. dodatečnými záchrannými programy.

V rámci projektu „Identifikace významných území s kulturně historickými hodnotami ohrožených přírodními a antropogenními vlivy“, který řešil Výzkumný ústav vodohospodářský T. G. Masaryka (VÚV TGM) ve spolupráci s NPÚ, bylo hodnoceno působení deseti externích vlivů na stav památkových objektů. Jednalo se o ohrožení říčními povodněmi, povodněmi z přivalových srážek, vodní a větrnou erozí, sesuvy, průmyslovou činností, atmosférickými spady, ohrožení vodních prvků a na vodu vázaných biotopů, ohrožení vegetace památek, parků a zahrad a bioohrožení mikroorganismy. Na řešení dílčích částí se podíleli specialisté z dalších výzkumných institucí, zejména z České geologické služby, z Centra dopravního výzkumu, v.v.i. a z Mendelovy univerzity v Brně.

Míra ohrožení přírodními a antropogenními vlivy byla vyhodnocována na národních kulturních památkách (NKP), na památkách Světového kulturního dědictví (SKD) a na všech u nás existujících typech památkových rezervací (PR) - městských, vesnických, archeologických a ostatních památkových rezervacích.

Dotazníkové šetření

Národní památkový ústav poskytl pro řešení projektu prostorová vymezení PR, NKP a památek SKD. Hlavní podíl na tom, že cíle projektu mohly být splněny, pak mají ze strany NPÚ územně odborná pracoviště v jednotlivých krajích, ve kterých probíhalo posuzování míry ohrožení přírodními a antropogenními vlivy prostřednictvím dotazníkového šetření. Toto šetření bylo původně plánováno pouze pro tři pilotní kraje, přineslo však natolik důležité poznatky, že bylo rozhodnuto o jeho celoplošném využití.

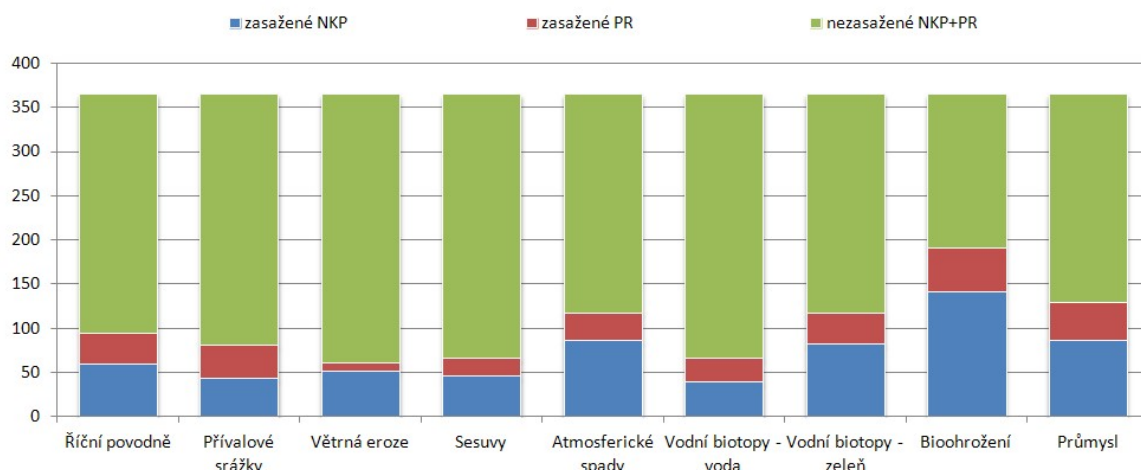
Dotazníky byly připraveny tak, aby na jedné straně umožňovaly jednoduché zatrhávání odpovědí ano x ne, na druhé straně dávaly prostor pro sdělení konkrétních poznatků a postřehů přímo z praxe. Tyto doplňující informace sice nemohly být vzhledem ke zvolené metodě práce do výsledného hodnocení zahrnuty, ale přesto představují zajímavý zdroj informací k řešené problematice.

V některých vybraných typech ohrožení se ve výsledcích jasně promítá geografický, klimatický a hospodářský charakter jednotlivých krajů. Těžko může překvapit skutečnost, že ohrožení povodněmi považují za pro památky nejvíce ohrožující památkáři pro hlavní město Prahu nebo že na základě dotazníků bylo pro Ústecký kraj ze všech hodnocených vlivů jako nejvýznamnější vyhodnoceno ohrožení atmosférickými spady. Dalším významným faktorem ovlivňujícím výsledné hodnocení je ovšem také počet hodnocených památek a rezervací v daném kraji, respektive jejich kumulace v místech výrazně zasažených daným typem ohrožení, a

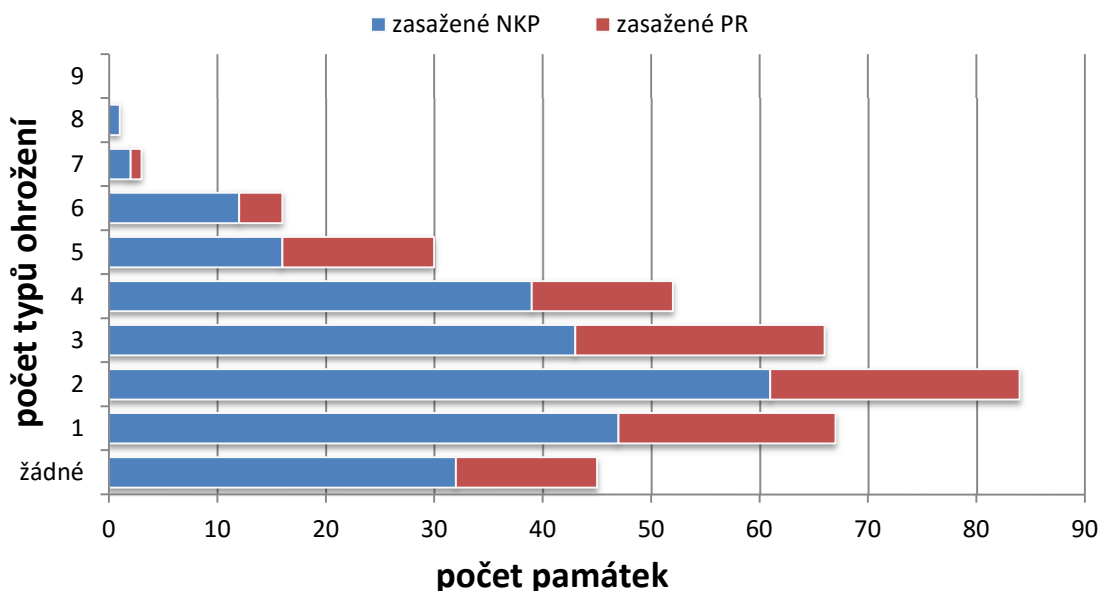
¹ Seznam ohrožených nemovitých památek. Dostupný z: <http://monumnet.npu.cz/ohr/hledani.php>, [cit. 7. ledna 2015].

tedy samotné umístění hodnocených památek a chráněných území. Tato skutečnost se samozřejmě do výsledného hodnocení rovněž promítla, aniž by musela korespondovat s geografickou nebo hospodářskou charakteristikou kraje jako celku.

Souhrn všech sledovaných památek

Vyhodnocení sledovaných ohrožení na hodnocených NKP a PR ve všech krajích v ČR.

Památky ovlivněné více typy ohrožení

Závažné poznatky vyplývají z grafu (obr. 2), který ukazuje jednoznačnou převahu památek ovlivněných některým typem ohrožení nad neovlivněnými. Nejvíce objektů je hodnoceno jako ohrožené dvěma různými typy, vyskytují se ovšem i případy, kdy se projevují téměř všechna definovaná ohrožení. Ve většině případů

tak musejí památky čelit více zdrojům ohrožení najednou. Přitom kombinace některých vlivů mohou působit agresivněji než jako pouhý součet dopadu každého vlivu jednotlivě. Tyto skutečnosti byly zohledněny při souhrnném hodnocení míry ohrožení památky, pro které byla zvolena metoda tzv. multikriteriální analýzy². Správné nastavení vah pro jednotlivé typy ohrožení v tomto multikriteriálním hodnocení zohledňuje právě tyto souvislosti.

Metodika hodnocení památek

Předmětem Metodiky hodnocení míry potenciálního ohrožení památek antropogenními a přírodními vlivy³ (dále jen Metodika) je popis standardizovaného postupu posouzení ohrožení památek přírodními a antropogenními vlivy.

Každý posuzovaný antropogenní či přírodní vliv je zpracován specialisty z příslušného oboru, pro hodnocení každého vlivu jsou tedy používány nástroje a postupy, případně i hodnotící kritéria a stupnice, které jsou v dané specializaci obvyklé. Přesto bylo vždy potřeba tyto postupy nově zpracovat a přizpůsobit specifickým podmínkám památkových objektů. Pro každý typ ohrožení je vymezen okruh dostupných dat charakterizujících dané ohrožení, případně způsob jejich vytvoření, pokud taková data neexistují. Obecně je sledována myšlenka, aby potřebná data byla čerpána převážně z veřejně přístupných databází, nebo alespoň z databází dostupných státní správě. Podrobný postup hodnocení každého jevu a vyhodnocení míry ohrožení území památky tímto jevem je popsán v Metodice, vždy v samostatné kapitole, včetně ukázky aplikace na chráněném území.

Pro sjednocení Metodiky byla míra působení každého vlivu na konci hodnocení zařazena do kategorie závažnosti 0 až 3, přičemž čím větší negativní vliv, tím vyšší hodnota ohrožení:

- 0 – žádné/zanedbatelné
- 1 – nízké
- 2 – střední
- 3 – vysoké

Po vyhodnocení působení jednotlivých typů ohrožení je spočítána celková míra ohrožení památky všemi sledovanými jevy. Pro toto souhrnné hodnocení byla zvolena metoda multikriteriální analýzy.

Použití multikriteriální analýzy

Multikriteriální analýza nebo také multikriteriální rozhodování je typem nástroje rozhodovací analýzy, který je použitelný zejména pro případy, kdy je přístup jednoho kritéria nevhodný nebo nedostačující, například v případě důležitých environmentálních a sociálních dopadů, kdy nelze jednoznačně přiřadit číselnou hodnotu. Multikriteriální analýza umožňuje do rozhodovacího procesu zahrnout široké spektrum sociálních, environmentálních, technických i ekonomických kritérií (parametrů).

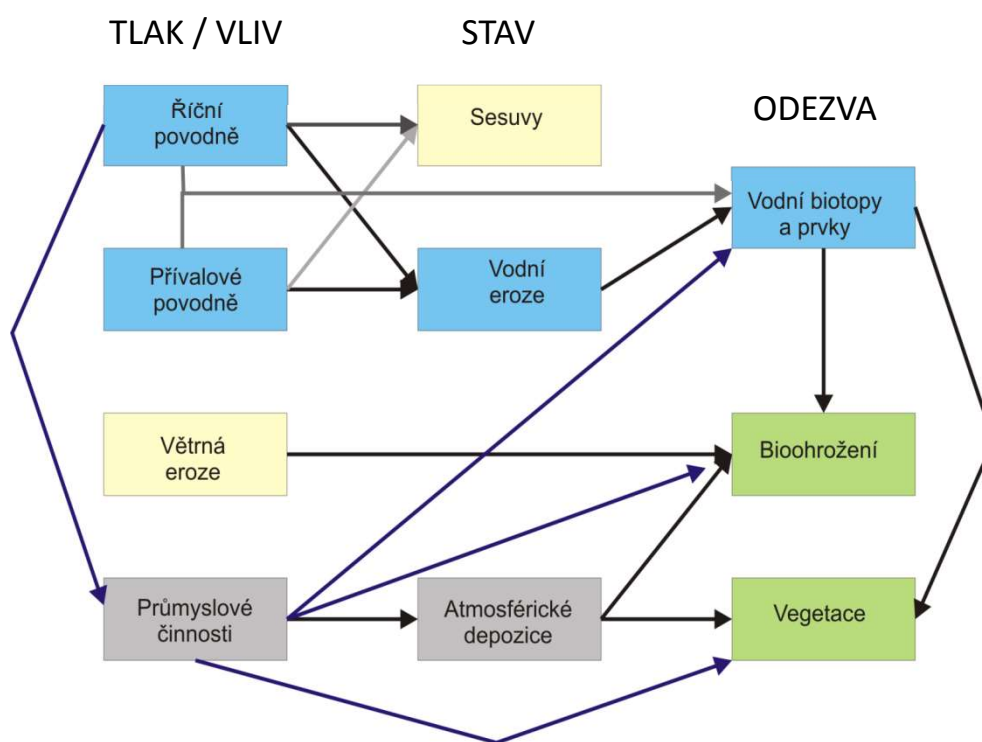
Multikriteriální přístup se ukázal vhodným nástrojem i pro vyhodnocení celkové míry ohrožení památek a památkových rezervací z pohledu sledovaných ohrožení při zohlednění jejich vzájemných možných vazeb a důležitosti i z hlediska dopadu a možnosti případné obnovy škod (včetně časového hlediska).

² FOREJTŇKOVÁ, Milena et al. Identifikace významných území s kulturně historickými hodnotami ohrožených přírodními a antropogenními vlivy. Brno, 2012. 89 s. Výzkumná zpráva. Výzkumný ústav vodohospodářský T. G. Masaryka.

³ FOREJTŇKOVÁ, Milena et al. Metodika hodnocení míry potenciálního ohrožení památek antropogenními a přírodními vlivy. VÚV TGM, v.v.i., Brno, 2015, 129 s.

Pro komplexní zhodnocení působení těchto ohrožení bylo tak v první řadě potřebné definovat jejich vzájemné vazby. Graficky jsou znázorněny na obrázku 3. Modře jsou zvýrazněny ohrožení s vazbou na vodu, zeleně s vazbou na biologické složky ekosystémů, šedě s vazbou na průmyslovou činnost člověka (a další antropogenní vlivy, jako je doprava související s oběma ohroženími). Samostatně jsou vyčleněny sesuvy jako geologicky podmíněný jev. Je patrné, že řada ohrožení patří do skupiny „původci“ negativních vlivů na památky (povodně, větrná eroze, průmyslová činnosti), i když za zdroj jejich výskytu (povodně a eroze) musíme považovat také činnost člověka a klimatické podmínky. Ohrožení „bioohrožení“, „vegetace“ a „vodní biotopy a prvky“ pak dokumentují dopad/odezvu negativních vlivů.

Pro celkovou analýzu se tedy ukazuje jako vhodné využít metodický přístup založený na vzájemné provázanosti a ovlivnění „pressure – state – response“ (tlak / vliv – stav - odezva), což je tzv. model PSR definovaný v metodice OECD⁴. Cílem takové syntézy výsledků je interpretovat a dát do souvislostí vlivy a dopady, aby ukázaly vývoj stavu v dlouhodobé časové řadě a naznačily další možné kroky pro udržení nebo zlepšení stavu.

Vzájemné vazby mezi jednotlivými posuzovanými vlivy

Důležitým krokem (po definování provázanosti a spolupůsobení jevů) pak bylo správně nastavit váhy jednotlivých vlivů a sestavit rovnici výpočtu celkové míry ohrožení. Hodnocené jevy zařazené do kategorie „tlak/vliv“ mají hlavní prioritu z hlediska působení na stav památek, proto mají navrženou vyšší váhu (potenciálně vyšší míra nebezpečí). Jevy ve skupině „odezva“ zase naopak, nejnižší váhu, protože bez spolupůsobení skupiny „tlak/vliv“ by jejich projevy byly minimální nebo nesrovnatelně nižší.

Výsledná varianta rovnice, kterou doporučujeme v Metodice:

$$MCO=(1,75 \cdot RP+1,75 \cdot PP+1,75 \cdot SE+1,25 \cdot BO+1,0 \cdot P\check{C}+0,5 \cdot VETE+0,5 \cdot AD+0,5 \cdot VODE+0,5 \cdot VB+0,5 \cdot VEG)/10$$

zohledňuje i zkušenosti vycházející z výsledků dotazníkového šetření, zkušenosti pracovníků správy památkových objektů i výsledky z provedených terénních průzkumů. Váhy sesuvů a bioohrožení byly posíleny, naopak zase, váhy průmyslové činnosti, vodní a větrné eroze byly sníženy.

⁴ OECD Towards Sustainable Development. Environmental Indicators. Pre-print, OECD Paris, 1998.

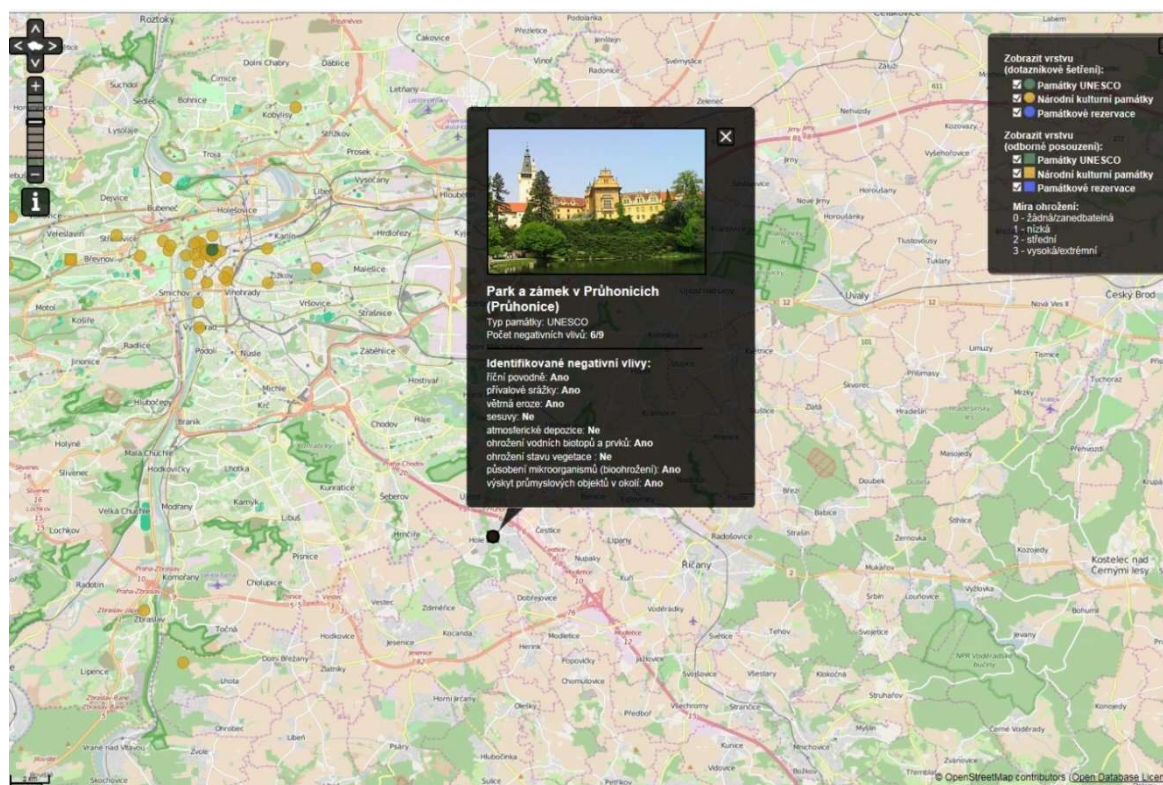
Do rovnice se dosadí výsledky jednotlivých hodnocení a výsledné číslo se zaokrouhlí na tři desetinná místa. Celkové hodnocení ohroženosti památek se již dále nekategorizuje, uvádí se vždy výsledný koeficient MCO jako bezrozměrné číslo. Je potřeba zdůraznit, že tento koeficient je relativní hodnotou, která sama o sobě nemá žádnou vypovídací hodnotu, umožňuje však vzájemné porovnání a setřídění památkových objektů z hlediska celkové míry ohroženosti. Pro úvahy nad snížením působení negativních vlivů u konkrétní památky je třeba vždy věnovat pozornost celému podrobnému hodnocení všech jevů v daném území.

Metodika jako celek má sloužit jako vodítko pro objektivní hodnocení vnějších jevů, které mohou mít negativní vliv na stav památek. Lze ji aplikovat na nemovité památky různého významu i plošného rozsahu. V případě velmi rozsáhlých komplexů je třeba celý soubor posuzovat podle nejhůře hodnocené části, případně rozdělit na několik samostatně posuzovaných částí. Vždy je v těchto případech vhodné konzultovat s odborníky z NPÚ, kteří z památkářského hlediska stanoví nejdůležitější objekty ochrany.

Webová mapová aplikace

Výsledky hodnocení památkových objektů jsou veřejnosti (odborné i laické) zpřístupněny prostřednictvím webové mapové aplikace, a to na Geoportálu památkové péče NPÚ na adrese: https://geoportal.npu.cz/ohrozene_pamatky/ nebo i na stránkách VÚV TGM, na adrese: <http://ohrozenepamatky.vuv.cz/index.php/cz/>.

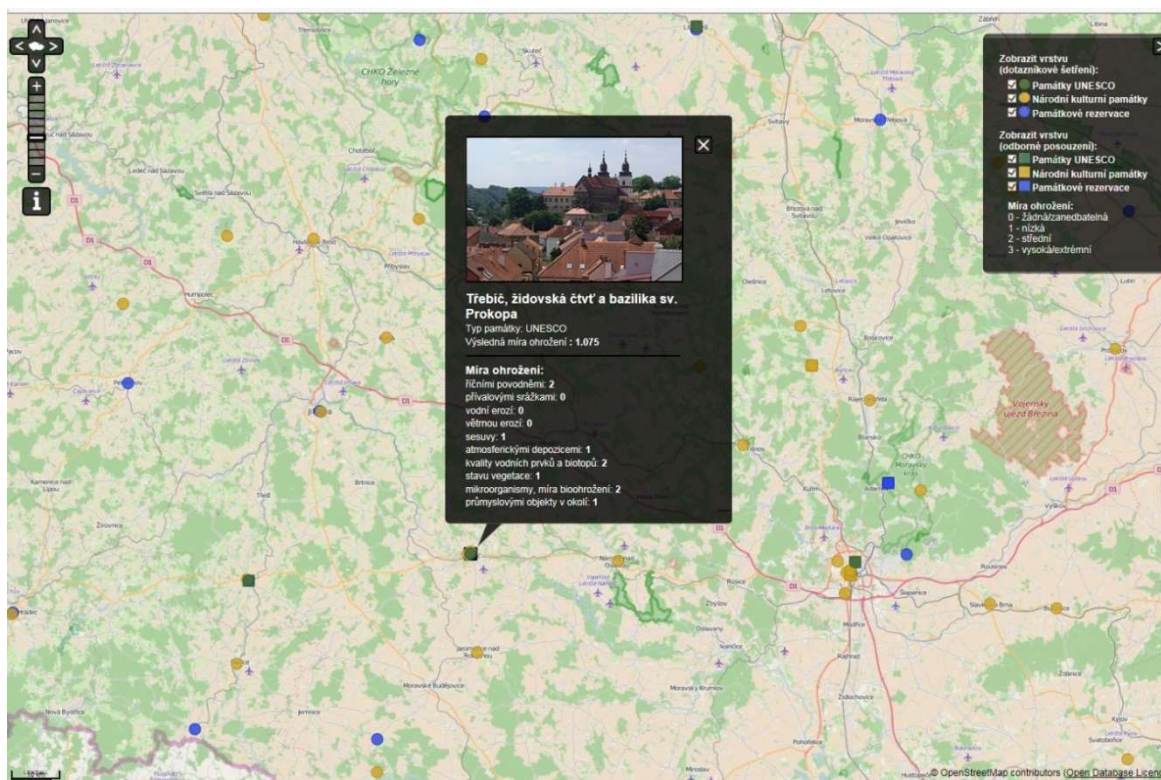
Pro tvorbu webové aplikace byla zvolena robustní knihovna OpenLayers⁵, verze 2, která je vhodnou volbou pro manipulaci s prostorovými daty. Jako nejvhodnější formát prostorových dat, s ohledem na jejich charakter a objem, byl zvolen typ souboru GeoJSON⁶. Jednotlivé památky jsou vizualizovány jako bodové prvky, základní (podkladová) mapa je načítána z externího serveru z veřejně dostupných dat projektu OpenStreetMap ve formě tzv. dlaždic.

Ukázka z webové mapové aplikace, úroveň hodnocení - dotazníkové šetření.

⁵ Otevřená javascriptová knihovna OpenLayers pro zobrazování map projektu OpenStreetMap. Dostupný z: <http://openlayers.org/>, [cit. 7. ledna 2015].

⁶ Otevřený standardní formát pro zobrazování geografických dat různé struktury. Dostupný z: <http://geojson.org/geojson-spec.html>, [cit. 7. ledna 2015].

Ukázka z webové mapové aplikace, úroveň hodnocení – odborné posouzení s využitím navržené Metodiky hodnocení.

Grafické uživatelské rozhraní mapové aplikace obsahuje v levém horním rohu ovládací prvky pro pohyb v mapě a informační tlačítko k zobrazení základních informací o aplikaci, které se automaticky zobrazí i při prvním spuštění aplikace.

Informace o míře ohrožení památek vnějšími vlivy je dvojího charakteru. Úroveň „dotazníkové šetření“ (obr. 4) vychází z dotazníků, které v rámci projektu vyplňovali odborní pracovníci jednotlivých ÚOP NPÚ a informace jsou k dispozici ve formátu ANO/NE, což je vztaženo k výskytu či nevýskytu daného jevu v území památky. Úroveň „odborné posouzení“ (obr. 5) vychází z hodnocení pomocí Metodiky a nabývá hodnot 0 – 3 (popsáno v legendě mapy), plus hodnota výsledné míry ohrožení, která je relativní a slouží zejména pro porovnání celkové míry ohrožení památek mezi sebou.

Soubor specializovaných map hodnocení památek

Aplikace Metodiky na vybraných památkách je i obsahem souboru specializovaných map, který je, podobně jako webová mapová aplikace, dostupný na adrese: <http://ohrozenepamatky.vuv.cz/index.php/cz/>. Soubor map je tvořen pěti mapami prezentujícími jednotlivá ohrožení, první mapa představuje syntézu výsledků hodnocení zaměřenou na památky Světového kulturního dědictví.

Mapa 1: Hodnocení míry potenciálního ohrožení památek UNESCO vybranými přírodními a antropogenními vlivy na území ČR

Mapa 2: Analýza potenciálního ohrožení vybraných kategorií památek ČR říčními povodněmi

Mapa 3: Hodnocení potenciálního ohrožení vybraných kategorií památek ČR svahovými nestabilitami

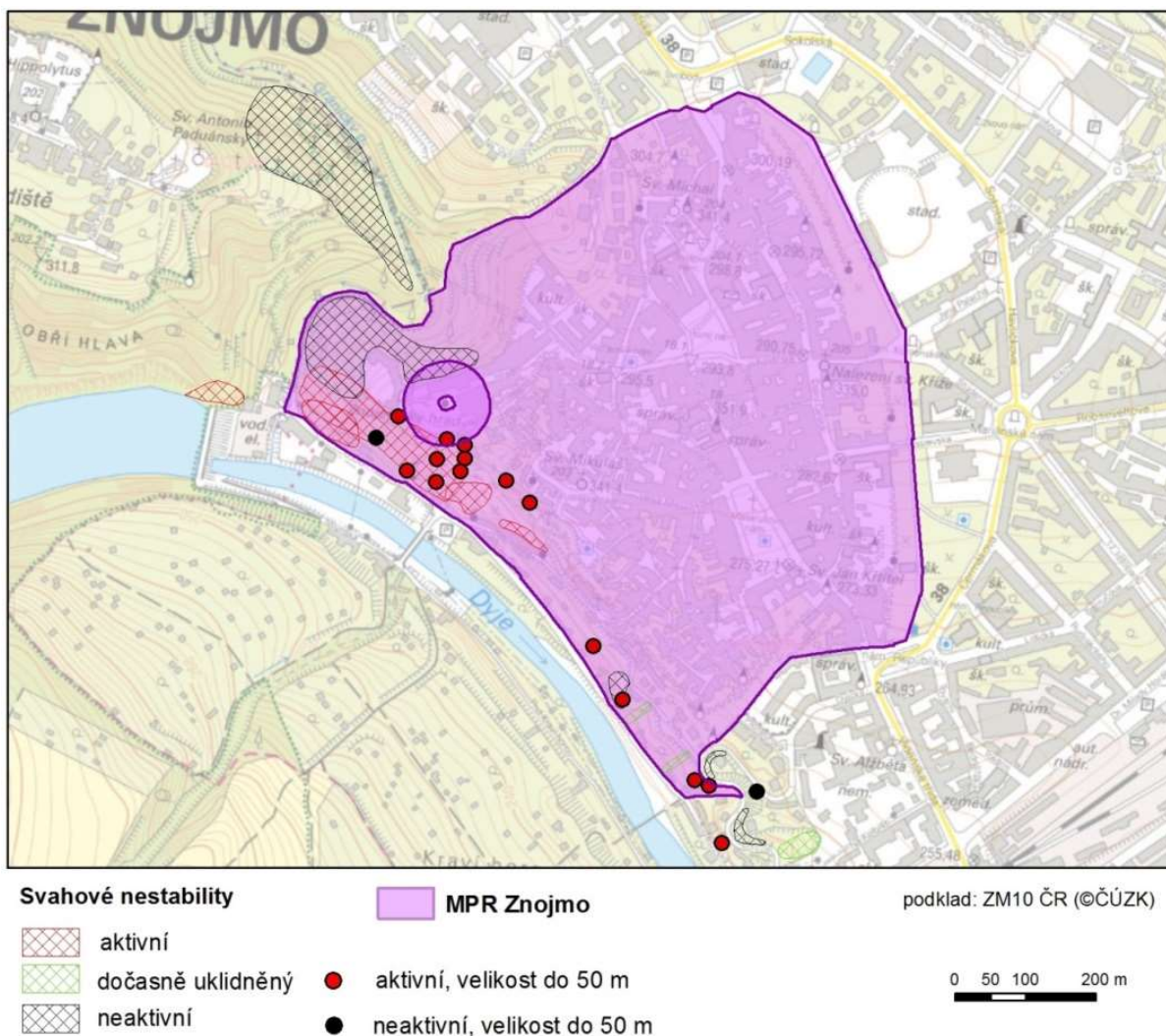
Mapa 4: Hodnocení potenciálního ohrožení vybraných kategorií památek ČR atmosférickými deponicemi

Mapa 5: Hodnocení stavu a kvality prostředí vodních prvků ve vybraných lokalitách NKP a UNESCO v ČR

Mapa 6: Hodnocení stavu přírodních společenstev památek ve vybraných lokalitách NKP a UNESCO v ČR

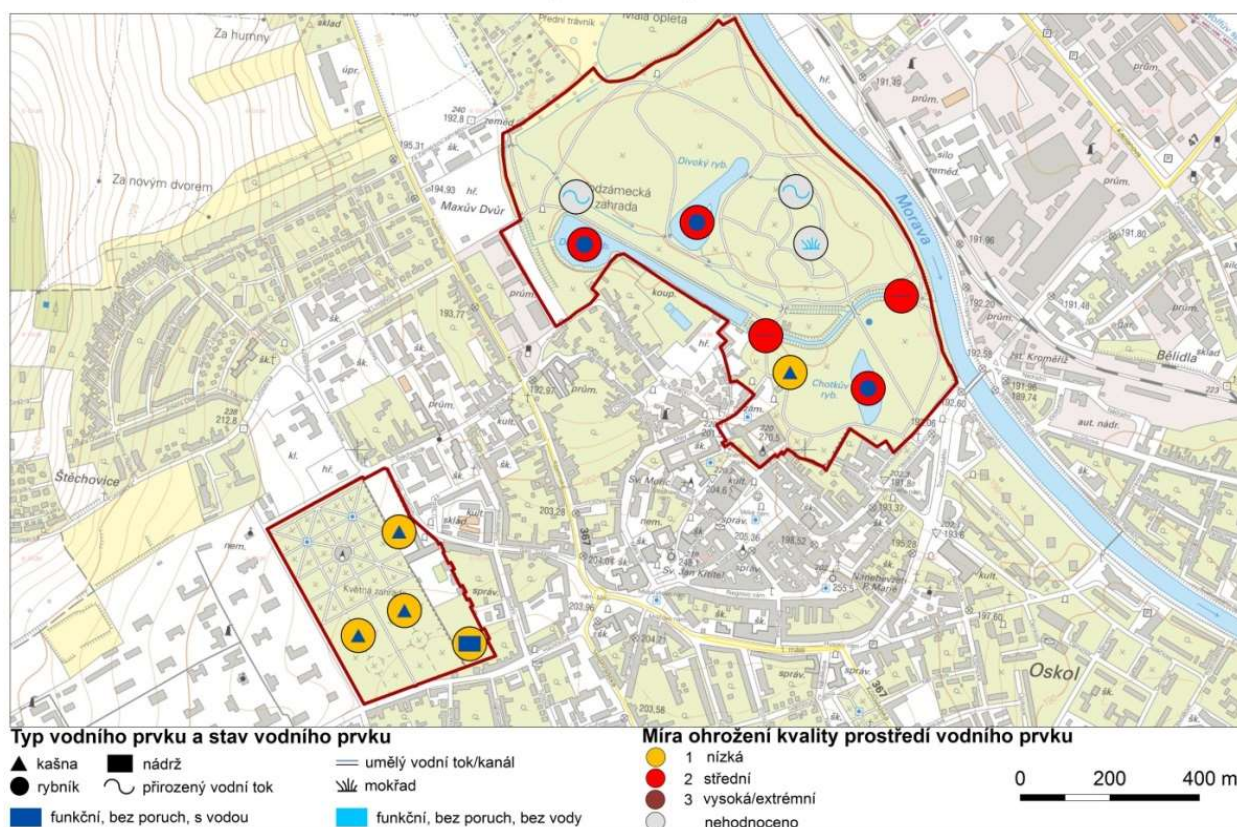
Mapy 2 a 3 zobrazují potenciál ohrožení lokalit památek říčními povodněmi a sesuvy napříč celým územím ČR. Výsledky je potřeba chápat jako vstupní informaci, na které lokality směřovat v budoucnu pozornost z hlediska podrobnější analýzy a řešení problematiky daného ohrožení. V podrobnějším hodnocení vybraných lokalit je pak vhodné postupovat dle Metodiky. Na obrázku 6 je ukázka elektronické aplikace hodnocení potenciálu ohrožení památek svahovými nestabilitami.

Mapy 4, 5 a 6 zobrazují konkrétní výsledky hodnocení míry ohrožení památek SKD a vybraných NKP a PR danými negativními jevy, které byly dosaženy aplikací Metodiky. Příkladem je hodnocení stavu a kvality prostředí vodních prvků na lokalitě UNESCO Kroměříž znázorněné na obrázku 7.

Ukázka elektronické verze specializované mapy „Hodnocení ohrožení památek svahovými nestabilitami“ (lokality MPR Znojmo).

HODNOCENÍ STAVU A KVALITY PROSTŘEDÍ VODNÍCH PRVKŮ - KROMĚŘÍŽ (v letech 2013-2015)

Příklad specializované mapy s odborným obsahem pro hodnocení stavu a kvality prostředí vodních prvků (lokality UNESCO Kroměříž).

Závěr

Metodika hodnocení míry potenciálního ohrožení památek antropogenními a přírodními vlivy představuje nástroj, který může být uplatněn v rámci pravidelného i preventivního monitoringu působení externích jevů na území památek. Může se stát jedním z podkladů pro komplexní hodnocení nejen památek SKD, ale i dalších památkových objektů v státním i soukromém vlastnictví.

Metodiku lze uplatnit v rámci přípravy projektů k ochraně objektů kulturního dědictví, především pro výběr prioritních problémů a nejzávažnějších rizik. Existence metodiky tak eliminuje subjektivní posuzování při plánování opatření památkové péče.

Aplikace metodiky jako celku je poměrně náročná na zpracování i vzhledem k širokému záběru problematik, které řeší. Je však zřejmé, že v ochraně památek je multidisciplinární přístup nevyhnutný a spolupráce specialistů z různých oborů musí být samozřejmostí. Tato Metodika se snaží svým komplexním přístupem k řešení k tomu přispět.

Poděkování

Příspěvek vznikl za podpory projektu DF12P01OVV035 „Identifikace významných území s kulturně historickými hodnotami ohrožených přírodními a antropogenními vlivy“ řešeného v rámci programu NAKI Ministerstva kultury ČR v letech 2012 - 2015.

Mgr. Veronika Vichrová, NPÚ GŘ/ National Heritage Institute, Directorate-General

Vystudovala Filozofickou fakultu UJEP, kde na bakalářský obor Dokumentace památek navázala magisterským oborem Kulturně historická regionalistka, specializace stavební historie. V rámci studia absolvovala odbornou praxi na NPÚ ÚOP středních Čech v Praze a na NPÚ ÚOP v hl. m. Praze. Od konce roku 2011 působila nejprve jako dokumentátorka a později jako památkářka na odboru evidence a dokumentace nemovitých kulturních památek Generálního ředitelství Národního památkového ústavu, kde pracuje i v současné době. Od roku 2012 se spolupodílí na výzkumném úkolu „Identifikace významných území s kulturně historickými hodnotami ohrožených přírodními a antropogenními vlivy“.

Veronika Vichrová graduated from the Faculty of Arts at the J. E. Purkyně University in Ústí nad Labem, where she gained a bachelor's degree in Cultural Heritage Documentation, and she later obtained a master's degree in History of Regional Cultures specialising in architectural history. During her studies she received practical training at NHI Central Bohemia in Prague and at NHI Prague. After the end of 2011, she first worked as a documentation specialist and later as a conservationist at the Department for Registration and Documentation of Cultural Monuments at the Directorate-General of the National Heritage Institute, where he works to this day. Since 2012, she has participated in the research project "Identification of significant areas with cultural and historical values threatened by natural and anthropogenic influences".

Ing. arch. Alexandra Křížová, NPÚ GŘ / National Heritage Institute, Directorate-General

Vystudovala Fakultu architektury ČVUT, po roční stáži na katedře urbanismu pracovala jako projektant. V památkovém ústavu pracuje na různých pozicích od roku 1999 (s dvouletým přerušením, kdy se památkové péči věnovala jako pracovnice památkové inspekce Ministerstva kultury). Od roku 2011 vede na Generálním ředitelství Národního památkového ústavu odbor evidence a dokumentace. Pracovala na výzkumných úkolech „Terénní a badatelský výzkum ohrožených památek v Praze“, následně na dílčím výzkumném úkolu „Odborné poznávání, průzkum, vědecké hodnocení, soupis a dokumentace architektonického kulturního dědictví 19. a 20. století“. V současnosti spolupracuje na výzkumném úkolu „Identifikace významných území s kulturně historickými hodnotami ohrožených přírodními a antropogenními vlivy“ Je autorkou řady odborných článků.

She graduated from the Faculty of Architecture at the Czech Technical University in Prague taking a position of a project engineer after a year's internship at the Department of Urban Planning. She has been working at NHI at various positions since 1999 (with a two-year interruption when she worked as a conservation specialist at the Monument Inspectorate at the Ministry of Culture). Since 2011 she has been the head of the Registration and Documentation Department at NHI's Directorate-General. She worked on research projects "Field research and exploration of endangered monuments in Prague" and later on a sub-research project "Professional exploration, scientific evaluation, inventory and documentation of the architectural heritage of the 19th and 20th centuries". She currently participates in a research project titled "Identification of territories with significant cultural and historical values threatened by natural and anthropogenic influences". She is an author of numerous scientific papers.

Ing. Miriam Dzuráková, Výzkumný ústav vodohospodářský T.G. Masaryka, v.v.i / T.G. Masaryk Water Research Institute, p.r.i.

Vystudovala Fakultu důlního inženýrství, ekologie, řízení a geotechnologií Technické univerzity v Košicích v inženýrském oboru Geoinformatika.

Od roku 2003 pracuje ve Výzkumném ústavu vodohospodářském T. G. Masaryka, v.v.i., do roku 2005 na oddělení GIS v Praze, od roku 2005 je zaměstnancem oddělení hospodaření s vodou na pobočce v Brně.

Podílela se na řešení projektů týkajících se povodňové problematiky, např. „Implementace směrnice EU o vyhodnocování a zvládání povodňových rizik“, „Mapy rizik vyplývajících z povodňového nebezpečí v ČR“, „Dokumentace stávající povodňové ochrany v území povodí dolní Moravy a Dyje“. V současnosti spolupracuje na projektu „Hodnocení území na bývalých rybníčních soustavách (vodních plochách) s cílem posílení udržitelného hospodaření s vodními a půdními zdroji v ČR“ programu NAZV Ministerstva zemědělství a projektech „Identifikace významných území s kulturně historickými hodnotami ohrožených přírodními a antropogenními vlivy“ a „Zatopené kulturní a přírodní dědictví jižní Moravy“ v rámci programu NAKI Ministerstva kultury.

Miriam Dzuráková graduated in geoinformatics at the Faculty of Mining, Ecology, Process Control and Geotechnology at the Technical University of Košice.

Since 2003, she worked at the T. G. Masaryk Water Research Institute, p.r.i., since 2005 at the GIS department in Prague, and since 2005, she has been an employee of the Water Management Department at the branch in Brno.

She participated in projects related to the issues of flood management, for example the “Transposition of EU Directive on the assessment and management of flood risks”, “Maps of the risks resulting from the flood risk in the Czech Republic”, “Documentation of the existing flood protection in the territory of the catchment area of the lower Morava River and the Dyje River”. She currently collaborates on the project titled “Assessment of agricultural land in the areas of extinct fishpond systems with the aim of supporting sustainable management of water and soil resources in the Czech Republic” managed by the National Agency for Agricultural Research of the Ministry of Agriculture and on projects “Identification of territories with significant cultural and historical values threatened by natural and anthropogenic influences” and “Flooded cultural and natural heritage of Southern Moravia” under the Programme for Applied Research and Development for National and Cultural Identity (NAKI) of the Ministry of Culture.

Ivana Kopecká

Abstrakt

Informace o metodice a o její struktuře. Návrh metodiky zahrnuje:

Obecné pokyny pro postup při návrhu krizových plánů

Možné pohromy:

- a) **Živelné pohromy:** požár, zatopení, orkán, vypnutí elektrického proudu
- b) **Ostatní:** krádež, vandalství, terorismus
- c) **Možné negativní důsledky běžného provozu:**
 - Běžný návštěvnický provoz v expozici*
 - Restaurování, konzervace*
 - Výuka, přednášky, sponzorské akce apod.*

Základní pokyny k vypracování:

*bezpečnostního plánu
krizového plánu
evakuačního plánu
plánu obnovy*

Implementace krizového plánu

Přílohy:

Aktuální zákony, předpisy a doporučení MK ČR

Modelový plán budovy s vyznačením důležitých bodů (únikové cesty, hydranty, rozvaděče, ...)

Abstract

Information about the methodology and its structure. The methodology proposal consists of:

General guidance on how to draft emergency plans

Potential disasters:

- a) **Natural disasters:** fire, flooding, storm, power outage
- b) **Other:** theft, vandalism, terrorism
- c) **Possible negative impacts on normal operation:**
 - Regular visitor traffic in the site*
 - Restoration, conservation*
 - Education, lectures, sponsored events, etc.*

Basic guidelines for the drafting of:

*Security plan
Emergency plan
Evacuation plan
Recovery plan*

Emergency plan implementation

Annexes:

Current laws, regulations and recommendations of the Ministry of Culture of the Czech Republic

Model plan of a building showing important points (escape routes, fire hydrants, switch boards, ...)

Ing. Ivana Kopecká, Národní technické muzeum v Praze / National Technical Museum in Prague

1979 ukončila VŠCHT v Praze, FCHT studium makromolekulární chemie a chemie pro restaurování a konzervaci uměleckých děl. Absolvovala postgraduální studia na PŘFUK, Ped.FUK a Mezinárodní postgraduální kurs nedestruktivní a mikrodestruktivní analýzy uměleckých děl, organizovaný IFROA/ICCROM v Paříži (1997).

14 let pracovala v chemické laboratoři StRA, 14 let (1994–2008) jako vedoucí odboru technologie památkové péče NPÚ (dříve SÚPP) a od r. 2008 vede odd. preventivní konzervace NTM v Praze.

Zabývá se především problematikou identifikace organických pojiv barevné vrstvy, přírodních barviv a pryskyřic, technologií konzervace nástěnné malby a preventivní konzervací.

Podílela se na řešení řady projektů v rámci různých grantových systémů ČR (GAČR, NAKI) i na řešení několika mezinárodních projektů EU (ENV4-CT98-0708, EVK4-CT-2000-00016, konsultant projektu EU Teamwork for Preventive Conservation).

Ivana Kopecká graduated in macromolecular chemistry and chemistry for restoration and conservation of works of art at the Faculty of Chemical Technology of the Institute of Chemistry and Technology Prague in 1979. She completed her postgraduate studies at the Faculty of Science and at the Faculty of Education of the Charles University in Prague and she completed an international postgraduate course in non-destructive and micro-destructive analysis of works of art organised by the IFROA in Paris under the patronage of ICCROM (1997).

She has a 14-year experience from working at the State Restoration Ateliers and for another 14 years (1994–2008), she worked at NHI (previously State Institute for Monuments Care) where she occupied the position of the head of the Technological Laboratory. Since 2008, she is the head of the Department of Preventive Conservation at the National Technical Museum in Prague.

She specialises mainly in the identification of organic binders of colour layers, natural dye-stuffs and resin, technology of conservation of mural paintings, and preventive conservation.

She has participated on many projects under various grant schemes (GACR, NAKI) and on several international EU projects (ENV4-CT98-0708, EVK4-CT-2000-00016, a consultant for the EU project Teamwork for Preventive Conservation).

Název sborníku: Mezinárodní konference Management statků světového dědictví - rizikové faktory. Sborník příspěvků

Vydání sborníku bylo uskutečněno díky finanční podpoře MK ČR

Autor: kolektiv autorů

Editor: Olga Bukovičová

Překlad do AJ: Petra Pešková, Roman Varga

Grafická úprava: Petr Ambrož

CD - ROM 50 ks

Vydání: NPÚ GŘ

Počet stran: 165

Vydání: 1

ISBN 978-80-7480-057-3